Ranska diplomatian kielenä

Suomalaisten diplomaattien näkemyksiä ranskan kielen käytöstä ja roolista ulkosuhteissa

Suvituuli Saarnilehto

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, ranska

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2024

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Kieliasiantuntijuuden tutkinto-ohjelma, ranska
Suvituuli Saarnilehto
Ranska diplomatian kielenä – suomalaisten diplomaattien näkemyksiä ranskan kielen käytöstä ja roolista ulkosuhteissa
Sivumäärät: 69 sivua, 8 liitesivua

Ranskan kieli on kansainvälinen ja maailmanlaajuisesti puhuttu kieli. Ranskalla oli pitkään rooli perinteisenä diplomatian kielenä, kunnes 1900-luvun kuluessa englannista tuli globaali lingua franca ja diplomatian kieli. Ranskalla on kuitenkin edelleen virallisen kielen asema monissa kansainvälisissä järjestöissä, ja myös eurooppalaisessa yhteistyössä sen asema on vakiintunut.

Tässä tutkielmassa tarkastelen ranskan kielen nykyistä roolia diplomatian kielenä Suomen ulkosuhteiden näkökulmasta. Tutkimusmetodina on suomalaisten diplomaattisten edustajien haastattelu, jolla pyrin selvittämään heidän ranskan kielen käyttöään ja näkemyksiään ranskan kielen roolista. Tutkimuksen tavoitteena on haastatteluilla kerättyä aineistoa laadullisesti analysoimalla tehdä johtopäätöksiä ranskan kielen merkityksestä diplomatiassa.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on seuraava: Millaisia käytänteitä suomalaisilla diplomaateilla on ranskan kielen käytön suhteen? Tähän tutkimusasetelmaan liittyviä alakysymyksiä ovat seuraavat: Mitkä tekijät vaikuttavat ranskan ja muiden kielten käyttöön ja kielivalintoihin? Onko Suomen ulkoasiainhallinnossa kielipolitiikkaa, joka ohjaa ja vaikuttaa kielten käyttöön? Toinen tutkimuskysymykseni on seuraava: Millaisena suomalaiset diplomaatit näkevät ranskan kielen nykyisen aseman diplomatian kielenä monenkeskisissä tilanteissa ja millaisena kahdenvälisissä tilanteissa?

Haastattelujen perusteella ranskaa käytetään ennen muuta kahdenvälisesti ranskankielisten toimijoiden kanssa. Ranskankielisessä asemamaassa suomalaisten diplomaattien edellytetään pystyvän hoitamaan tehtävänsä ranskaksi. Monenkeskisissä tilanteissa englanti on pääkieli, eikä ranskan käyttö ole välttämätöntä. Ranskan käyttö ilmenee kuitenkin ennen muuta kuullun ja luetun ymmärtämisenä, sillä ranskankieliset toimijat käyttävät ranskaa näissä yhteyksissä. Ranskan kielen osaamisesta voi siten olla hyötyä kokonaiskuvan ymmärtämisessä etenkin EU-yhteyksissä. Ranskan nähdään olevan edelleen yksi diplomatian kielistä, vaikka englanti onkin pääasiallinen kansainvälisissä suhteissa käytettävä kieli.

Kielivalinnat ovat seurausta diplomaattien tilannekohtaisesta harkinnasta, ja niihin vaikuttavat monet tekijät. Diplomaattisessa vuorovaikutuksessa tavoitteena on omien kantojen esittäminen mahdollisimman selkeästi. Tämä on usein tehokkainta sillä kielellä, jota osallistujien enemmistö osaa parhaiten. Monenkeskisessä yhteistyössä tämä kieli on usein englanti. Kuitenkin kielivalinnoilla on diplomatiassa myös muita funktioita: valinnalla käyttää keskustelukumppanin kieltä voidaan osoittaa kohteliaisuutta, toisen kielen ja kulttuurin arvostusta sekä siten luoda parempia yhteyksiä ja ymmärrystä.

Avainsanat: diplomatia, diplomatian kieli, monikielisyys, monikielinen vuorovaikutus, kielipolitiikka, kieliasenteet

Sisällysluettelo

1 Johdanto 5

2 Ranska diplomatian kielenä 7

2.1 Diplomatia ja Suomen edustustot 7

2.2 Ranskankielinen maailma (frankofonia) 8

2.3 Ranska historiallisena diplomatian kielenä 10

2.4 Ranskan kielen asema nykyisin 12

2.5 YK ja EU esimerkkeinä ranskan kielen asemasta 14

3 Kieli sosiaalisena ilmiönä diplomatian kontekstissa 18

3.1 Monikielinen vuorovaikutus 18

3.2 Kieliasenteet 21

3.3 Kielipolitiikka 22

3.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit 24

4 Tutkimusaineisto ja -metodi 26

4.1 Haastattelu aineistonkeruussa 26

4.2 Analyysimetodi 27

5 Analyysi 30

5.1 Kielenkäytön tilanteiden analyysi 30

5.1.1 Kahdenväliset tilanteet 30

5.1.2 Monenkeskiset tilanteet 34

5.1.3 Muodolliset ja epämuodolliset tilanteet 39

5.2 Kieliasenteiden analyysi 42

5.2.1 Näkemykset ranskasta diplomatian kielenä 42

5.2.2 Kielipolitiikka ja kielenkäyttöä koskeva ohjeistus 49

5.2.3 Kielivalinnan monet funktiot 53

6 Johtopäätökset 56

6.1 Diskussio 56

6.2 Lopuksi 60

Lähteet 63

Raportit ja selvitykset 63

Tieteellinen kirjallisuus 65

Liitteet 70

Liite 1. Haastattelukysymykset 70

Liite 2. Ranskankielinen lyhennelmä 72

1 Johdanto

Ranska on aidosti maailmanlaajuinen ja kansainvälinen kieli. Vuonna 2022 ranskan osaajia arvioitiin olevan maailmanlaajuisesti 321 miljoonaa ihmistä. Ranska on maailman viidenneksi puhutuin kieli, ja sitä puhutumpia ovat vain englanti, mandariinikiina, hindi ja espanja. (OIF, 2022: 22.) Ranska on ainoa virallinen kieli tai yksi virallisista kielistä 29 valtiossa. Eniten näitä valtioita on Afrikan mantereella. Erinäisiä hallinnollisia alueita, joissa ranska on virallinen kieli, on ympäri maailmaa niin Karibianmerellä, Intian valtamerellä kuin Tyynellämerellä. (Leclerc, 2024a.)

Ranskan kielen kansainvälinen juurtuminen on pitkälti seurausta Ranskan valtion etenkin 1800-luvulta alkaen harjoittamasta kolonialismista. Kolonialismin ajan päätyttyä 1900-luvun puolivälin jälkeen on ranskan kieli monissa tapauksissa pysynyt virallisena kielenä entisissä kolonisoiduissa maissa. (Ks. esim. Phan & Guillou, 2011: 79.) Ranskan kielen puhujien määrän arvioidaan kasvavan jatkossa erityisesti Afrikan mantereella (OIF, 2022: 22–23). Ranskankielisten maiden kansainvälisen järjestön, *Organisation internationale de la Francophonie* (OIF), toiminnassa on mukana 88 valtiota ja hallinnollista aluetta. Järjestön tavoitteena on muun ohella edistää ranskan kielen asemaa ja pitää yllä ranskankielistä monenkeskistä yhteistyötä. (OIF, 2024a.)

Ranskalla oli pitkään rooli perinteisenä diplomatian kielenä. Sitä käytettiin Euroopan valtioiden välisissä ulkosuhteissa, ja sillä oli monessa maassa asema myös hovin ja aateliston kielenä (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 149–159). Englanti syrjäytti ranskan diplomatian kielenä kuitenkin 1900-luvun kuluessa viimeistään toisen maailmansodan jälkeen. Tähän vaikutti ennen muuta Yhdysvaltojen asema uutena maailmanmahtina. (de Varennes, 2012: 150.) Englanti on nykyisin kiistatta maailmanlaajuinen välittäjäkieli, lingua franca (Ks. esim. Chesterman, 2005). Ranskalla on kuitenkin edelleen tietynlainen roolinsa diplomaattisena kielenä. Sillä on muun muassa edelleen virallisen kielen asema monissa kansainvälisissä järjestöissä, kuten Yhdistyneissä kansakunnissa, jossa se on englannin ohella toinen työkielistä. Myös esimerkiksi Euroopan unionin toimielimissä ranska on yksi menettelykielistä, ja se on Euroopan neuvostossa toinen virallinen kieli englannin rinnalla.

Tässä tutkielmassa käsittelen ranskan kielen nykyistä asemaa diplomatian kielenä Suomen ulkosuhteiden näkökulmasta. Tutkin aihetta suomalaisten diplomaattien kokemuksien perusteella, jolloin keskiössä ovat heidän näkemyksensä ja aiheelle antamansa merkitykset.

Tutkimusmetodina on haastattelu, ja tavoitteenani on haastattelemalla kerätä tietoa yhtäältä ranskankielisissä maissa työskentelevien tai työskennelleiden Suomen diplomaattisten edustajien ranskan kielen käytöstä sekä toisaalta heidän näkemyksistään ranskan kielen asemasta diplomaattisissa yhteyksissä.

Tutkielmallani on tutkimuksellista arvoa sen vuoksi, että diplomaattien kielenkäyttöä ei ole suomalaisesta näkökulmasta juurikaan tutkittu. Tutkielmassani tuon esiin, että ranskan kielen osaamisesta on edelleen hyötyä monenkeskisessä yhteistyössä ja että kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisten maiden kanssa on ranskan osaaminen jopa välttämätöntä ja eräänlainen edellytys. Englannin kielen valtakaudella on tärkeää korostaa sitä, että myös muiden kielten osaaminen ja opiskelu on edelleen arvokasta ja hyödyllistä. Ranskan ja muiden valinnaisten kielten opiskelu suomalaisissa kouluissa on vähentynyt aiemmasta (Ks. Pyykkö, 2017). Tutkielmastani käy ilmi myös se, että ranska on hyvin puhuttu kieli globaalisti ja hyvin monessa valtiossa. Näin ei ole pelkästään Euroopassa, vaikka tämä asetelma ei Suomessa kovin usein kenties nousekaan esiin.

Tutkielmani on sosiolingvistinen tutkimus, joka käsittelee kieltä sosiaalisena ilmiönä. Tutkielmassa keskeisiä sosiolingvistiikan alueita ovat monikielinen vuorovaikutus, kieliasenteet ja kielipolitiikka. Haastatteluissa kerättyä aineistoa analysoimalla pyrin esittämään johtopäätökseni ranskan kielen roolista diplomatian kielenä suomalaisesta näkökulmasta. Tavoitteenani on niin ikään tarjota tuoretta näkökulmaa keskusteluun siitä, mikä on ylipäänsä kielitaidon ja kielivalintojen merkitys Suomen ulkosuhteiden kannalta.

Tutkielmani rakentuu siten, että ensin luvussa 2 tarjoan taustoittavaa tietoa diplomatian kontekstista ja ranskasta diplomatian kielenä. Luvussa 3 esittelen tutkielman kielitieteellisen viitekehyksen sekä muotoilen tutkimuskysymykseni ja hypoteesini. Luvussa 4 kuvaan tutkimusmetodin ja luvussa 5 analysoin haastatteluissa keräämääni tutkimusaineistoa. Lopuksi luvussa 6 tuon yhteen tutkimustulokset tutkimuskysymysteni ja hypoteesieni valossa sekä esitän loppupäätelmäni.

2 Ranska diplomatian kielenä

2.1 Diplomatia ja Suomen edustustot

Diplomatian käsite on moniulotteinen, eikä sille ole vain yhtä yksiselitteistä määritelmää. Se on joka tapauksessa eräänlainen valtioiden välisten suhteiden hoitamiselle välttämätön instituutio. (Ks. Jönsson, 2002: 212.) Diplomatiaa on muun muassa kuvattu poliittisten yksikköjen päämiesten sekä akkreditoitujen edustajien väliseksi rauhanomaiseksi suhteiden hoitamiseksi (Hamilton & Langhorne, 2010: 1). Tässä tutkielmassa käytän käsitettä diplomatia ennen muuta kuvaamaan valtion ulkosuhteiden hoitamista Suomen valtion ulkomaanedustustoissa toimivien edustajien, diplomaattien, välityksellä.

Diplomatia on siis osa valtiollisten toimijoiden ulkopolitiikan harjoittamista. Diplomatia palvelee tässä välineenä, jolla valtio tuo esiin näkemyksiään kansainvälisellä tasolla ja pyrkii vaikuttamaan muihin kansainvälisen kentän toimijoihin. Diplomaattisia suhteita voidaan ylläpitää niin kahdenvälisesti, eli kahden valtion välillä, kuin monenkeskisesti, eli useiden toimijoiden kesken. (Vie publique, 2019.) Maailmansotien jälkeisenä aikana diplomatiassa alkoi valtioiden keskinäisten suhteiden ja intressien sijaan korostua kansainvälisen yhteisön yhteinen etu, jota alettiin edistää kansainvälisten järjestöjen puitteissa. Kansainliitto ja Yhdistyneet kansakunnat luotiin uudenlaisiksi ratkaisuiksi kansainvälisten poliittisten suhteiden hoitamiseen. (Melgin & Nieminen, 2018b: 16.) Monenkeskinen yhteistyö voidaan määritellä diplomaattiseksi yhteistyömuodoksi, jonka puitteissa toimijat voivat löytää ongelmien ratkomisen tai hallinnoimisen keinoja (Creutz, 2022: 51).

Kommunikointi ja edustaminen ovat diplomatialle keskeisiä käsitteitä. Diplomatia voidaankin määritellä näiden käsitteiden kautta myös eräänlaiseksi kansainvälisen yhteistyön kommunikointijärjestelmäksi (Ks. Jönsson, 2002: 213–214). Diplomaattinen viestintä on oma taitonsa (Melgin & Nieminen, 2018a: 10). Kielitieteelliselle tutkielmalle tämä lähestymistapa tuntuu luonnolliselta, sillä onhan kieli viestintämme ja siten myös kaiken kansainvälisen yhteistyön perusta.

Ulkoasiainhallintolain (204/2000) mukaan Suomen ulkoasiainhallinnon muodostavat ulkoasiainministeriö ja ulkomaanedustukseen kuuluvat edustustot. Keväällä 2024 Suomen diplomaattisen edustustoverkkoon kuuluu 89 toimipistettä maailmanlaajuisesti. Edustustoista 74 ovat suurlähetystöjä, kaksi yhteystoimistoja, viisi pääkonsulaatteja, yksi konsulaatti ja seitsemän pysyviä edustustoja kansainvälisissä järjestöissä. Ympäri maailmaa sijaitsevissa

edustustoissa työskentelee yli 500 lähetettyä virkamiestä sekä noin tuhat asemamaista palkattua työntekijää. (Ulkoministeriö, 2024a.)

Edustustojen tehtävä on edustaa Suomea sekä edistää Suomen ja suomalaisten etuja ulkomailla. Tähän kuuluu muun ohella ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa, vienninedistämistyötä, kehitysyhteistyötä, maakuvatyötä sekä Suomen edustautumista toisissa maissa ja kansainvälisissä järjestöissä. Edustustot keräävät arvokasta ja ajantasaista tietoa asemamaastaan ja välittävät sitä Suomeen niin päättäjien kuin muiden tahojen hyödyksi. Edustustot tarjoavat myös konsuli- ja kansalaispalveluja. Edustustojen tehtävät määräytyvät niin suomalaisen sääntelyn, diplomaattisia suhteita ja konsulisuhteita koskevien Wienin kansainvälisten yleissopimusten kuin perinteiden ja vakiintuneiden käytäntöjen mukaan. Lähtökohtaisesti kaikki edustustot hoitavat samoja perustehtäviä, mutta tehtävien painopisteet myös vaihtelevat asemamaasta riippuen. Monissa edustustoissa hoidetaan Suomen suhteita myös asemamaan lähialueen maihin, joissa Suomella ei ole omaa edustustoa. (Ulkoministeriö, 2024a.)

Diplomaattiura perustuu tehtäväkiertoon, eli siirtymiseen tehtävästä toiseen. Suomen ulkoasiainhallinnossa diplomaateilla tarkoitetaan ulkoministeriön virkamiehiä, jotka ovat suorittaneet ulkoministeriön järjestämän kansainvälisten asioiden valmennuskurssin, Kavakun. Koulutusohjelma valmentaa ulkoasiainhallinnon tehtäviin ja sisältää harjoittelua ulkoministeriössä ja edustustoissa. Ohjelmaan otettavien henkilöiden määrä vaihtelee vuosittain tarpeen mukaan. Kielitaidon osalta kurssille päästäkseen on osattava kotimaisista kielistä suomea erinomaisesti ja ruotsia vähintään tyydyttävällä tasolla. Lisäksi hakijalla tulee olla hyvä taito käyttää suullisesti ja kirjallisesti yhtä sekä lisäksi tyydyttävä taito käyttää suullisesti ja kirjallisesti toista ennakkoon määritellyistä vieraista kielistä. Näitä ovat keväällä 2024 arabia, englanti, espanja, japani, kiina, portugali, ranska, saksa ja venäjä. (Ulkoministeriö, 2024b.)

2.2 Ranskankielinen maailma (frankofonia)

Suomella on kahdeksan suurlähetystöä frankofonisissa eli ranskankielisissä maissa. Ne sijaitsevat Algeriassa, Belgiassa, Kanadassa, Marokossa, Ranskassa, Senegalissa, Sveitsissä ja Tunisiassa. (Ulkoministeriö, 2024c.) Suomen edustustoja kansainvälisissä järjestöissä ranskankielisillä alueilla ovat Brysselissä EU-edustusto ja pysyvä edustusto Natossa, Pariisissa OECD-edustusto käsittäen myös UNESCO-edustuston, Strasbourgissa pysyvä

edustusto Euroopan neuvostossa sekä Genevessä pysyvä edustusto YK:n alaisissa järjestöissä (Ulkoministeriö, 2024d).

Frankofonian eli ranskankielisyyden käsite voidaan hahmottaa maailmanlaajuisen ranskankielisen institutionaalisen ja poliittisen yhteistyön kautta (ranskaksi *Francophonie*), jossa kansainvälinen frankofoniajärjestö on keskeinen yhteistyöfoorumi. Vaihtoehtoisesti frankofonian käsite voidaan määritellä maantieteellisten alueiden ja niillä asuvien ranskan kieltä puhuvien henkilöiden kautta (ranskaksi *francophonie*). (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 7–8.)

Yksi tapa luokitella frankofonisia eli ranskankielisiä alueita on jakaa ne kolmeen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä ranskan kieli on valtion tai hallinnollisen alueen virallinen kieli ja siellä asujien äidinkieli. Ranskan kielellä on tämä asema Ranskassa ja Québecissä sekä Belgian ja Sveitsin tietyillä alueilla. Toisessa ryhmässä ranskan kielellä on virallinen asema, ja osa väestöstä puhuu sitä toisena kielenä oman äidinkielen ja muiden paikallisten kielten ohella. Tähän ryhmään kuuluvat monet ranskankieliset Saharan eteläpuolisen Afrikan maat. Kolmannessa ryhmässä ranskan kielellä ei ole (enää) virallista asemaa, mutta se on tosiasiallisessa käytössä esimerkiksi mediassa, oppilaitoksissa ja ulkosuhteissa. Tämä ryhmä käsittää ennen muuta Pohjois-Afrikan valtiot Algerian, Marokon ja Tunisian, joissa virallinen kieli on arabia. (Sanaker et al., 2017: 22–23.) Tässä tutkielmassa pidän frankofonisena alueena valtiota, jossa ranskalla on vakiintunut asema joko virallisena kielenä tai tosiasiallisena käyttökielenä.

Ranska on ainoa virallinen kieli tai yksi virallisista kielistä seuraavissa 29 valtiossa: Belgia, Benin, Burkina Faso, Burundi, Djibouti, Gabon, Guinea, Haiti, Kamerun, Kanada, Keski-Afrikan tasavalta, Komorit, Kongon demokraattinen tasavalta, Kongon tasavalta, Luxemburg, Madagaskar, Mali, Monaco, Niger, Norsunluurannikko, Päiväntasaajan Guinea, Ranska, Ruanda, Senegal, Seychellit, Sveitsi, Tšad, Togo ja Vanuatu. Lisäksi sillä on virallisen kielen asema erinäisillä alueilla, kuten Ranskaan kuuluvilla merentakaisilla alueilla, joilla on erilaisia hallinnollisia statuksia. (Leclerc, 2024a.) Suurin osa näistä itsenäisistä valtioista sijaitsee Länsi- ja Keski-Afrikassa, jossa valtiot ovat monikielisiä, ja niissä puhutaan lukuisia afrikkalaisia kieliä. Yleisesti ottaen vain vähemmistö tämän alueen valtioiden asukkaista osaa puhua ranskaa, vaikka ranska olisikin virallinen ja hallinnon kieli. Nostan tässä esimerkiksi Senegalin, koska se on ainoa alueen maa, jossa Suomella on kahdenvälinen edustusto. Siellä väestöstä 26 % osaa ranskaa (OIF, 2022: 31).

Ranskaa käyttävillä mailla on kansainvälinen frankofoniajärjestönsä, *Organisation internationale de la francophonie* (OIF). Järjestäytynyt frankofonialiike sai alkunsa vuonna 1970 (OIF, 2024a). Nykyisin OIF-järjestöön kuuluu 54 valtiota ja hallinnollista aluetta jäsenenä, 7 assosioituneena jäsenenä sekä 27 tarkkailijana (OIF, 2024b). Osa järjestöön kuuluvista maista ei kuitenkaan ole varsinaisiksi ranskankielisiksi alueiksi miellettyjä. Syitä järjestöön kuulumiselle onkin useita; ne voivat olla niin geopoliittisia kuin kieli- ja kulttuuripoliittisia (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 20–21). Järjestön tavoitteena on muun muassa pitää yllä ranskan kielen asemaa maailmanlaajuisesti sekä edistää ranskankielisten alueiden välistä yhteistyötä ja alueiden kehitystä (OIF, 2024a).

OIF:n arvioiden mukaan ranskaa puhuu maailmanlaajuisesti 321 miljoonaa ihmistä (OIF, 2022: 22). Kuitenkin arviot frankofonien eli ranskaa puhuvien henkilöiden määrästä vaihtelevat. Ei ole olemassa yksiselitteistä tapaa määritellä siitä, millainen kielenkäyttö on riittävää frankofonin määritelmän kattamiseksi. (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 19–25.) Oletettavasti järjestö, jonka tavoitteena on ranskan kielen aseman korostaminen, määrittelee frankofonin siten, että puhujien määrä voidaan arvioida mahdollisimman suureksi. Eräiden arvioiden mukaan henkilöitä, jotka puhuvat ranskaa äidinkielen tasoisesti, on noin 110 miljoonaa (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 25; Leclerc, 2024b).

2.3 Ranska historiallisena diplomatian kielenä

Rajaan tämän lyhyen historiallisen katsauksen eurooppalaiseen näkökulmaan, koska sillä on eniten relevanssia tutkimusasetelmani kannalta. Kun keskiajalta alkaen valtioista alkoi kehittyä yleisesti hyväksyttyjä hallinnollisia instituutioita, alkoi valtiollinen diplomaattiedustus myös muotoutua (Hamilton & Langhorne, 2010: 1–2). Valtioiden välinen moderni institutionaalinen diplomaattinen järjestelmä juontaa juurensa etenkin 1500-luvun Italian kaupunkivaltioihin. Erityisesti Ranska puolestaan muotoili ja kehitti järjestelmää 1600- ja 1700-luvuilla, jolloin myös ammattimainen diplomaattikunta alkoi syntyä. (Ks. Jönsson, 2002: 215.)

Ranskan kielen asema diplomatian kielenä alkoi vakiintua 1600-luvulla, jolloin Ludvig XIV:n hallitsema Ranska oli Euroopan mahtimaa. Ranska oli tuolloin Euroopan väkirikkain maa sekä taloudellinen mahti. Tämän vuoksi myös muiden Euroopan valtioiden eduksi oli tehdä yhteistyötä ja viestiä toisilleen ranskan kielellä. 1600-luvun jälkipuoliskolla ranska syrjäyttikin latinan diplomatian kielenä Euroopassa. Esimerkiksi vuonna 1714 Ranska ja Pyhä saksalais-roomalainen keisarikunta neuvottelivat ja laativat ensimmäistä kertaa

valtiosopimuksen ranskan kielellä. Myös muut valtiot käyttivät ranskaa neuvotellessaan ja laatiessaan sopimuksia keskenään. Ranskan kielellä oli siis valta-asema Euroopan maiden diplomaattisessa kanssakäymisessä. (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 149–150.)

Ranska oli sotilaallisen ja taloudellisen mahdin lisäksi myös kulttuuririntamalla arvostetussa asemassa. Ranskalaisia tuotteita pidettiin luksuksena, ja Euroopan ylhäisö ihaili ranskalaista kulttuuria ja otti mallia Versaillesin hovista. Ranskan kielen asemaa vahvisti myös *Academie française*, Ranskan valtiollinen kieliakatemia, joka oli työstänyt ranskan kielen muodon selkeyttä ja sitä koskevia sääntöjä. (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 149–151.) Myös Ruotsissa ja Venäjällä hovin ja ylhäisön parissa ranskaa käytettiin laajalti, ja ruotsin ja venäjän kieliin lainattiin paljon sanastoa ranskasta (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 152–154). Hovin ja aristokraattien kielestä tuli varsin luonnollisesti myös diplomatian kieli (Anderson, 1993: 102).

1700- ja 1800-lukujen kuluessa ranskan kielen asemaa alkoivat horjuttaa saksan ja englannin kielet Saksan ja Iso-Britannian mahtien kasvaessa (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 158). Esimerkiksi Napoleonin sodat vaikuttivat ranskan kieltä koskeviin asenteisiin (Phan & Guillou, 2011: 90). Ranska pysyi kuitenkin arvostettuna yläluokan kielenä, ja se säilytti asemansa hallitsevana diplomatian kielenä. Esimerkiksi Wienin kongressissa (1814–1815) aikaansaatu sopimus laadittiin ranskaksi. (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 158.) 1800-luvulta alkaen myös Ranskan, kuten myös ranskankielisistä valtioista Belgian, imperialistiset pyrkimykset olivat voimakkaimmillaan, mikä levitti ranskan kieltä uusille alueille (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 10).

Ranskan kielen aseman diplomatian kielenä Euroopassa voidaan katsoa säilyneen vuoteen 1919 asti, jolloin ensimmäisen maailmansodan jälkeinen Versaillesin sopimus laadittiin ranskan ohella englanniksi. Yhdysvallat sekä sitä tukeva Iso-Britannia eivät halunneet enää käyttää kuin omaa kieltään neuvotteluissa. (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 158–159.) Ennen Versaillesin sopimusta ja sodan jälkeen luotua Kansainliittoa hallitustenväliset kokoukset oli järjestetty lähes yksinomaan ranskaksi (de Varennes, 2012: 172). Käytännössä maailmansotien välisenä aikana ja toisen maailmansodan loppuun mennessä englanti oli saanut itselleen ranskalla olleen roolin diplomatian kielenä uusien valtasuhteiden vakiintuessa ja Yhdysvaltain ollessa uusi maailmanmahti (de Varennes, 2012: 150). Tämän jälkeinen kehitys on merkinnyt englannin asemaa valtakielenä kansainvälisessä viestinnässä kuten myös viihteessä ja populaarikulttuurissa (Ks. esim. Chesterman, 2005). Diplomatiassa tietyn

kielen hallitseva asema onkin seurausta kieltä käyttävän toimijan valta-asemasta kansainvälisellä tasolla. Tämä hallitsevuus voi olla esimerkiksi niin poliittista, taloudellista kuin kulttuurillista. (Nick, 2001: 41.) Kuitenkin ranskan kielellä on edelleen asemansa monissa kansainvälisissä järjestöissä. Esimerkiksi vuonna 1945 toisen maailmansodan jälkimainingeissa Yhdistyneitä kansakuntia perustettaessa ranskalle annettiin järjestössä yhtäläinen virallinen asema kuin englannin kielelle (Picoche & Marchello-Nizia, 1994: 159).

2.4 Ranskan kielen asema nykyisin

On siis varsin kiistatonta, että englanti on 1900-luvun kuluessa korvannut ranskan tosiasiallisena diplomatian kielenä. Englanti on nykyisin maailmanlaajuinen välittäjäkieli, lingua franca (Ks. esim. Chesterman, 2005). Lingua franca -käsitteellä tarkoitetaan kieltä, jota puhujat, joilla ei ole yhteistä äidinkieltä, käyttävät keskinäisessä kommunikoinnissaan (Meierkord, 2007: 199). Lingua francana käytetystä englannin kielimuodosta käytetään lyhennettä ELF, *English as lingua franca* (Ks. esim. Mauranen 2010: 1). Lingua franca -kieltä voidaan käyttää kansainvälisessä kommunikoinnissa maailmanlaajuisesti tai tietyllä maantieteellisellä alueella. Kuitenkin kielellä voi olla rooli lingua francana myös valtion sisäisesti. Viimeksi mainittu tilanne on tyypillinen valtioissa, jotka luotiin kolonisaation aikana, jolloin entisen kolonisoijan kieli voi toimia lingua francana. (Meierkord, 2007: 199.) Ranskalla on tämä rooli monessa Saharan eteläpuolisen Afrikan valtiossa, joissa on useita äidinkielenä puhuttuja paikallisia kieliä ja joissa ranska on virallinen kieli. Tällöin ranska voi olla eri paikalliskieliä puhuvien yhteinen kieli. Kuitenkin tulee huomioida, että ranskan virallisesta statuksesta huolimatta useimmiten vain vähemmistö alueen valtioiden väestöstä on ranskan kielen taitoista. (Ks. esim. Sanaker et al., 2017: 213–216.)

Ranskan valtio suhtautuu kieleensä protektionistisesti (Lejot, 2015: 39). Valtiollista kielipolitiikkaa ranskan aseman vakiinnuttamisesta on ollut jo Ranskan vallankumouksesta lähtien. Tällöin yhtä kieltä, ranskaa, pidettiin kansallisvaltiota yhdistävänä tekijänä. Ranskan kielen asema ainoana kielenä vakiinnutettiin yksikielisen koulujärjestelmän välityksellä, mikä tapahtui lukuisten maassa puhuttujen vähemmistökielten kustannuksella. (Ks. esim. Wright, 2012: 59–62.) Kuitenkin vasta 1990-luvulla ranskan kielen asema ja sen käyttö erinäisissä yhteyksissä sai varsinaisen laajan ja eksplisiittisen lainsäädännöllisen pohjan Ranskassa. Nykyisin englantia pidetään eräällä tapaa uhkana ranskan kielelle, jollaisena alueelliset vähemmistökielet nähtiin aiemmin historiassa. (Schiffman, 2006: 117–120.) Ranskan kielipolitiikka ranskan kielen kansainvälisen aseman ja käytön säilyttämiseksi on aktiivista.

Ranskan kieltä on valtiollisessa toiminnassa jo pitkään pidetty osana ulkopolitiikkaa ja kulttuurista ”lähetystyötä”. Ranskan valtio edistää ranskan kielen asemaa niin kansainvälisissä järjestöissä, eurooppalaisessa yhteistyössä kuin kansainvälisessä frankofoniajärjestössä. Ranskan kielen aseman vahvistamisen tavoitetta toteutetaan korostamalla monikielisyyden periaatetta, minkä taustalla on pyrkimys vastustaa englannin valta-asemaa. (Johansson, 2005: 175–176.)

OIF-frankofoniajärjestön piirissä on 1980-luvulta alkaen huolestuttu ranskan kielen aseman heikkenemisestä kansainvälisissä järjestöissä. Aihe on sittemmin nostettu järjestön huippukokouksissa säännöllisesti esiin. (Ks. esim. Calvet, 2017: 225–228.) OIF:llä onkin keskeinen rooli ranskan kielen aseman esillä pitämisessä kansainvälisellä tasolla. Järjestö antaa jäsenilleen ohjeistusta ranskan käytöstä kansainvälisten järjestöjen yhteistyössä, valvoo ja raportoi siitä sekä tekee käytännön toimenpiteitä ranskan kielen kansainvälisen aseman vahvistamiseksi (Ks. OIF, 2011; OIF, 2020). OIF:n diskurssissa tavoitteena on puolustaa monikielisyyttä yhtenä monenkeskisen yhteistyön ehdottomana edellytyksenä (OIF, 2022: 13).

Kun aiemmin diplomatia käsitettiin ensisijaisesti valtioiden hallitusten välisiksi suhteiksi, 1900-luvun kuluessa lukuisat monenkeskiset kansainväliset ja alueelliset järjestöt nousivat keskeiseksi osaksi diplomatian järjestelmää. Alkujaan näissä järjestöissä ei ollut varsinaista sisäistä kielipolitiikkaa, jolloin myös niissä käytettiin muiden ulkosuhteiden tavoin yleisesti käytettyä diplomatian kieltä eli ranskaa. Sitten käyttöön otettiin ranskan rinnalle myös englanti, kunnes englanti lopulta sai valta-aseman kansainvälisessä yhteistyössä. (de Varennes, 2012: 149–150.) Ajan mittaan kansainvälisissä järjestöissä alettiin tehdä kielipoliittisia linjauksia siitä, mitkä ovat järjestöjen virallisia kieliä, työkieliä ja sisäisiä työskentelykieliä. Nämä kielen asemaa kuvaavat termit ja niiden merkitys voivat vaihdella konteksteittain. (de Varennes, 2012: 151–152. Ks. myös Lejot, 2015: 32–33.)

Ranskan kielen perinteinen rooli näkyy kansainvälisissä järjestöissä edelleen, sillä ranskalla on yhä virallisen kielen tai työkielen asema lukuisissa kansainvälisissä ja alueellisissa järjestöissä. Ranska on yksi virallisista kielistä esimerkiksi Yhdistyneissä kansakunnissa (YK), Euroopan unionissa (EU), Euroopan neuvostossa, Afrikan unionissa, Pohjois-Atlantin liitossa (Nato), Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestössä (OECD), Kansainvälisessä työjärjestössä (ILO) sekä Maailman kauppajärjestössä (WTO). Kuriositeettina mainittakoon, että ranska on edelleen ainoa virallinen kieli Maailman postiliitossa (UPU), vaikka virallisesta

statuksettomuudestaan huolimatta englanti on sielläkin laajalti tosiasiallinen työkieli. (de Varennes, 2012: 154–158.) Ranskan virallisesta statuksesta huolimatta kansainvälisten järjestöjen toiminnassa taivutaan todellisuudessa kuitenkin usein yksikielisyyteen englannin ollessa dominoiva kieli (OIF, 2022: 77. Ks. myös de Varennes, 2012).

2.5 YK ja EU esimerkkeinä ranskan kielen asemasta

Tuon tässä alaluvussa esiin eräitä tilastoja ja asetelmia, jotka osoittavat englannin kielen hallitsevaa asemaa kahdella monenkeskisellä areenalla, YK:ssa ja Euroopan unionissa. Ne antavat lisäksi osviittaa siitä, minkälainen ranskan kielen asema monenkeskisissä järjestöissä on nykyisin. Olen valinnut YK:n esimerkiksi kansainvälisestä järjestöstä, sillä sitä voidaan pitää kansainvälisen yhteistyön foorumeista merkittävimpänä. Käsittelen EU:n kielitilannetta puolestaan siitä syystä, että se on alueellisena liittona Suomelle erittäin tärkeä yhteistyöfoorumi.

YK:ssa monikielisyyttä pidetään yhtenä sen perusarvoista ja keskeisenä rauhanomaisen keskustelun sekä monenkeskisen yhteistyön, multilateralismin, mahdollistajana (Nations Unies, 2024a). YK:n viralliset kielet ovat englanti, arabia, kiina, espanja, ranska ja venäjä. Jäsenvaltioiden delegaatit voivat käyttää puheenvuoroissaan näitä virallisia kieliä, ja puheenvuorot simultaanitulkataan toisille virallisille kielille. (Nations Unies, 2024b.) Kuitenkin englanti ja ranska ovat erityisasemassa niiden ollessa YK:n sihteeristön työkieliä (Nations Unies, 2024a). Englannin rooli selittyy sillä, että YK:n perustamisen aikaan Yhdysvallat oli uusi maailmanmahti. Ranskalle annettu rooli perustuu puolestaan sen asemaan historiallisena diplomatian ykköskielenä. (Calvet, 2017: 166.)

Monikielisyyttä painottavasta ideologiasta huolimatta englanti on YK:n toiminnassa hallitseva kieli. Tätä asiaintilaa havainnollistaa esimerkiksi se, että sihteeristön viestintä jäsenvaltioille sekä sen jakamat asiakirjat on laadittu usein vain englanniksi. Epävirallisia kokouksia järjestetään myös usein ilman simultaanitulkkausta. Englanti on asiakirjojen laatimiskielenä noin 95 % asiakirjoista. (Calvet, 2017: 169–170.)

Yksi YK:n toimistoista sijaitsee Sveitsin Genevessä, frankofonisessa kaupungissa. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 2019 ranska oli konferenssipalvelujen asiakirjojen laatimiskielenä 8,4 % tapauksista. Vertailun vuoksi englanti oli laatimiskielenä 85 % asiakirjoista, kun taas asiakirjoista 6,5 % oli laadittu espanjaksi, 2,9 % arabiaksi, 2,5 % venäjäksi ja 1,4 % kiinaksi. (OIF, 2020: 33.) Suurin osa kokouksista Genevessä järjestetään ilman tulkkausta, ja

enimmäkseen englanniksi. Teoriassa asetetut säännöt tulkkauksesta eivät siis aina toteudu YK:n käytännön toiminnassa. (de Varennes, 2012: 155–156.)

Syitä englannin valta-asemalle YK:n piirissä on useita. Ne voivat olla niin poliittisia, taloudellisia, käytännöllisiä kuin psykologisia. Myös rakenteelliset syyt ovat tähän osatekijöitä, kuten se, että YK:n päämaja sijaitsee ja YK:n yleiskokous pidetään Yhdysvalloissa. (Phan & Guillou, 2011: 84.) YK:n alaisen UNESCO:n päämaja puolestaan sijaitsee Pariisissa, ja sen puitteissa ranskaa käytetäänkin varsin paljon. Maantieteellisen sijainnin valtakieli voi siis joissain tilanteissa vaikuttaa myös siihen, mitä kieltä käytetään. (de Varennes, 2012: 156–157.)

YK:n jokavuotisessa yleiskokouksessa vuosina 2004–2018 valtioiden edustajien puheenvuoroista 52,7 % pidettiin englanniksi (Kawashima, 2021). Myös OIF-frankofoniajärjestöön kuuluvat valtiot käyttävät yhä useammin englantia yleiskokouksen puheenvuoroissaan (Ks. Calvet, 2017: 173–175). Tässä tulee kuitenkin huomioida se, että kaikki frankofoniajärjestön jäsenet eivät ole varsinaisia frankofonisia maita. Englannin valta-asema YK:ssä ei ole siten vain sen tuotosta, että järjestön työntekijöiden sisäisesti englanti on pääasiallinen työskentelykieli. Myös jäsenvaltiot vaikuttavat tähän yksikielisyyden kehitykseen valitessaan puhua englantia YK:n foorumeilla. (Calvet, 2017: 173–175.)

Euroopan unionissa monikielisyys on vielä YK:ta korostuneemmin yksi toiminnan perusperiaatteista. Kaikki jäsenvaltioiden unionille ilmoittamat viralliset kielet ovat nimittäin EU:n kieliasetuksen (Asetus N:o 1/1958) 1 artiklassa määritellysti unionin virallisia kieliä ja työkieliä. Niitä on tällä hetkellä 24. EU-kansalaiset voivat olla yhteydessä unionin toimielimiin millä tahansa virallisista kielistä. Eurooppa-neuvoston ja Euroopan unionin neuvoston kokouksissa on tulkkaus kaikille virallisille kielille, ja Euroopan parlamentin jäsenet voivat käyttää mitä tahansa virallisista kielistä istunnoissa. EU-säädökset julkaistaan kaikilla kielillä. (EU, 2024.) EU:n kielipoliittinen linja ei ole siten yhtä rajoitettu kuin YK:n, jossa viralliset kielet on rajattu kuuteen (Kawashima, 2021: 92). Luonnollisestikaan YK:n piirissä ei olisi mahdollista ottaa kaikkien jäsenvaltioiden virallisia kieliä järjestön virallisiksi kieliksi (Ks. Calvet, 2017: 176–177). Myös EU:n yhteydessä nousee aika ajoin esiin kysymys siitä, onko kaikkien jäsenmaiden kielten virallinen asema välttämätöntä unionin toiminnassa. Tähän keskusteluun vaikuttavat ennen muuta taloudelliset ja käytännön näkökulmat. (Ks. esim. Calvet, 2017: 50–60.)

Tulkit ja kääntäjät ovat siten keskeisessä roolissa EU:ssa. EU-toimielimet saavat kuitenkin kieliasetuksen 6 artiklan mukaisesti määritellä tarkemmin työjärjestyksissään kieliä koskevista sisäisistä järjestelyistään. Tältä osin englanti, ranska ja saksa ovat erityisasemassa, sillä ne ovat työkieliä esimerkiksi Euroopan unionin neuvostossa sekä Coreperissa, Euroopan unionin neuvoston pysyvien edustajien komiteassa, johon osallistuvat jäsenvaltioiden EU-suurlähettiläät. (OIF, 2022: 76–77.) Myös Euroopan komissiossa englanti, ranska ja saksa ovat työkieliä (Lequesne, 2020: 45–46).

Ranskalla puolestaan on erityisasema Euroopan unionin tuomioistuimissa, joissa se on sisäinen työkieli. Euroopan unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin laativat tuomiot ranskaksi, josta ne käännetään kaikkiin virallisin kieliin. (Euroopan unionin tuomioistuin, 2024.) Ranska oli eurooppalaisen integraation alkuvuosina hallitseva institutionaalinen kieli, sillä komission työtavat perustuivat ranskalaiseen käytäntöön. Ranskan kielen asemaa vakiinnutti myös se, että perustajajäsenistä kolme olivat ranskankielisiä valtioita sekä se, että toimielimet sijaitsevat ranskankielisillä alueilla Brysselissä, Strasbourgissa ja Luxemburgissa. (Johansson & Wiberg, 2005: 36.)

Vuosien mittaan ranskan kielen käyttö EU-toimielimissä on vakiintuneesta asemasta huolimatta vähentynyt ja englannin käyttö puolestaan lisääntynyt. Mainittakoon, että vuonna 2018 Euroopan unionin neuvoston pääsihteeristön laatimista asiakirjoista 2 % oli laadittu alkuperäisesti ranskaksi ja 94,9 % puolestaan englanniksi. Loppu 3,1 % koostui muilla EU-kielillä laadituista teksteistä. (OIF, 2020: 18.) Komissiossa puolestaan vuonna 2019 käännettäväksi lähetetyistä asiakirjoista ranskaksi oli laadittu 3,7 % ja englanniksi 85,5 %. Vielä vuonna 1999 asiakirjoista 34 % oli laadittu ranskaksi. (Lequesne, 2020: 50.) Kehitys on ollut siis hyvin selvää.

Myös parlamentissa ranskan kielen käyttö on vähentynyt, vaikka siellä monikielisyys toteutuu komissiota ja neuvostoa vankemmin. Ennen 1990- ja 2000-lukujen laajentumisia dokumentteja laadittiin parlamentissa lähes yhtä paljon ranskaksi kuin englanniksi. Kuitenkin vuonna 2019 vain 11,7 %:ssa asiakirjoista ranska oli laatimiskielenä. (Lequesne, 2020: 52–53.) Parlamentin puheenvuoroissa englantia käytettiin erään tutkimuksen mukaan 45 % tapauksista (Wodak et al., 2012). Eri toimielinten ja erilaisten kokoonpanojen suullisessa vuorovaikutuksessa englannin kieli on hallitsevassa roolissa ja sosiaalisesti hyväksyttyä (Ks. Lequesne, 2020). Tosiasiallisesti EU:ssa, kuten YK:ssa, työskennellään siten varsin rajatun kielivalikoiman kanssa (Mowbray, 2010: 98).

Englannin valta-asema EU:ssa on vahvistunut sitä mukaa, kun unioni on laajentunut. Esimerkiksi vuoden 2004 itälaajentuminen johti englannin kielen käytön lisääntymiseen. (Ks. esim. de Varennes, 2012: 161.) Yhdistyneen kuningaskunnan ero EU:sta on saanut aikaan keskustelua siitä, tuleeko tämä vaikuttamaan englannin asemaan unionin toiminnassa (Ks. esim. Modiano, 2017; Kużelewska, 2021). Englanti on kuitenkin edelleen yksi EU:n virallisista kielistä, ja se on myös yksi virallisista kielistä Irlannissa ja Maltalla (EU, 2024).

Ranskan valtio on julkaissut ohjeistusta edustajilleen ranskan kielen käytöstä EU-yhteyksissä. Ohjeissa todetaan muun muassa, että virallisissa kokouksissa Ranskan edustajien tulee ilmaista itseään ranskaksi. Myös epävirallisissa kokouksissa tulisi heidän ensisijaisesti käyttää ranskaa sekä rohkaista muitakin käyttämään ranskaa tai omaa kieltään. Kahdenvälisten epävirallisten tapaamisten osalta ohjeistetaan käyttämään ranskaa tai keskustelukumppanin kieltä, jos tämä on mahdollista. (Secrétariat général des affaires européennes, 2021: 8–9.)

Edellä esitetyt YK:ta ja EU:ta koskevat esimerkit osoittavat sitä, kuinka englannin asema on vahvistunut ranskan ja muiden kielten kustannuksella. Ranskaakin kuitenkin käytetään edelleen, ja sillä on virallinen asema monissa kansainvälisissä järjestöissä. Ranskan kieli siten näkyy ja kuuluu monenkeskisessä yhteistyössä jossain määrin edelleen, vaikka englanti vaikuttaisi usein olevan tosiasiallinen työskentelykieli.

3 Kieli sosiaalisena ilmiönä diplomatian kontekstissa

3.1 Monikielinen vuorovaikutus

Monikielisyys ja eri kielten käyttö on luonnollisesti diplomatian ja ulkosuhteiden arkipäivää. Kielitaito lienee yksi piirteistä, jotka useimmiten ihmisten mielikuvissa yhdistetään diplomaattien osaamissalkkuun. Onhan kieli sekä ymmärretyksi tuleminen ja toisen ymmärtäminen kaiken kansainvälisen yhteistyön perusta. Edellä esitetysti suomalaisten diplomaattien tulee osata kotimaisten kielten lisäksi kahta vierasta kieltä, jotta diplomaattiuralle voi hakeutua. Monikielisyys on siten diplomaattiuran edellytys.

Tutkielmani edustaa sosiolingvististä tutkimusta. Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen alana tutkii kieltä sosiaalisena ilmiönä. Sosiolingvistiikkaa on perinteisesti pidetty kielellisen variaation tutkimuksena, jolloin se kohdistuu kielellisten ilmiöiden kuvaamiseen ja selittämiseen. Sosiolingvistiikka voi keskittyä myös vuorovaikutukseen tutkimiseen, jolloin kieli sosiaalisessa ympäristössään ja tätä koskeva dynamiikka on tarkastelun keskiössä. (Heller, 2023: 25.) Tutkielmani sosiolingvistinen näkökulma on vuorovaikutus monikielisessä diplomatian kontekstissa.

Monikielisyydellä voidaan tarkoittaa niin yhteiskuntien, organisaatioiden, ryhmien kuin yksittäisten henkilöiden kykyä käyttää säännöllisesti arjessaan useampaa kuin yhtä kieltä (Franceschini, 2009: 33). Tässä tutkielmassa monikielisyydellä voidaan katsoa tarkoitettavan kaikkia edellä mainittuja tasoja. Ranska voi olla yksi käyttökielistä monikielisissä yhteiskunnissa ja ympäristöissä, joissa suomalaiset diplomaatit toimivat. Ranska voi olla käyttökielenä monikielisissä organisaatioissa, kuten kansainvälisissä järjestöissä ja Euroopan unionissa. Monikielisenä ranskaa käyttävänä ryhmänä voidaan pitää diplomaattikuntaa ja monikielisinä yksilöinä Suomen diplomaattisia edustajia.

Nykypäivän globaalissa maailmassa monikielinen kommunikaatio on välttämätöntä. Tähän monikielisyyden tilaan kuuluu yhtäältä tarve maailmanlaajuiselle lingua francalle ja toisaalta pyrkimys ylläpitää monipuolista monikielistä viestintää. Monikielisyyden ilmiö vaatii siten olla myös tutkimuksen kohteena; tällöin esiin nousevat monikielisten henkilöiden kielenkäyttö sekä tämän taustalla vaikuttavat rakenteet. Monikielisen viestinnän tilanteissa eri kielet vaikuttavat toisiinsa: niissä voi olla läsnä hallitseva ja kokonainen lingua franca tai niissä voidaan harjoittaa koodinvaihtoa eli vaihtelua eri kielten välillä. (House & Rehbein, 2004: 1–3.) Monikielisillä henkilöillä kyky harjoittaa koodinvaihtoa on myös tehokas

epäformaalin viestinnän apuväline, sillä eri kielten välillä vaihtelulla voidaan osoittaa esimerkiksi asennoitumista keskustelukumppania kohtaan (Garrett, 2010: 11).

Monikielisessä työyhteisössä on monia kielivalintoihin vaikuttavia tekijöitä. Angourin tutkimuksen mukaan kielellä on monikielisessä työyhteisössä niin tehtävien hoitamiseen liittyvä funktio kuin myös sosiaalinen funktio. Sosiaalinen funktio voi toteutua esimerkiksi niin sanotun small talkin merkityksellisyydessä. (Angouri 2013: 569.) Kielivalinnan katsotaan monikielisessä työyhteisössä olevan joissain tilanteissa ikään kuin itsestään selvä valinta esimerkiksi silloin, kun kaikilla oli yhteinen ensimmäinen kieli. Se saattaa olla eksplisiittisesti päätetty tiettyä tilannetta varten esimerkiksi silloin, jos tilanteeseen osallistuu joku, joka ei puhu muiden yhteistä kieltä. Kun tilanteessa on lukuisia erikielisiä osallistujia, valikoituu kieleksi usein niin sanotusti varmin valinta, jolloin se on useimmiten englanti. Työyhteisön viralliset kielipoliittiset linjaukset vaikuttavat lähinnä kirjallisessa viestinnässä. Kielivalinta ja kielenkäyttö on siten eräänlainen jatkuva ja joustava neuvotteluprosessi vuorovaikutukseen osallistujien kesken. (Angouri, 2013: 569–571.)

Nykypäivän sosiolingvistisessä kielentutkimuksessa monikielisyyden osalta on painotettu erilaisia kielirepertuaareja ja -varantoja sen sijaan, että kukin kieli nähtäisiin tarkkarajaisena omana yksikkönään. Kielen käyttö vaihtelee tilanteittain, ja se nähdään aktiivisena toimintana eikä järjestelmänä. (Ks. Krämer et al., 2022: 17–18. Ks. myös Dufva & Pietikäinen, 2009; Dufva et al., 2011.) Myös tämän tutkielman lähtökohtana on kielentutkimuksen perusnäkemys siitä, että kieli on aktiivista toimintaa. Kieli muotoutuu vuorovaikutuksessa siinä tilanteessa ja kontekstissa, jossa sitä käytetään (Ks. Johansson, 2011: 115–116; Heller, 2013).

Monikielisissä tilanteissa toimijoiden kielelliset resurssit sekä kyky sopeutua erilaisiin sosiokulttuurisiin tilanteisiin ovat keskeisessä roolissa (Johansson, 2011: 116). Taitoon viestiä vieraalla kielellä kuuluu varsinaisen kielitaidon ohella siten myös sosiokulttuurisia ja sosiolingvistisiä kykyjä, jotka ohjaavat kielenkäyttöä eri tilanteissa (Gohard-Radenkovic, 1999: 94–96). Monikielisyyttä ei tulisi näin ollen käsittää niinkään eri kielten täydellisenä osaamisena, vaan kykynä käyttää kieltä aiheen ja tilanteen vaatimalla tavalla (Blommaert et al., 2005: 199–200. Ks. myös Johansson, 2011: 116). Diplomatiassa vuorovaikutus ja muiden valtioiden olosuhteiden ymmärrys ovat avainasemassa, jolloin myös sosiokulttuurinen osaaminen on ensiarvoisen tärkeää.

Kun kielitaito ei ole vain tietyn kielen täydellistä ja kaikenkattavaa osaamista, on vuorovaikutuksessa hyötyä kielen osaamisen eri taitotasoista. Näille on eurooppalainen viitekehyksensä, jonka taitotasoarviossa kielellisten aktiviteettien eri muotoja ovat niin kuullun ymmärtäminen, luetun ymmärtäminen, suullinen vuorovaikutus, puheen tuottaminen kuin kirjoittaminen (Ks. Council of Europe, 2020). Henkilön kielenkäytön taitotaso tietyssä kielessä voi olla erilainen kielenkäytön aktiviteetin muodosta riippuen, jolloin esimerkiksi kuullun ja luetun ymmärtäminen voivat olla eri taitotasolla kuin puheen tuottaminen.

Globalisaatio ja sen myötä lisääntyneet kulttuurienväliset kontaktit ovat myös muuttaneet sosiolingvistiikan tutkimuskenttää (Ks. Blommaert, 2010). Diplomatian kontekstissa kulttuurienvälinen vuorovaikutus ja monikieliset yhteisöt ovat kuitenkin olleet arkea jo ennen nykypäivän globalisaatiokehitystä. Kuitenkin globalisaatio on osaltaan merkinnyt sitä, että englanti on nykypäivänä eräänlaisessa valta-asemassa myös diplomatian tilanteissa (Ks. Calvet, 2017). Kielellä on erittäin tärkeä rooli diplomatiassa, sillä se ei ole pelkästään viestinvälityksen instrumentti. Se on keskeinen osa diplomaatin työtä, jopa sen ydinaluetta. (Nick, 2001: 39.)

Monenkeskisistä ja monikielisistä diplomaattisista yhteyksistä on tunnistettu tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, mitä kieltä diplomaattiset toimijat näissä tilanteissa käyttävät. Yksi vaikuttimista liittyy ennen muuta siihen, että monenkeskisessä yhteistyössä tavoitteena on neuvotella ja saavuttaa yhteisymmärrys. Tässä tarvitaan suostuttelua. Näissä tilanteissa englannin kieli on usein suurimmalle osalle osallistujista yhteisesti osattu kieli, jolloin valinta käyttää englantia on tehokkain tapa suoraan pyrkiä vakuuttamaan erikielisiä henkilöitä omista kannoistaan. (Kawashima, 2021: 93.) Esimerkiksi Euroopan parlamentin toimintaa tutkittaessa on havaittu, että parlamentin jäsenet puhuvat englantia oman kielensä sijaan silloin, kun he haluavat erityisesti painottaa näkemyksiään. Näin vältytään siltä, että viesti välittyisi tulkkauksen kautta. (Wodak et al., 2012: 177.)

Myös identiteettikysymykset osaltaan vaikuttavat kielivalintoihin monenkeskisessä yhteistyössä (Kawashima, 2021: 93–94). Kun tiettyä kieltä käytetään monenkeskisessä yhteistyössä, on tämä osoitus sen kansainvälisestä asemasta sekä eräänlaisesta prestiisistä (Ks. Ammon, 2006). Puhuja voi kielivalinnallaan ilmaista identiteettiään kuten myös suhtautumista kuulijaan (Bilaniuk, 2010: 109). Identiteettiin ja kielen kansainvälisen aseman esiintuomiseen liittyvät seikat ovatkin havaittavissa frankofonisten toimijoiden kielipolitiikassa ja -valinnoissa.

Diplomatiassa kieleen liittyvät valinnat eivät aina ole yksinkertaisia. Kielivalinta voi vaatia eräänlaista taktikointia, jolloin kieli, jota itse taitaa parhaiten, ei välttämättä ole aina paras vaihtoehto. Valinnalla puhua kieltä, joka ei itselle ole sujuvin, voidaan pyrkiä esimerkiksi tuomaan tasapainoa puhujien välille tai välttää puhumasta tiettyä kieltä poliittisesti arkaluonteisista syistä. Toisaalta sillä voidaan osoittaa myös kohteliaisuutta ja keskustelukumppanin tai hänen edustamansa maan arvostusta. (Nick, 2001: 40–42.)

Tämän tutkielman sosiolingvistinen kehys on siis diplomatian konteksti, ja keskityn kielenkäyttöön nimenomaan vuorovaikutuksen näkökulmasta. Monikielisyys on kielenkäytön keskiössä diplomaattisten edustajien vuorovaikutuksessa. Tutkielman kysymyksenasettelun vuoksi painopiste on ennen muuta ranskan kielen käytössä, mutta olen kiinnostunut myös muista kielivalinnoista, ennen muuta englannin suhteesta ranskan kieleen, ja tähän liittyvästä tilannekohtaisesta vaihtelusta. Tutkielmalle keskeisiä sosiolingvistiikan osa-alueita ovat myös kieliasenteet ja kielipolitiikka, joita käsittelen seuraavassa.

3.2 Kieliasenteet

Kielenkäyttöä koskevien käytänteiden ohella tutkimuksellinen mielenkiintoni kohdistuu ranskan kielen asemaa koskeviin asenteisiin, kokemuksiin ja näkemyksiin. Tässä on kyse niin sanotusta metakielellisestä tiedosta (Gueunier, 2003. Ks. myös Johansson, 2011: 112). Tavoitteenani on selvittää, miten ranskaa osaavat suomalaiset diplomaatit asennoituvat ranskan kieleen diplomatian kielenä sekä millaisena he näkevät ranskan kielen merkityksen Suomen ulkosuhteiden kannalta.

Kieliasenteet voivat kohdistua tiettyyn kieleen kokonaisuudessaan tai kielen eri variaatioihin, kuten murteisiin, sanastoon, ääntämiseen taikka muihin kielellisiin ilmiöihin. Kieliasenteet ovat osa päivittäistä elämää, eikä niistä usein olla edes tietoisia. (Garrett, 2010: 1–2.) Kieliasenteisiin kohdistuva tutkimus käsittää siten monenlaisia sosiolingvistisiä tilanteita, joissa kieliasenteet voivat vaikuttaa yksilöiden kielenkäyttöön ja käyttäytymiseen sekä heidän kokemuksiinsa. (Garrett, 2010: 15–16.) Asenteen käsitettä on vaikea määritellä yksiselitteisesti. Se merkitsee joka tapauksessa suhtautumista johonkin asiaan tai ilmiöön, mikä tavalla tai toisella ilmenee myös käyttäytymisen tasolla. (Ks. Garrett, 2010: 19–36.) Kieli-ideologiat puolestaan vaikuttavat kieliasenteiden taustalla. Asenteen ja ideologian käsitteitä saatetaan toisinaan käyttää myös lähes synonyymeinä. (Ks. Garrett, 2010: 30–35.)

Kieli-ideologialla tarkoitetaan näkemyksiä ja käsityksiä kielen käyttöä koskevista arvoista ja normeista sosiaalisessa ympäristössä (Blommaert, 1999: 1–2; Gal, 2006: 13). Kieli-ideologisia kysymyksiä ovat esimerkiksi kysymykset siitä, mitä kieli kielenkäyttäjille ja yhteisöille merkitsee sekä miten kieleen suhtaudutaan ja mitä sillä tehdään (Mäntynen et al., 2012: 325). Kieli-ideologioiden käytännön ilmenemistapoja ovat kieleen liittyvät käsitykset ja vakiintunet, hyväksytyt käytänteet sekä kieltä koskevat diskurssit, jotka voivat käsitellä esimerkiksi tietyn kielen hyödyllisyyttä tietyssä kontekstissa (Mäntynen et al., 2012: 328). Monikielisessä työyhteisössä yhteisön jäsenten kieli-ideologiat vaikuttavat siihen, mitä kieltä organisaatioissa käytetään sekä siihen, nähdäänkö monikielisyys ja eri kielten käyttö mahdollisuutena vai ei (Ks. Barner-Rasmussen et al., 2024).

Kieli-ideologiaan kuuluu olennaisesti myös normin käsite ja siten myös valtaan liittyvät kysymykset siitä, kenellä on oikeus asettaa kielenkäyttöä ja kielenvalintaa koskevia normeja (Mäntynen et al., 2012: 331–332). Kielenkäyttöön kohdistuvat normit voivat olla kielensisäisiä tai kielenulkoisia. Kielenulkoisissa normeissa kyse on niin sanotuista funktionaalisista normeista, jotka ohjaavat sitä, missä kontekstissa ja tilanteessa tiettyä kieltä voidaan käyttää. Tämä normitus voi olla virallista ja säänneltyä tai sosiaalisesti opittua ja valvottuakin. (Krämer et al., 2022: 4–5.) Kielenulkoiset kielenkäyttöä koskevat normit aktualisoituvat diplomaattisissa yhteyksissä, kun osallistujat tekevät kommunikointikieltä koskevia valintoja. Diplomatian kontekstissa kielenulkoiset normit voivat olla tilannekohtaisesti sosiaalisesti opittuja taikka niitä voidaan ohjata esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen tai valtiollisen tason kielipolitiikalla.

3.3 Kielipolitiikka

Kielipolitiikalla on perinteisesti tarkoitettu 1800-luvulla alkanutta valtiollista kielipoliittista suunnittelua, johon liittyi alkujaan vahvasti ajatus kansallisvaltiosta ja kansalliskielestä. Tällöin kielille annetaan erilaisia normatiivisia statuksia, kuten virallisen kielen asema, joilla kielten käyttöä ohjataan. Tämän virallisen, valtiollisen tason ohella kielipolitiikkaan voidaan katsoa kuitenkin kuuluvan myös kieliyhteisön tosiasialliset kielenkäytön käytänteet sekä yhteisön jäsenten kieliin ja kielimuotoihin kohdistamat arvottamiset. (Spolsky, 2012: s. 3–5.) Kielipolitiikan taustalla vaikuttavat siten myös kieliasenteet ja -ideologiat.

Kielipolitiikka voi täten olla yhtäältä ylhäältä päätettyä, virallista ja eksplisiittistä. Toisaalta se voi olla implisiittistä, jolloin kielipoliittisiin kantoihin vaikuttavat tosielämän käytänteet ja sosiokulttuuriset näkemykset. (Schiffman, 2006: 112.) Kielipolitiikka voidaankin määritellä

tietoisiksi valinnoiksi, jotka koskevat kielen käyttöä sosiaalisissa tilanteissa. Tietty sosiaalinen ryhmä voi käytännöillään muodostaa kielipoliittisia kantoja, mutta niitä ei voida virallisesti panna täytäntöön ennen kuin poliittinen taho on näin päättänyt. (Calvet, 2021: 276.)

Myös työyhteisöissä ja yrityksissä on kielipoliittisia normeja, jotka ohjaavat ja vaikuttavat kielenkäyttöön työpaikalla (Ks. esim. Duchêne & Heller, 2012; Angouri, 2013; Lejot, 2015). Tutkielmassani voidaan katsoa olevan elementtejä työyhteisön kielipoliittisista normeista ja käytänteistä. Tällöin työyhteisönä pidetään laajasti diplomaattien työn koko tehtäväkenttää erinäisissä tilanteissa, joissa he edustavat tehtävissään Suomen valtiota ja tekevät tässä yhteydessä kieltä koskevia valintoja. Tutkielma koskee kuitenkin myös valtionhallinnollista kielipolitiikkaa, sillä diplomaatit ovat tehtävissään Suomen edustajia, eikä kyse ole työyhteisöstä vain esimerkiksi diplomaattisen edustuston sisäiseen työyhteisöön rajattuna.

Kielipolitiikkaa muovataan ja harjoitetaan siten tiedostamattakin kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Kielipolitiikkaa käsittelevä tutkimus on kiinnostunut myös siitä, millainen rooli kielellä ja kielenkäytöllä on vallan välineenä yhteiskunnan eri tasoilla, oli kyse sitten yksittäisten henkilöiden tai ryhmien arkipäiväisestä vuorovaikutuksesta taikka virallisista valtiollista tai ylikansallista politiikkatoimista. (Ricento, 2006: 17–19.) Kansainvälisissä järjestöissä on myös kielipoliittisia linjauksia, kun niissä päätetään virallisista kielistä ja työkielistä (Ks. de Varennes, 2012). Tiettyjen järjestöjen, kuten OIF-frankofoniajärjestön, toiminnan ydintavoitteena on yhdistää samaa kieltä käyttävät tahot kielipoliittisten linjausten asettamiseksi (Calvet, 2021: 279).

Myös se, että ranska asetettiin viralliseksi kieleksi ja pysyi sellaisena monissa kolonisoiduissa valtioissa näiden itsenäistymisen jälkeenkin, on kielipoliittisen suunnittelun tulosta (Ricento, 2006: 13). Entisten kolonisoijien kielten vahvaan sosiopoliittiseen asemaan ja virallisen kielen asemaan entisissä kolonisoiduissa maissa on viitattu käsitteellä kielellinen imperialismi (*linguistic imperialism*). Toisaalta kielellisenä imperialismina voidaan pitää niin ikään sitä, kuinka englannin valta-asema maailmankielenä on vaikuttanut muiden kielten ja etenkin ranskan asemaan ulkosuhteiden kielenä. (Phillipson, 2006: 346–347.) Nykyään kielentutkimuksessa kiinnitetään huomiota myös dekolonisaation prosesseihin eri kielten ja niiden aseman näkökulmasta (Ks. esim. Pennycook, 2021; Krämer et al., 2022). Kielivalinnat sisältävät siten useita monitasoisia valta-asetelmia. Tässä tutkielmassa korostuu etenkin englannin kielen suhde ranskan kieleen.

Tutkimuksessani kielipoliittiset ainekset nousevat esiin ennen muuta siten, että haastattelun osana haastateltavilta kysyttiin Suomen ulkoasiainhallinnon mahdollisesta kielipoliittisesta ohjeistuksesta kielenkäytön suhteen. Kielipoliittisia seikkoja nousi haastatteluissa esiin myös edellä sivutun Ranskan harjoittaman kielipoliittisen linjan yhteydessä.

3.4 Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tässä tutkielmassa tarkastelen ranskan kielen asemaa suomalaisten diplomaattien kokemuksiin perustuen. Pyrin haastatteluilla keräämääni aineistoa analysoimalla löytämään siitä yhdistäviä tekijöitä, joiden perusteella teen johtopäätöksiä ranskan kielen käytöstä ja roolista diplomaattisessa vuorovaikutuksessa suomalaisesta näkökulmasta.

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on seuraava: Millaisia käytänteitä suomalaisilla diplomaateilla on ranskan kielen käytön suhteen? Tähän tutkimusasetelmaan liittyviä alakysymyksiä ovat seuraavat: Mitkä tekijät vaikuttavat ranskan ja muiden kielten käyttöön ja kielivalintoihin? Onko Suomen ulkoasiainhallinnossa kielipolitiikkaa, joka ohjaa ja vaikuttaa kielten käyttöön?

Hypoteesini tämän kysymyksenasettelun osalta on se, että monikielisissä työyhteyksissä kielenkäytön käytänteet vaihtelevat tilannekohtaisesti ja että kielivalintoihin vaikuttavat monenlaiset tekijät. Kielivalinnalla on niin varsinaisten työtehtävien hoitamiseen liittyvä funktionsa kuin myös sosiaalinen funktionsa (Angouri, 2013: 569–571). Diplomatiassa kielivalintojen taustalla vaikuttavat kielenkäytön tehokkuuteen, eli omien kantojen selkeään esittämiseen sekä kuulijan vakuuttamiseen liittyvät syyt. Toisaalta myös identiteettisyyt voivat vaikuttaa kielivalintoihin. (Kawashima, 2021: 93–94.) Kielivalinnalla voidaan myös osoittaa suhtautumista keskustelukumppaniin (Nick, 2001: 42). Tutkielmassani tarkastelen, mitä kielenkäyttöön ja kielivalintoihin vaikuttavia tekijöitä on olemassa diplomatian kontekstissa monikielisissä ympäristöissä, joissa suomalaiset diplomaatit toimivat.

Englanti voi usein olla monikielisessä työyhteisössä niin sanotusti varmin kielivalinta (Angouri, 2013: 571). Diplomatiassa tavoitteena on omien kantojen esittäminen mahdollisimman vakuuttavasti, jolloin englanti on usein monenkeskisessä yhteistyössä osallistujien yhteinen kieli ja siten tehokkain kielivalinta viestinvälityksen kannalta (Kawashima, 2021: 93). Hypoteesini on siten se, että monenkeskisissä ja monikielisissä tilanteissa englanti on usein oletettavasti ensisijainen käyttökieli suomalaisille diplomaateille.

Mitä tulee kahdenvälisiin suhteisiin ja tilanteisiin, ranskankielisessä asemamaassa ranskan kielellä on oletettavasti keskeinen rooli vuorovaikutuksessa ranskankielisten toimijoiden kanssa. Edellä sivutusti etenkin Ranskalla sekä muillakin ranskankielisillä mailla on vankkaa kielipolitiikkaa ranskan kielen aseman ylläpitämiseksi yhteiskunnassa sekä kansainvälisessä yhteistyössä. Näin ollen ranskankielisessä maassa ranskan kielen käyttö on oletettavasti kahdenvälisissä edustustoissa toimiville suomalaisille diplomaateille ensisijainen ja luonteva valinta.

Toinen tutkimuskysymykseni on seuraava: Millaisena suomalaiset diplomaatit näkevät ranskan kielen nykyisen aseman diplomatian kielenä monenkeskisissä tilanteissa ja millaisena kahdenvälisissä tilanteissa?

Tältä osin hypoteesini on se, että englannin ollessa varsin kiistatta maailmanlaajuinen lingua franca pidetään sitä myös tosiasiallisena diplomatian kielenä nykyisin. Edellä esitetysti tilastojen valossa englannin kielen käyttö on yleistynyt ja on hyvin hallitsevaa monenkeskisessä diplomatiassa. Ranska on kuitenkin edelleen virallinen kieli ja työkieli monissa kansainvälisissä järjestöissä. Oletan, että ranskan kielen perinteinen asema diplomaattisena kielenä näkyy kansainvälisessä yhteistyössä edelleen jossain määrin ennen muuta ranskankielisten valtioiden kielipoliittisten linjausten myötä.

Diplomaattisten edustajien kahdenvälisestä kielenkäytöstä ei luonnollisesti ole vastaavia tilastoja kuin mitä monenkeskisten järjestöjen toiminnasta on mahdollista kerätä. Oletan, että kahdenvälisissä tilanteissa ranskankielisessä asemamaassa ranskan kieltä pidetään edelleen diplomatian kielenä ranskan kielen vahvan yhteiskunnallisen aseman vuoksi. Tällöin sen rooli on oletettavasti keskeinen myös suomalaisten diplomaattien näkökulmasta.

4 Tutkimusaineisto ja -metodi

4.1 Haastattelu aineistonkeruussa

Tässä tutkielmassa käytän haastattelua keinona tutkimusaineiston keräämiseksi. Tutkimushaastattelut on perinteisesti jaoteltu strukturoituihin ja strukturoimattomiin sen perusteella, kuinka ennalta päätetty haastattelun rakenne ja siinä esitettävien kysymysten kulku on. Strukturoitu haastattelu tukeutuu kysymys–vastaus-muotoon. Strukturoimaton tai avoin haastattelu puolestaan muistuttaa enemmän keskustelua, jolloin osapuolet voivat viedä sitä haluamaansa suuntaan. Näiden kahden välimaastoon jää puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelu on yksi puolistrukturoidun haastattelun muodoista. Siinä otetaan kaikkien haastateltavien kanssa käsittelyyn ennalta päätetyt teemat, mutta kysymysten muotoilussa ja esitysjärjestyksessä voi olla vaihtelua. (Tiittula & Ruusuvuori, 2005: 11.) Teemahaastattelun keskiössä ovatkin tietyt teemat, aihepiirit, joiden päälle haastattelu rakentuu (Hirsjärvi & Hurme, 2010: 48).

Tutkielmani haastattelutapa on lähinnä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastatteluja varten laadin valmiin pohjan tietyn teeman ympärillä olevia kysymyksiä, jotka lähetin haastateltaville etukäteen tutustuttavaksi. Haastattelutilanteessa kysymysten muotoilu ja esitysjärjestys eivät olleet tiukan sitovia. Haastateltavilla oli mahdollisuus tuoda keskusteluun myös muita aihepiiriin liittyviä ajatuksiaan valmiin kysymyspaletin ulkopuolelta. Haastattelut olivat anonyymeja, jotta vastauksia ja niissä saatua tutkimusaineistoa ei voida yhdistää kehenkään yksittäiseen henkilöön.

Haastatteluja voidaan jaotella myös sen perusteella, millaisen tiedon saaminen on haastattelun tarkoituksena (Tiittula & Ruusuvuori, 2005: 12). Tässä tutkimuksessa aineiston keruun tavoitteena oli saada haastattelemalla tietoa haastateltavien kielenkäytön käytänteistä sekä heidän ranskan kieltä koskevista kokemuksistaan, näkemyksistään, uskomuksistaan ja asenteistaan. Tehtäväni tutkijana on siten haastattelujen kautta luoda kuvaa haastateltavien käsityksistä ja kokemuksista (Hirsjärvi & Hurme, 2010: 41).

Tutkimuseettiset seikat olen huomioinut siten, että haastateltavien anonymiteetti on taattu tutkielmaprosessin aikana ja käytän haastatteluissa kerättyä aineistoa vain tutkimustarkoitukseen. Tutkimusaineistoa on käsitelty huolellisesti, ja tutkimus on laadittu huolellisesti. Tutkimusta tehtäessä on sitouduttu hyvään tieteelliseen käytäntöön (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023).

Lähetin haastattelukutsut alaluvussa 2.2 esiteltyihin Suomen edustustoihin ranskankielisillä alueilla. Olen toiminut korkeakouluharjoittelijana Suomen edustustoissa kahdessa ranskankielisessä kaupungissa, Pariisissa ja Brysselissä, ja sain haastattelukutsua välitettyä eteenpäin myös harjoittelukokemukseni kautta syntyneillä kontakteilla. Haastattelut käytiin etäyhteyden välityksellä. Nauhoitin haastattelut, minkä jälkeen litteroin ne manuaalisesti. Litteroinnit tein puhekielenomaisina, mutta stilisoin niitä jonkin verran esimerkiksi jättämällä pois täytesanoja, joilla ei ollut merkitystä analyysin kannalta. Haastattelut pidettiin ajanjaksolla 24.1.–1.3.2024. Haastattelut suoritettiin yksilöhaastatteluina, jotta haastateltavien anonymiteetti voitiin taata ja jotta muiden haastateltavien läsnäolo ei voinut vaikuttaa vastausten sisältöön.

Haastatteluun osallistuneita henkilöitä oli yhteensä yhdeksän. Kaikki haastateltavat henkilöt työskentelevät tai ovat työskennelleet diplomaattina tai erityisasiantuntijana Suomen edustustoissa ranskankielisissä maissa joko kahdenvälisissä edustustoissa tai monenkeskisten kansainvälisten järjestöjen edustustoissa. Kaikki haastateltavat osaavat ranskaa. En kerro anonymiteetin takaamiseksi tarkemmin, missä edustustoissa haastateltavat työskentelevät tai ovat työskennelleet. En kerro heistä tarkempia yksilöiviä tietoja, sillä tämä ei ole tutkielman kannalta tarpeellista. Haluan kiittää haastatteluun osallistuneita heidän panoksestaan. Ilman heidän osallistumistaan ei tätä tutkimusta olisi syntynyt.

4.2 Analyysimetodi

Tavoitteenani on haastattelun avulla kerätyn aineiston perusteella analysoida haastateltavien kuvauksia kielenkäytön käytänteistä eri tilanteissa, joissa he ovat Suomen edustajina vuorovaikutuksessa muiden valtioiden edustajien ja muiden henkilöiden kanssa erityisesti ranskankielisessä ympäristössä. Niin ikään tarkoitukseni on tematisoida haastatteluissa esiin nousseita käsityksiä siitä, millaisena Suomen ulkosuhteiden parissa työskentelevät näkevät ranskan kielen roolin ja merkityksen.

Haastattelujen tarkoituksena on siten kerätä tietoa tutkimusaiheesta haastateltavien kertoman perusteella. Tavoitteenani on tarkastella sosiolingvistisessä viitekehyksessä merkityksiä, jotka rakentuvat haastateltavien puheenvuoroissa. Vertaan ja peilaan haastatteluilla saatua aineistoa edellä esittelemiini hypoteeseihin ja pyrin vastaamaan tämän pohjalta tutkimuskysymyksiini.

Tutkielmani edustaa laadullista tutkimusta, jossa tavoitteena on Juutin ja Puusan määritelmään tukeutuen ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien

henkilöiden näkökulmasta. Kiinnostuksen kohteenani ovat siten haastattelemieni henkilöiden kokemukset ja merkitykset, joita he antavat tutkittavalle aiheelle. (Juuti & Puusa, 2020: 9.) Hyödynnän laadulliselle tutkimukselle luonteenomaista induktiivista menetelmää, jossa johtopäätöksiä tehdään kerätyn aineiston perusteella. Tavoitteena on tuottaa tietoa tietystä ilmiöstä sille ominaisessa sosiaalisessa ympäristössä sekä tuoda esiin uusia ja erilaisia näkökulmia aiheen tarkasteluun. Laadulliselle tutkimusasetelmalle on ominaista joustavuus, jolloin tutkielman teon eri vaiheiden välillä on päällekkäisyyttä ja ne vaikuttavat toisiinsa. (Juuti & Puusa, 2020: 11–14.)

Hyödynnän aineiston analyysikeinona teemoittelua, jolloin nostan haastatteluilla kerätystä aineistosta esiin piirteitä, jotka olivat haastateltaville yhteisiä. Nämä voivat olla haastattelukysymyksistä ilmeneviä lähtöteemoja tai haastatteluissa esiin nousseita muita mahdollisia teemoja, jotka liittyvät tutkimuksen kohteena olevaan ilmiöön (Hirsjärvi & Hurme, 2010: 173). Kun aineistonkeruu on suoritettu teemahaastatteluna, tarjoavat haastattelun teemat jo pohjaa aineiston jäsentelyyn (Tuomi & Sarajärvi, 2009: 93). Käyttämässäni teemoittelussa osa teemoista tulee lähes suoraan alkujaan laatimieni haastattelukysymysten pohjalta, kun taas osa on haastattelujen perusteella esiin nostamiani teemoja.

Haastattelutilanteen kysymykset jakautuivat kahteen alustavaan aihepiirin: ranskan kielen ja muiden kielten käyttöä koskevat käytänteet ja valinnat sekä näkemykset ranskan kielen asemasta diplomatian kielenä. Nämä vastaavat myös kahta pääasiallista kysymyksenasetteluani. Aihepiirit kuitenkin nivoutuvat toisiinsa, joten kunkin aihepiirin haastattelurunko ja haastatteluvastaukset palvelevat molempien tutkimuskysymysten käsittelyä.

Seuraavassa analyysiosiossa käsittelen kielenkäytön tilanteita alaluvuissa 5.1.1–5.1.3, kieliasenteita alaluvussa 5.2.1, kielipolitiikkaa alaluvussa 5.2.2 sekä alaluvussa 5.2.3 käsittelen haastattelujen perusteella huomioni kiinnittäneenä erillisenä kiinnostavana teemana haastateltavien näkemyksiä kielivalinnan erilaisista rooleista. Analyysin eri osiot ovat kuitenkin myös osin päällekkäisiä, joten eri osioita ei voida hahmottaa toisistaan täysin erillisinä kokonaisuuksina. Viimeisessä luvussa 6 tuon yhteen analyysin eri osioiden tulokset ja esitän loppupäätelmäni.

Ennen varsinaista analyysiosiota nostan vielä esiin haastatteluissa korostuneen seikan siitä, että kielivalintoihin ylipäänsä muutoinkin kuin ranskan kielen osalta vaikuttavat koko

ympäröivä konteksti, kuten vuorovaikutukseen osallistujat sekä se, mitä aihepiirejä ja maantieteellisiä kokonaisuuksia hoitaa. Tämä tilannesidonnaisuus tulee analyysia tehtäessä huomioida pitämällä mielessä se, että eri kielten käyttötilanteet ja kielivalinnat eivät ole yksioikoisia. Aineistosta ei siten ole mahdollista tehdä vedenpitäviä johtopäätöksiä siitä, kuinka jossain tietynlaisessa asetelmassa säännönmukaisesti toimittaisiin. Tämä ei kuitenkaan ole laadullisen tutkimuksen tavoitteenakaan. Haastatteluaineiston perusteella voidaan kuitenkin pyrkiä luomaan johtopäätöksiä ja tarjoamaan uutta tietoa aihepiiristä. Keskiössä ovat haastateltujen henkilöiden näkemykset ja kokemukset.

Haastateltavien ranskan kielen osaamisen taso vaihteli. Luonnollisesti myös tämä tulee ottaa huomioon analyysia tehtäessä, sillä on selvää, että mitä sujuvammin ranskaa taitaa, sitä enemmän ja mieluummin sitä käyttää niin virallisissa kuin epävirallisissa yhteyksissä. Usean haastateltavan vastauksista kävi ilmi suoraan se, että oma kielitaito vaikuttaa siihen, mitä kieltä käyttää. Moni haastateltava koki, että on helpompi ilmaista itseään englanniksi kuin ranskaksi. Voidaan todeta, että englanti on suomalaisille yleisesti ottaen ranskaa vahvempi kieli, jolloin sitä käytetään tämänkin vuoksi enemmän kuin ranskaa.

Myös se on selvää, että haastateltavien oma tausta ja henkilökohtaiset mieltymyksetkin ranskan kielen suhteen ovat saattaneet vaikuttaa siihen, mihin maihin he ylipäänsä ovat hakeutuneet työskentelemään ja siihen, millaisena he näkevät ranskan kielen merkityksen. Muutama haastateltava toi myös itse esiin tämän näkökannan.

Hyödynnän analyysin tukena esimerkkeinä katkelmia haastatteluista. Olen stilisoinut näitä katkelmia puhekielenomaisista lähempänä yleiskieltä oleviksi sekä helpommin luettavissa olevaan muotoon.

5 Analyysi

5.1 Kielenkäytön tilanteiden analyysi

Analysoin tässä alaluvussa sitä, kuinka haastateltavat kuvaavat kielenkäytön tilanteita. Olen jaotellut nämä tilanteet haastattelukysymysteni pohjalta tavalla, joka palvelee tutkimuksen kysymyksenasettelua sekä asioiden esittämistä. Olen rajannut analysoitavat kielenkäyttötilanteet vain työyhteyksiin. En siis käsittele muita kielenkäyttötilanteita, joihin suomalaiset diplomaatit osallistuvat esimerkiksi vapaa-ajallaan asemamaassaan.

Olen jakanut kielenkäyttötilanteet seuraaviin: kahdenväliset tilanteet, monenkeskiset tilanteet sekä muodolliset ja epämuodolliset tilanteet. Nämä tilanteet ovat luonnollisesti osittain päällekkäisiä: niin kahdenväliseen kuin monenkeskiseen yhteistyöhön kuuluu sekä muodollisia että epämuodollisia kielenkäyttötilanteita. Muutoinkaan analyysin eri osioita ei voida täysin erottaa toisistaan.

Kahdenvälisellä tilanteella tarkoitan tässä tutkielmassa tilannetta, jossa Suomen diplomaattinen edustaja on kahdenvälisten suhteiden hoitamisen kontekstissa vuorovaikutuksessa toisen valtion edustajan tai muiden henkilöiden kanssa. Tutkielman kysymyksenasettelun vuoksi kahdenväliset tilanteet ovat ensisijaisesti Suomen ja ranskankielisen valtion välisiä tilanteita ranskankielisessä asemamaassa.

Monenkeskisellä tilanteella puolestaan tarkoitan tilannetta, jossa suomalainen edustaja on vuorovaikutuksessa monen eri valtion tai tahon edustajan kanssa monenkeskisen yhteistyön parissa, eli kansainvälisten järjestöjen yhteistyössä. Käytän tässä tutkielmassa monenkeskisyyden käsitettä myös Euroopan unionissa tehtävästä yhteistyöstä.

Muodollisella tilanteella tarkoitan kokousta tai neuvottelua taikka muuta virallisluonteista tapaamista. Epämuodollisella tilanteella puolestaan tarkoitan tilannetta, jossa suomalainen on vuorovaikutuksessa muiden henkilöiden kanssa työyhteyksissä, mutta kuitenkin luonteeltaan epävirallisemmassa tilanteessa. Tällaisia voivat olla esimerkiksi niin sanotut käytäväkeskustelut ja muut keskusteluhetket virallisten kokoustilanteiden ulkopuolella.

5.1.1 Kahdenväliset tilanteet

Kahdenvälisiä suhteita ranskankielisessä asemamaassa hoidettaessa pidetään ranskaa haastattelujen perusteella kielenä, jolla lähtökohtaisesti toimitaan. Se on tällöin ensisijainen

kielivalinta esimerkiksi silloin, kun ollaan vuorovaikutuksessa asemamaan diplomaattisten edustajien tai muiden viranomaisten kanssa. Ennen muuta Suomen Ranskan-suurlähetystön osalta useampi haastateltavista katsoi, ettei siellä pystyisi hoitamaan tehtäviään ilman ranskan kielen taitoa:

> (1) Jos lähtee Pariisiin lähetystön puolelle töihin, niin siinä pitää osata ranskaa, sitä ei voi lähteä opiskelemaan […]
>
> (2) Ei siinä edustustossa [kahdenvälinen Pariisin-edustusto] pysty toimimaan, jos ei osaa ranskaa, ei silloin ole mitään asiaa mennä sinne postille. […] kaikki mitä Ranska pitää, jonkinlaisia viestitystilanteita, briiffauksia, kaikki tulee ranskaksi. Eli Ranskan kanssa toimiessa on pakko osata ranskaa.
>
> (3) […] totta kai ranskankielisissä maissa, jos olet kahdenvälisessä edustustossa vaikka Pariisissa tai Brysselissäkin hoidat tätä kahdenvälistä agendaa, niin kyllä siinä tietysti se oletus on, että pitää pystyä mennä asioimaan ministeriöihin ja keskustelemaan ranskaksi.

Ranskan kielen taito ja sen käyttö on siis eräänlainen oletus ja edellytys kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisten valtioiden ja etenkin Ranskan valtion kanssa.

Haastattelujen perusteella myös Länsi- ja Keski-Afrikan sekä Pohjois-Afrikan ranskaa käyttävien maiden kanssa ranskan kielen ensisijaisuutta pidetään lähtökohtana. Kiinnostavasti lähes kaikki haastateltavat nostivat ainakin jollain tapaa juuri Länsi- ja Keski-Afrikan esiin alueena, jossa ranskan kielen käyttöä tarvitaan. Useampi haastateltava mainitsi, että tämän alueen ranskankielisten maiden kanssa toimiessa on ranskan kielen käyttö välttämätöntä ja että siellä kaikki hallinnon edustajat eivät välttämättä osaa englantia. Eräs haastateltavista ilmaisi asiaintilan seuraavasti:

> (4) […] se on edelleen alue missä […] sen [ranskan] osaaminen on välttämätöntä, koska se ranska siellä on eräänlainen englannin kaltainen yleiskieli, jolloin sitten se myös hyvin vahvasti näkyy kaikissa virallisissa tilanteissa.

Tästä katkelmassa korostuu ranskan kielen aseman keskeisyys kyseisellä alueella virallisissa yhteyksissä. Toinen haastateltava kuvaili alueen kielitilannetta seuraavasti:

> (5) […] mulla ei myöskään ollut sellaista oletusta, […] että meillä olisi mitään muuta yhteistä kieltä, että se ehkä tuli jotenkin vielä toisella lailla pakon sanelemana, mutta hekään eivät puhu siis ranskaa yleensä ensimmäisenä kielenään, vaan ne on näitä afrikkalaisia kieliä, joita he puhuvat.

Tästä katkelmasta ilmenee lisäksi alueen maiden monikielisyys sekä se, kuinka ranskalla on edelleen vahva virallinen ja hallinnollinen asema, vaikka se ei edes yleisesti ottaen ole näissä maissa asuvien henkilöiden äidinkieli.

Myös Pohjois-Afrikan ranskankielisten maiden osalta ranskan katsotaan olevan edelleen ensisijainen kieli virallisissa työyhteyksissä esimerkiksi ministeriöiden kanssa toimittaessa. Eräs haastateltava nosti esiin sen, että jos ei osaa ranskan kieltä, voi tällä alueella olla vaikeuksia hoitaa asioita tietyissä tilanteissa, vaikka osaisi arabiaa ja englantia. Hän kertoi kuitenkin myös havainneensa kehitystä, jossa varsinkin nuoren väestön keskuudessa englannin rooli olisi tullut merkittävämmäksi. Toinen haastateltava puolestaan kertoi, kuinka arabian käyttö on lisääntynyt ja ranskan kielen käyttöä on pyritty vähentämään hallinnossa.

Muutama haastateltava nosti esiin sen, että esimerkiksi bisnespuolella ei ranskan kielen osaaminen ole kuitenkaan enää niin välttämätöntä ranskankielisessäkään asemamaassa, ei edes Ranskassa, kuin mitä se aikaisemmin on ollut. Muutoinkin useampi haastateltava nosti esiin sen, että ranskalaisten englannin kielen taito voi nykyisin olla varsin hyvääkin.

> (6) […] kyllähän ranskalaiset osaavat entistä enemmän englantia, mutta onhan se ihan eri asia hoitaa asiat englanniksi kuin ranskaksi Ranskassa ja puhumattakaan […] esimerkiksi ranskankielisen Afrikan maista.

Tästä katkelmasta käy ilmi se, kuinka ranskalaisten englannin kielen taidon lisääntymisestä huolimatta ranskan kielellä asioiden hoitaminen käy sujuvammin. Haastatteluissa tuotiin esiin myös sitä, että jos Ranskaa ja muita ranskankielisiä maita haluaa todella ymmärtää, on ranskan kielen käyttö tässä keskeisessä roolissa.

Toisaalta ranskankielisessä maassa kahdenvälisiä suhteita hoidettaessa myös englantia saatetaan käyttää esimerkiksi silloin, jos tilanteessa on mukana vieras Suomesta, joka ei ranskaa osaa. Eräs haastateltava kertoi, että tällaisessa tilanteessa vaihtoehtona voi olla etukäteen selvittää, sopiiko englannin käyttö vai tulkkaako joku tilanteessa. Tämä ilmentää nähdäkseni sitä, kuinka valinta käyttää muuta kieltä kuin ranskaa on ikään kuin eräänlainen neuvottelukysymys, mikä osoittaa ranskan kielen vahvaa asemaa.

Ranskankielisessä maassa ranskaa saatetaan käyttää myös muiden kuin asemamaalaisten ja ranskankielisten kanssa. Esimerkiksi muunmaalaisten diplomaattikollegojen kanssa käytetään myös ranskaa:

> (7) Se kieliympäristö on kuitenkin ranskankielinen, eli se konteksti on ranskan kielen käyttö, niin kyllä mä silloin käytän ranskaa näiden molempien ryhmien

> [ranskankieliset henkilöt ja henkilöt, jotka eivät puhu ranskaa ensimmäisenä kielenään] kanssa […] ajatellaan nyt vaikka ranskankielistä maata, jossa on vaikka aasialaisia diplomaatteja, jotka kuitenkin osaavat ranskaa, tietysti jos he itse sanovat, että mieluummin englantia, tai kyllä mä saatan kysyäkin, että puhutko mieluummin englantia vai ranskaa, mutta tavallaan ranska on se lähtökohta niissä tilanteissa.

Tästä katkelmasta käy ilmi, että ranskan kielen käyttö on lähtökohta, mutta tilannekohtaisesti voidaan ikään kuin neuvotella kielivalinnasta ja kysyä keskustelukumppanin preferenssiä kielestä.

Haastatteluissa tuotiinkin esiin sitä, kuinka ranskan kieli on dominoiva Ranskassa ja kuinka sitä käytetään siitä riippumatta, onko keskustelukumppani natiivi ranskanpuhuja vai jonkun toisen maan kollega. Eräs haastateltava koki asemamaan kielellä keskustelemisen seuraavasti:

> (8) […] pystyy käymään autenttisempaa keskustelua vaikka asemamaalaisten kanssa, mutta sitten myöskin usein nyansoidumpaa keskustelua vaikka muitten maitten kollegoitten kanssa sillä asemamaan kielellä, vaikka he eivät olisi natiiveja siinä kyseisessä kielessä.

Tästä katkelmasta käy ilmi se, kuinka kokonaisvaltainen ranskan tai muun asemamaan kielen asema voi olla yhteiskunnassa ja kuinka sen käytöllä on keskeinen rooli keskustelujen sisällönkin kannalta.

> (9) […] mä ensin aloitan ranskalla, mutta jos se on heillä heikompi kieli, niin sitten joku kieli mitä yhdessä puhumme, englanti tai joku muu, mutta ensin ranska.

Tässä katkelmassa korostuu ranskan kielen ensisijaisuus ranskankielisessä asemamaassa sekä se, kuinka kielivalinta riippuu tilannekohtaisesti siitä, mitkä ovat vuorovaikutuksessa olevien henkilöiden yhteisesti taitamia kieliä. Jos esimerkiksi toisen maan kollegan tuo esiin, ettei ole vahva ranskan puhuja, vaihdetaan kieli englanniksi tai muuksi yhteisesti osatuksi kieleksi. Haastateltavien kielitaidosta riippuen saattoivat he mainita myös muita mahdollisia kieliä, jos ranskaa ei käytetty. Kuitenkin yleisesti ottaen kielivalinnoissa ranskan jälkeen englanti nousi esiin ensimmäisenä vaihtoehtoisena kielenä.

Toisaalta myös sitä tuotiin esiin, että esimerkiksi pohjoismaalaisten tai länsieurooppalaisten diplomaattikollegoiden kanssa on luontevaa puhua myös englanniksi, vaikka kaikki osaisivatkin hyvää ranskaa. Tämä vaihtelee tilannekohtaisesti; jos ranskan kieli on ”jäänyt päälle”, on sillä luontevaa jatkaa keskustelua.

Kahdenvälisten suhteiden hoitamisen kontekstissa ranska on siis varsin selkeästi diplomaattien ensisijainen kielivalinta ranskankielisessä maassa. Ranskaa saatetaan haastattelujen perusteella käyttää myös silloin, jos ranskankielisen henkilön kohtaa työtehtävien yhteydessä esimerkiksi Suomessa tai muussa ei-ranskankielisessä ympäristössä. Kuitenkaan ranskan kielen käyttö ei haastatteluvastauksissa erityisesti korostunut kahdenvälisissä suhteissa muutoin kuin ranskankielisissä maissa toimittaessa.

5.1.2 Monenkeskiset tilanteet

Käsittelen tässä alaluvussa kansainvälisten järjestöjen ja Euroopan unionin puitteissa tehtävää yhteistyötä monenkeskisen diplomatian tilanteena. Kuten edellä alaluvussa 2.2 on mainittu, Suomella on ranskankielisissä maissa kahdenvälisten edustustojen lisäksi edustustoja kansainvälisissä järjestöissä. Kansainvälisiin järjestöihin liittyvää yhteistyötä tehdään kuitenkin myös muissa edustustoissa ja yhteyksissä. Näin on etenkin YK:n ja EU:n osalta, minkä vuoksi mainitsen nämä organisaatiot, kun analysoin haastatteluaineistoa. Esimerkiksi EU-kontekstin yhteistyökokouksia järjestetään erilaisissa yhteyksissä ja eri edustustojen työskentelyn osana.

Monenkeskisissä tilanteissa englanti on haastattelujen perusteella pääkieli. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että vaikka myös ranska olisi kansainvälisen järjestön virallinen kieli, käyttää kuitenkin valtaosa osallistujista englantia, ja sitä yleisesti ottaen osataan paremmin:

> (10) […] jos on useita henkilöitä, niin todennäköisesti yhteinen nimittäjä voi silloin olla se englannin kieli.

> (11) […] englanti on kuitenkin se kieli, jolla nykyään käytännössä kaikki tulevat hyvin toimeen, kun taas ranskan kieli vaatii usein, voin omakohtaisesti myös sanoa, että se vaatii enemmän ja tavallaan […] asioitten käsittely ja perustelu sujuu kuitenkin helpommin englanniksi kuin ranskaksi.

Näistä katkelmista nousee esiin se, että kun monenkeskisissä tilanteissa pyritään löytämään yhteinen kieli, jolla omia näkemyksiään tuodaan esiin, on englanti niin sanotusti varmin kielivalinta tähän.

Monenkeskisen yhteistyön tilanteiden osalta tuotiinkin esiin sitä, että sitä kieltä käytetään lähtökohtaisesti, jota enemmistö osallistujista osaa. Tämä vahvin yhteinen kieli saattaa olla joissain tilanteissa englannin sijaan myös ranska ranskankielisessä ympäristössä:

> (12) […] mä yleensä sitten niissä tilanteissa kyllä suosin ranskaa, jos mulla on sellainen olo, että mä tulen ymmärretyksi, että kaikki ymmärtää, sitten jos on

> sellainen olo, että on sellaisia henkilöitä, jotka eivät puhu ranskaa kunnolla, että voi olla väärinkäsityksen riski, niin sitten mä taas puhun mieluummin englantia […]
>
> (13) Jos on monenvälinen tilanne, missä on vaikka useampia henkilöitä, jotka eivät välttämättä osaa englantia niin hyvin, niin sitten ilman muuta ranska on vahvempi lähtökohta, että ei ketään halua jättää ulkopuolelle keskustelusta, tai sitten vastaavasti, jos on niitä, jotka eivät lainkaan osaa ranskaa, mutta kaikki ymmärtävät englantia, niin silloin englanti dominoi […]

Näissä kahdessa katkelmassa tuodaan siis esiin mahdollisuus ranskan käyttöön osallistujien kielitaidosta riippuen. Yleisesti ottaen haastattelujen perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, että väärinkäsitysten välttämiseksi pidetään englantia usein varmempana vaihtoehtona.

Kun ranska on edelleen monessa järjestössä virallinen kieli, jota voidaan esimerkiksi kokouksissa käyttää, käyttävät ranskankieliset tahot ranskaa. Tällöin tulkkaus on virallisissa kokouksissa ainakin englanniksi. Ranskan kieltä siis tällöin vähintäänkin kuulee, vaikka sitä ei itse puhuisi:

> (14) Multidiplomatiassa mulla ei ole mitään pakkoa käyttää ranskaa. […] kaikki viralliset asiakirjat tulevat englanniksi ja ranskaksi, joista mä valitsen englanninkielisen, ja kokouksissa on tulkkaus, ja mä kuuntelen englanninkielistä tulkkausta. Syy siihen on tietysti kielitaito, kun puhutaan työasioista. […] haluan käyttää niitä kieliä, joita mä osaan parhaiten, jotta mä tiedän, että mulla on paras pohja hoitaa sitä työtä.

Tässä katkelmassa korostuu se, ettei ranskan kielen käyttäminen ole monenkeskisessä yhteistyössä mitenkään välttämätöntä, vaikka ranska olisi virallinen kieli. Katkelmasta käy myös ilmi se, että oma kielitaito vaikuttaa kielivalintoihin. Työtehtävien hoitamisessa käytetään sitä kieltä, joka itselle tuntuu varmimmalta.

Monenkeskisissä tilanteissa on usein tulkkaus ainakin ranskaksi ja englanniksi. Muutama haastateltava nosti esiin sen, että tulkkausta käytettäessä saattaa usein osa viestistä jäädä vastaanottamatta. Haastateltava, joka kertoi hyödyntävänsä kokouksissa englanninkielistä tulkkausta ranskankielisten puheenvuorojen kohdalla, katsoi, että Ranskalle voi olla haitaksikin ranskan kielen käyttö kansainvälisissä järjestöissä: kun ranskaa osaamattomat osallistujat kuuntelevat puheenvuoron tulkkauksen välityksellä, jää osa sisällöstä pois, eikä viesti mene tehokkaasti perille.

Eräs toinen mielellään ranskaa käyttävä haastateltava toi puolestaan esiin, että tulkatussa kokoustilanteessa, jossa kaikki osaavat englantia, mutta vain osa ranskaa, puhuu hän

mieluummin englantia. Tämä johtuu siitä, että tällöin kaikki kuulevat asiasisällön suoraan häneltä:

> (15) […] jos sä joudut menemään tulkkauksen kautta, niin se kuitenkin aina vähän vie pois siitä viestin sisällöstä. Eli jos mä olen tilanteessa, jossa on 20 ihmistä, joista kaikki osaavat englantia, mutta vain viisi ymmärtää ranskaa, niin kyllä mä sitten mieluummin puhun englantia, jotta kaikki kuulevat mun viestin suoraan multa, eikä mene tulkkauksen kautta.

Myös kolmas haastateltava nosti esiin tulkkauksen haasteet. Hän puolestaan katsoi, että vaikka englanti on hänelle vahvempi työkieli, on ranskankielisen puheenvuoron kuunteleminen ranskaksi kuitenkin parempi vaihtoehto kuin viiveellä tuleva tulkkaus englanniksi.

Useampi haastateltava koki olevan hyödyllistä, että monenkeskisessä yhteistyössä taustakeskusteluja pystyy ymmärtämään ja asiakirjoja tarkastelemaan myös ranskaksi, vaikka pelkällä englannilla sinänsä pärjäisi. Joskus asiakirjat saatetaan laatia ennen kääntämistä ensimmäisenä ranskaksi tai kääntää ensin vain pääkielille. Siinä nähtiin toisaalta voivan olla etujakin, että monenkeskisissä neuvotteluissa asiakirjat laaditaan sekä englanniksi ja ranskaksi. Eräs haastateltavista mainitsi esimerkkinä tilanteen, jossa virallisen asiakirjan viimeistelyssä on vaikeuksia. Tällöin saatetaan kahta kieliversiota vertailemalla saada solmu avattua ja sananmuoto viimeisteltyä. Ranskan kielen käyttö ainakin ymmärtämisen tasolla on tällöin olennaisessa roolissa.

Kiinnostavasti ranskan kielen merkitys Länsi- ja Keski-Afrikan maiden osalta nousi esiin myös monenkeskisissä tilanteissa:

> (16) […] kansainvälisissä kokouksissa esimerkiksi aika monet […] afrikkalaiset maat Länsi-, Keski-Afrikassa käyttävät edelleen ranskaa ja sanoisin myös, että jopa enemmän, kuin joskus nykyään Ranskan omat edustajat tällaisissa monenkeskisissä kokoustilanteissa.

> (17) […] YK:ssa esimerkiksi on paljon afrikkalaisia mukana, ja heistä osa ei puhu englantia, vaan puhuu ranskaa ikään kuin ensimmäisenä vieraana kielenään […]

Näistä katkelmista käy ilmi se, että monenkeskisessä yhteistyössä ranskan kieltä esiintyy ennen muuta siksi, että ranskankieliset valtiot käyttävät sitä. Niin ikään niistä ilmenee se, että ranskankielisen Afrikan maiden edustajat eivät välttämättä osaa kovin hyvin englantia, minkä vuoksi he käyttävät ranskaa.

Eräs haastateltava kertoi käyttäneensä kansainvälisen järjestön puitteissa ajoittain myös ranskaa puhutellessaan ranskankielisiä osallistujia sekä ikään kuin kielellisen tasapainon ja monimuotoisuuden tukemiseksi:

> (18) […] mä yleensä puhuin englantia, mutta silloin jos mä kohdensin mun kysymyksen jotenkin nimenomaan ranskalaisille, mun ranskalaisille kollegoille, tai sitten joskus siksi, että tulisi vain enemmän tasapainoa näihin kielivalintoihin […] niin silloin mä välillä kyllä puhuin ranskaa.

EU-yhteyksissä puolestaan ranskan kielen käyttö vaikuttaa haastattelujen perusteella olevan keskeisemmässä asemassa kuin muutoin kansainvälisissä järjestöissä:

> (19) […] siellä [EU-kokouksissa] me käytetään oikeastaan aika lailla vallattomasti sekaisin englantia ja ranskaa. Oletus oikeastaan on, että kaikki ymmärtävät kumpaakin kieltä, niin puheenvuorot voi pitää kummalla kielellä tahansa, niitä ei tulkata tai käännetä mitenkään, vaan se on sellaista ranskan ja englannin sekamelskaa […] Itse jos puhun siellä, niin puhun englanniksi, koska mä ajattelen, että se on sen verran virallisehko tai tärkeä tilanne, että mä en ihan luota ranskan kielen taitooni riittävästi. Koen, että pystyn englanniksi täsmällisemmin ilmaisemaan sen mitä haluan.

> (20) […] EU, joka on meille tärkeä viiteryhmä, EU:ssa sitten vaihtelevasti englantia ja ranskaa ihmisten kanssa, se on monesti semmoista sekasotkua, jota siellä puhutaan […]

Näistä katkelmista käy ilmi oletus siitä, että kaikki osaavat ranskaa sen verran, että tällainen toimintatapa kahden kielen yhtäaikaisesta käytöstä ilman tulkkausta on mahdollinen. Ensimmäisestä katkelmasta ilmenee myös se, että vaikka itse ilmaisisi itseään englanniksi, tulisi ranskankielistä puheenvuoroa kuitenkin ymmärtää.

Eräs haastateltava kertoi tietyistä EU-yhteistyön puitteissa järjestetyistä kokouksista seuraavasti:

> (21) […] niissä ei ole tulkkauksia ja niissä mä joudun vähintäänkin kuuntelemaan ranskaa, ei mun tarvitse puhua ranskaa, jos en halua […] mutta kuuntelemaan joutuu, koska frankofoniset maat tykkäävät käyttää sitä kieltä.

Tässä katkelmassa korostuu se, että kun ranskankieliset maat käyttävät ranskaa myös epävirallisemmissa kokouksissa, ranskan kieltä väistämättä ainakin kuulee myös silloin, kun tulkkausta muille kielille ei ole. Ranskan kielen kuuleminen ja käyttö monenkeskisessä yhteistyössä on siten riippuvaista siitä, onko mukana ranskankielisiä osallistujia.

Sitä tuotiin esiin, että etenkin ranskankielisen maan ollessa puheenjohtajana on puheenvuoroja ranskaksi. EU-työskentelyä voi vaikeuttaa se, jos ei ymmärrä ranskankielistä puheenvuoroa:

> (22) […] jos ei yhtään osaa ranskaa, niin kyllä se jollakin tavalla vaikeuttaa sitä työskentelyä. Kyllä vielä sitä pusketaan aika paljon ja se on oletettavaa, että pitää osata ja […] vaikka semmoisissa työryhmissä […] missä ei ole tulkkausta, jää aika paljon ymmärtämättä, jos ei Ranskan puheenvuoroa ymmärrä. […] kyllä siinä on pakko jonkinlainen perustaso olla, että sä pystyt saamaan siitä selvää.

Tästäkin katkelmasta käy ilmi se, että EU-yhteyksissä oletetaan, että osallistujat ymmärtävät myös ranskankielisen puheenvuoron. EU-työryhmien osalta kaksi haastateltavista mainitsi myös sen, että näissä tilanteissa he saattoivat puhua ranskaa kommentoidessaan ranskankielisen ranskaksi pitämää puheenvuoroa, kun taas muutoin näissä tilanteissa he käyttivät englantia.

> (23) […] on paljon semmoisia areenoita ja foorumeita, joissa ranskan kielen osaamisella ja ymmärtämisellä on ihan isokin merkitys. Vaikka ihan jossain EU-yhteyksissä, jos on niin, että ei lainkaan ymmärtäisi ranskaa, niin tosi paljon menee ohi taustavaikuttamisesta ja niistä keskusteluista. Se ei suinkaan ole vain se kokouskonteksti, vaan tosi iso merkitys on sillä informaalilla yhteydenpidolla ja taustavalmistelulla ja että kykenet myös ranskaksi toimimaan siellä Brysselissä.

Tämän katkelman perusteella ranskan kielen osaaminen ja käyttö on eräällä lailla olennaista kokonaiskuvan varmistamiseksi EU-työskentelyssä ainakin paikan päällä Brysselissä.

Useampi haastateltava kertoi siis käyttävänsä EU-yhteyksissä ranskaa ainakin ymmärtämisen muodossa ja englannin ohella vähäisemmissä määrin. Näin ollen etenkin luetun ja kuullun ranskan kielen ymmärtämisellä katsotaan olevan käyttöä. Kuitenkin EU-yhteyksissäkin englanti on pääasiallinen työkieli, eikä ranskan kielen osaamista ja käyttämistä pidetä täysin välttämättömänä sen hyödyllisyydestä huolimatta:

> (24) […] EU:ssa sillä [ranskalla] on edelleen jonkunlainen rooli […] oli kollegoita, jotka eivät puhu ranskaa tai ymmärtävät jonkun verran, mutta eivät oikein itse puhu, ja se ei ole siellä pakollista, mutta kyllä siitä huomattavasti hyötyä siellä on.

> (25) Brysselissä ei voi välttyä ranskan kielen kuulemiselta, mutta sielläkin asiakirjat saa kyllä englanniksi sitten.

Toinen katkelma ilmentää nähdäkseni myös edellä tilastojen valossa esiteltyä englannin kielen valta-asemaa, jolloin englanti on nykyisin lähes aina asiakirjojen laatimiskielenä.

Monenkeskisissä tilanteissa englanti on siis suomalaisten diplomaattien pääasiallinen työkieli, koska se on yleisesti ottaen näissä tilanteissa enemmistölle vahvin yhteinen kieli. Ranskan kielen osaamista ja käyttöä ei pidetä välttämättömänä monenkeskisessä yhteistyössä, mutta ilman ranskan osaamista voi osa sisällöistä jäädä ymmärtämättä. Ranskaa käytetään siis

ainakin jollain tasolla ymmärrystä tukevana kielenä näissä yhteyksissä, vaikka sitä ei itse tuottaisikaan.

Haastatteluissa korostui se, että kansainvälisissä järjestöissä ja EU-yhteyksissä ranskan kieli pysyy voimissaan sen vuoksi, että ranskankieliset toimijat hyödyntävät oikeuttaan käyttää ranskaa näillä foorumeilla. Kuitenkin myös sitä tuotiin esiin, että esimerkiksi belgialaiset ja luxemburgilaiset eivät enää käytä ranskaa yhtä paljon kuin ennen ja saattavat puhua englantia. Ranskan edustajat puolestaan käyttävät ranskaa siksi, että hallinnon tasolta on näin määrätty, vaikka he osaisivatkin myös englantia. Haastattelujen perusteella monet ranskankielisen Afrikan maiden edustajat puolestaan käyttävät ranskaa siksi, etteivät he välttämättä osaa englantia.

5.1.3 Muodolliset ja epämuodolliset tilanteet

Moni haastateltavista katsoi, että epämuodollisissa tilanteissa jutusteltaessa ranskaa käytetään helpommin kuin virallisissa kokouksissa tai muissa muodollisissa yhteyksissä. Kahdenvälisissä tilanteissa ranskankielisessä maassa ranskaa käytetään edellä esitetysti niin muodollisissa kuin epämuodollisissa tilanteissa. Monenkeskisten järjestöjen puitteissa ranskaa saatetaan käyttää epämuodollisesti, kun taas muodollisissa tilanteissa kielenä on useimmiten englanti:

> (26) […] viralliset kokoukset tai neuvottelut, niissä usein on tulkkaus, ja silloin tulee käytettyä englantia ihan sen takia, että on itsevarmempi olo itselläni, koen että pystyn kuitenkin rikkaammin ja täsmällisemmin ilmaisemaan itseäni englanniksi.

Tästä katkelmasta ilmenee se, kuinka englanniksi itsensä ilmaiseminen koetaan varmemmaksi valinnaksi. Myös toinen haastateltava totesi suoraan, ettei hän neuvottelutilanteessa käyttäisi ranskaa, ja hänen kokemuksensa mukaan eivät muutkaan suomalaisesti yleisesti ottaen toimisi niin. Hän katsoi, että suomalaisella edustajalla tulisi tällöin olla todella hyvä ranskan kielen taito. Myös kolmas haastateltava toi esiin kokemuksensa siitä, että suomalaiset diplomaatit käyttävät monenkeskisissä kokoustilanteissa lähestulkoon aina englantia, kuten hän tekee itsekin, vaikka periaatteessa joskus hän voisi puhua ranskaakin. Hän korosti seuraavaa:

> (27) […] diplomatiassa puheenvuorojen tarkoitus on myös, että kyetään välittämään omat kantansa mahdollisimman selkeästi, jolloin tietenkin se sujuu yleensä vähän paremmin englanniksi myös terminologian osalta.

Tässä katkelmassa nousee esiin diplomaattisen vuorovaikutuksen perustarkoitus, eli omien kantojen esittäminen muille mahdollisimman selkeällä tavalla virallisissa tilanteissa. Suomalaisille tämä käy yleisesti ottaen sujuvammin ja tehokkaimmin englanniksi. Tämä käy ilmi myös seuraavasta katkelmasta:

> (28) […] ainakin sellaiset helpommat, small talk ja tämmöiset, tulee helpommin käytyä ranskaksi, mutta sitten vaikeammat neuvottelut jostain oikein aiheesta, niin ei välttämättä […] mä pelkään, etten saa viestiä vietyä tarpeeksi tehokkaasti, jos mun pitäisi käyttää pelkästään ranskaa, varsinkin jos […] ei ole alun perin ne neuvottelut lähteneet liikkeelle ranskaksi, että yhtäkkiä pitäisikin osata kääntää päässään tiettyjä juttuja, niin ei se välttämättä onnistu.

Tästä katkelmasta ilmenee myös se, kuinka kielen vaihtaminen kesken vuorovaikutustilanteen voi olla vaikeaa etenkin, jos viralliseen neuvotteluun on valmistauduttu tietyllä kielellä.

Useampi haastateltava nosti siis esiin sen, että englannin kieltä käytetään enemmän kuin ranskaa muodollisissa tilanteissa sen vuoksi, että englanti on itselle vahvempi kieli. Toisaalta se on monenkeskisessä yhteistyössä usein myös muille osallistujille ranskaa vahvempi vieras kieli. Eräs haastateltavista ilmaisi tämän seuraavanlaisesti:

> (29) Aina silloin, kun on tärkeää tietää, että viesti menee perille, niin se [kielivalinta] on englanti.

Ranskaa puolestaan saatetaan käyttää ranskankielisellä alueella sijaitsevan monenkeskisen järjestön puitteissa epämuodollisesti esimerkiksi ranskalaisen kanssa tai pienemmissä kokoonpanoissa keskusteltaessa, sillä tähän omaa kielitaidon tasoa pidetään riittävänä.

> (30) Kyllä ehkä epäformaaleissa tilanteissa useimmin tulee ranskaa itse käytettyä, mutta formaaleissa tilanteissa sitä sitten joutuu tietyllä tapaa ainakin kuuntelemaan, jos on ranskalaisia huoneessa, mutta ei välttämättä tarvitse itse käyttää.

Tämä katkelma puolestaan osoittaa kiinnostavalla tavalla sitä, kuinka ranskaa saatetaan itse tuottaa helpommin epämuodollisesti, mutta muodollisissa tilanteissa sitä kuitenkin joutuu ainakin kuuntelemaan ranskankielisten käyttäessä sitä. Ranskankielisten toimijoiden kielenkäytöstä puolestaan tältä osin todettiin seuraavaa:

> (31) […] Ranskahan hyvin määrätietoisesti ja jotenkin vahvasti valvoo sitä, että ranskan muodollinen asema […] pysyy, eli virallisissa yhteyksissä he käyttävät aina ranskaa, mutta sitten epävirallisissa yhteyksissä ovat yleensä kyllä valmiita myös käyttämään englantia, kun taas ehkä monenkeskisissä yhteyksissä näitten ranskankielisten afrikkalaisten maitten edustajien tilanne on yleensä se, että he jopa aika huonosti puhuvat englantia, eli toivovat että käytetään ranskaa sekä virallisissa että epävirallisissa tilanteissa […]

Tästä katkelmasta käy ilmi kiinnostavasti se, että Ranskan edustajat saattavat käyttää englantia epävirallisissa yhteyksissä, vaikka pitävät muutoin yllä kielensä muodollista asemaa. Ranskankielisestä Afrikasta tulevat edustajat puolestaan suosivat ranskaa niin muodollisissa kuin epämuodollisissa tilanteissa.

Eräs haastateltavista toi esiin näkökannan siitä, että kielivalinta muodollisissa tilanteissa ei ole aina yksittäisen henkilön valinnasta kiinni:

> (32) Käytäväkeskusteluissa on kyllä luontevaa ja helppoa käyttää ranskaa, mutta sitten muodollisissa esimerkiksi neuvottelutilanteissa, siinä kyllä paljon riippuu siitä, että miten siihen on Helsinginkin päässä valmistauduttu, ja esimerkiksi tiimistä, jos ei kaikki osaa ranskaa sillä tavalla, niin sitten siinä ei oikein ole optiona, että yksi rupeaisikin puhumaan ranskaa ranskalaisten kanssa […]

Tämä katkelma osoittaa sitä, kuinka kielivalintoihin virallisissa yhteyksissä vaikuttavat myös se, millä kielellä aineisto on valmistelu sekä yleinen ulkoasiainhallinnon kielivaranto, jolloin yksittäinen kielenkäyttäjä ei voi tähän aina kovin paljon vaikuttaa. Haastateltava toi myös esiin sen, että kun viralliset aineistot ja puheenvuorot valmistellaan ja arkistoidaan englanniksi, tekee tämä ne saavutettaviksi laajemmalle joukolle, sillä lähtökohtaisesti kaikki osaavat englantia toisin kuin ranskaa. Myös toinen haastateltava toi esiin sen, että jos virallisessa kokouksessa käsiteltävä asiakirja on jo valmiiksi laadittu englanniksi, on luontevaa, että siitä keskustellaan englanniksi.

Kiinnostavana epämuodollista ranskan kielen käyttöä havainnollistavana esimerkkinä muutama haastateltavista mainitsi sen, että monenkeskisissä kokouksissa Suomi istuu usein aakkosjärjestyksen mukaisesti Ranskan vieressä. Tältä osin esiin nostettiin sitä, että ranskalaisen kollegan kanssa jutustellaan tällöin ranskaksi, vaikka ranskan kielen taito ei välttämättä riittäisi virallisempaan tai monimutkaisempaan keskusteluun ja vaikka varsinaisissa kokouspuheenvuoroissa itseään ilmaisisi englanniksi.

Myös sitä tuotiin esiin, että muussakin kuin ranskankielisessä ympäristössä, kuten Suomessa, saatetaan ranskaa käyttää ranskankielisten kanssa etenkin epämuodollisessa tilanteessa.

> (33) Ylipäätään semmoisessa sosiaalisessa jutustelussa on helppo käyttää ranskaa ja mieluusti sitä käytänkin semmoisessa tilanteessa, jossa on vaikka useita ranskankielisiä henkilöitä tai vaikka olisi vain yksi, että pystyy jotenkin leppoisammin tekemään tuttavuutta ja luomaan luottamusta.

Tästä katkelmasta ilmenee, että ranskan kieltä käytetään huomaavaisuussyistä ja paremman yhteyden luomiseksi; sillä on tällöin eräänlainen sosiaalinen funktio. Haastatteluissa nousi

esiin myös se, että muitakin kieliä, joita ei välttämättä niin hyvin osaa, saatetaan kohteliaisuussyistä hieman yrittää puhua näitä kieliä puhuvien kanssa ennen kuin vaihdetaan englantiin tai muuhun sujuvammin yhteisesti osattuun kieleen.

Ranskaa saatetaan siis haastattelujen perusteella yleisesti ottaen käyttää itse kieltä suullisesti tuottaen helpommin epämuodollisissa vuorovaikutustilanteissa kuin muodollisessa kontekstissa. Syy tähän vaikuttaa olevan ennen muuta se, että omaa ranskan kielen taitoa ei pidetä välttämättä riittävänä muodollisten tilanteiden vuorovaikutukseen, jolloin englanti on usein varmin valinta yhteiseksi kieleksi.

5.2 Kieliasenteiden analyysi

5.2.1 Näkemykset ranskasta diplomatian kielenä

Tässä alaluvussa analysoin ensin diplomaattisten edustajien suhtautumista ranskaan diplomatian kielenä. Sen jälkeen käsittelen kielipoliittisia aspekteja (5.2.2), jotka myös sivuavat kieliasenteita. Lisäksi nostan lopuksi erillisenä teemana esiin haastatteluissa ilmenneitä näkemyksiä kielivalinnan erilaisista sosiaalisista rooleista tai funktioista (5.2.3).

Käsittelen seuraavassa haastateltavien näkemyksiä ranskan kielen osaamisen tarpeellisuudesta ulkosuhteiden kontekstissa sekä ranskan roolista diplomatian kielenä. Tämän osion vastaukset luonnollisesti nivoutuvat yhteen ja ovat osin päällekkäisiä myös edeltävissä alaluvuissa esittelemieni ranskan kielen käyttötilanteiden kanssa, joten kokonaisuudessaan analyysin eri osioita ei voida pitää toisistaan täysin erillisinä.

Haastattelujen perusteella ranskan kielen osaamisen katsotaan olevan keskeistä tai jopa välttämätöntä ranskankielisissä maissa toimittaessa, kuten ranskan kielen käyttöä käsittelevässä alaluvussa (5.1.1) edellä on esitetty. Ranskan kielen osaamista pidetään eräänlaisena edellytyksenä kahdenvälisten suhteiden parissa toimimiseen ranskankielisissä maissa:

> (34) […] kyllä näissä maissa toimimiseen […] pitää osata ranskaa, ei siitä pääse mihinkään. Ei Suomen esimerkiksi missään tapauksessa kannattaisi lähettää suurlähetystöihin sellaisia ihmisiä, jotka eivät puhu hyvää ranskaa, se on ihan olennaista. Mutta mun mielestä se ei ole vain ranska, on se ihan samalla lailla vaikka latinalaisessa Amerikassa, siellä pitää osata espanjaa tai portugalia, ne ovat kuitenkin näitä isoja kieliryhmiä, ja suomalaisten diplomaattien pitää osata niitä kieliä, jotka on niiden maiden pääkieliä, musta se on ihan selvä.

Tässä katkelmassa nousee esiin myös näkemys siitä, että ranskan ohella samanlainen edellytys on myös muissa niin sanotuissa isoissa eurooppalaisissa kielissä. Osassa haastatteluita sivuttiin lisäksi sitä, että diplomaattisten edustajien kielen taitotasolla saattaa olla vaikutusta myös niin sanottuun Suomi-kuvaan asemamaassa niin myönteisessä kuin kielteisessä mielessä.

Monenkeskisten järjestöjen näkökulmasta ei ranskan kieltä puolestaan edellä sivutusti pidetä sinänsä välttämättömänä osaamisena, mutta tämän osalta haastateltavien näkemykset myös hieman vaihtelivat.

> (35) […] ranska on harvoin välttämätön, joissain tilanteissa välttämätön, ranska ei ole mikään pakollinen osattava, […] siihen ei ole pakko törmätä. Varmaan mulla on työkavereita, jotka voivat välttää ranskan puhumista koko uransa ajan, jos niikseen käy.

> (36) […] olisi varmaan hyvä, että kaikki suomalaiset diplomaatit puhuisivat vähän ranskaa […] me olemme näissä erilaisissa monenkeskisissä järjestöissä mukana, joissa kuitenkin on aina se joku osa porukkaa, joka puhuu sitten ranskaa, jotta olisi se passiivinen kielitaito, että pystyy seuraamaan ja saa ydinviestit sieltä irti […]

Nämä katkelmat ilmentävät varsin erilaisia näkemyksiä suomalaisten diplomaattien ranskan kielen osaamisen tarpeesta ja merkityksestä yleisellä tasolla. Yhtäältä katsotaan, että diplomaattien ei ole välttämätöntä tai pakollista osata ranskaa kuin tietyissä yhteyksissä, eli kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisten kanssa. Toisaalta ranskan osaamista pidetään keskeisenä jopa kaikille diplomaateille sen vuoksi, että ranskankieliset osallistujat käyttävät ranskaa monenkeskisessä yhteistyössä.

Ranskan kielen ymmärtämisestä katsotaan edempänä mainitusti olevan hyötyä niin suullisesti kuin kirjallisesti monenkeskisissä tilanteissa:

> (37) […] kyllä edelleen diplomatiassa ranskan kielen asema on aika vahva, ja vaikka usein on tulkkauskin, niin etenkin ranskan ymmärtäminen on tärkeää sekä suullisen että kirjallisesti […] tietyt asiakirjat ainakin ensin voivat joissain tilanteissa tulla ranskaksi ja sitten käännetään myöhemmin, että siitä on kyllä ehdottomasti hyötyä.

> (38) […] enemmän se vaatimus ehkä mennyt siihen suuntaan, että pitää ainakin hyvin ymmärtää […] kyllähän sekin jo asettaa aika kovan kielitaitovaatimuksen, että pystyy jostakin tietystä monimutkaisesta aiheesta ymmärtämään ranskankielisen puheenvuoron ja kirjoittamaan sen ylös […] vähintään semmoinen todella sujuva passiivinen osaaminen on tärkeä, että pystyy lukemaan ja kuultua ymmärtämään, mutta tosiaan ehkä ei enää oleteta niin paljon, että pitäisi pystyä neuvottelemaan ranskaksi EU- ja kv-yhteyksissä […]

Näissä katkelmissa korostuu siis ranskan kielen osaamisen hyödyllisyys ja jopa tarpeellisuus niin kirjallisen kuin suullisen ymmärtämisen osalta. Jälkimmäisessä katkelmassa lainattu haastateltava toi myös esiin, että hänen aloittaessaan diplomaatin uraansa oli eräänlainen oletusarvo, että vanhemman polven diplomaatit puhuivat sujuvastikin ranskaa. Nyt oletukset ranskan kielen osaamisen tasosta ovat ikään kuin vain muuttuneet kielen aktiivisen tuottamisen edellyttämisestä kielen ymmärtämisen edellyttämiseen.

Edellä esitetysti etenkin EU-yhteyksissä ranskan kielen ymmärtämisestä katsotaan olevan hyötyä, vaikka sitä ei itse aktiivisesti käyttäisikään. Työskentelyn katsotaan joissain tilanteissa voivan jopa vaikeutua, jos ei ranskaa osaa lainkaan. Kuitenkaan EU-yhteyksissäkään ranskan osaamista ei pidetä täysin välttämättömänä sen hyödyllisyydestä huolimatta:

> (39) […] ranskan asema ei ole ehkä enää niin vahva, tai ranskalaiset eivät välttämättä itse tuo sitä enää niin ehdottomasti ainoana heidän kanssaan käytävänään kielenä esille, ja esimerkiksi belgialaiset ihan selvästi mun mielestä aiempaa enemmän pitävät englantia lähtökohtana.

> (40) Monissa tilanteissa kyllä nykyään pärjää englanniksi ja ranska ei ole välttämättömyys, ja myös EU:ssa, vähän paradoksaalisesti nyt kun Iso-Britannia ei ole enää EU:n jäsenvaltio, […] englanti on vahvistunut kuluneen kahdenkymmenen vuoden aikana […]

Näistä katkelmista käy ilmi se, kuinka EU-yhteyksissä englannin merkityksen kasvu ranskan kielen kustannuksella on havaittu ja kuinka tämä näkyy myös ranskankielisten tahojen toiminnassa. Jälkimmäisestä katkelmasta ilmenee myös, että englanti on valta-asemassa EU;ssa Iso-Britannian EU-erosta huolimatta.

Kiinnostavasti kaksi haastateltavista mainitsi sen, että Ranskan rooli Euroopassa on tullut merkittävämmäksi sen jälkeen, kun Iso-Britannia erosi EU:sta ja Merkelin aika päättyi Saksassa. Vielä ei kuitenkaan ole havaittavissa, kuinka tämä tulisi vaikuttamaan tai olisi vaikuttanut konkreettisesti ranskan kielen asemaan:

> (41) […] kyllä se varmasti jonkun verran on lisännyt kiinnostusta Ranskaan poliittisena toimijana, mutta en mä tiedä onko se nyt konkreettisesti vaikuttanut tuohon kielen asemaan sinänsä.

> (42) […] en mä usko, että se [ranskan] kielen merkitys tulevaisuudessa mitenkään erityisesti korostuu, mutta tarve sen osaajille säilyy edelleen hamaan tulevaisuuteen ainakin.

Ranskan kielen kansainvälisen aseman osalta läntisen Afrikan ja maailmanlaajuisen frankofonian rooli nousi esiin yllättävänkin paljon haastatteluissa:

> (43) […] mutta se ei ole ehkä samanlainen vanha Ranskanmaan ranskan kielen asema jotenkin, vaan se tulee siitä, että ranska on iso kieliryhmä ja globaalin etelän painoarvo nousee.

> (44) Yleisesti ottaen Afrikkahan on manner, jonka merkitys on isossa noususssa […] koko frankofonia on kuitenkin globaali ilmiö ja ranska on globaali kieli. Erityisesti Afrikan ranskankieliset maat avautuvat ihan eri tavalla, kun on ranskan kieli hallussa […] totta kai meillä on Euroopassa Ranska tärkeä kumppani ja Euroopan tasolla eurooppalaisessa yhteistyössä ja kansainvälisissä järjestöissä, mutta ehkä maailmanlaajuisesti jos ajattelee, mitä kaikkia maita ranskan osaaminen avaa, niin se on tosi iso joukko maita ja joka puolella maailmaa.

> (45) […] siellähän [Länsi-Afrikassa] väestö kasvaa, ja mä en tiedä mikä sen ranskan tulevaisuus sitten siellä on ja miten se tulee vaikuttamaan tähän monenkeskiseen yhteistyöhön […]

Näissä katkelmissa korostuu Afrikan merkitys ranskan kielen nykyisen ja tulevankin aseman kannalta. Kun ranskankielisen Afrikan väkiluku kasvaa, saattaa tämä vaikuttaa siihen, kuinka merkittävä asema ranskan kielellä tulee olemaan globaalisti tulevaisuudessa.

> (46) […] ei se ranska varsinaisesti mihinkään kadonnut ole, onhan se aika merkittävä porukka se, keitä frankofonisten maiden organisaatiossa on. Ehkä se ei vain näy niin kauhean vahvasti Suomen ulkosuhteissa, koska meillä ei esimerkiksi ole niin paljon välttämättä kanssakäymistä niitten ranskankielisten maitten kanssa […] me ei seurata hirveän tarkkaan mitä tapahtuu Kamerunissa ja Beninissä ja Norsunluurannikolla ja Gabonissa, niin se ehkä unohtuu, kun ne eivät ole Suomen ulkopolitiikan ytimessä kauhean vahvasti, ranskankieliset maat Ranskaa lukuun ottamatta, niin kyllä sillä [ranskan kielellä] on ihan oleellinen rooli vielä.

> (47) […] koko ranskankielinen Afrikka, ja silloinhan puhutaan ennen kaikkea läntisestä Afrikasta ja Keski-Afrikasta, se on meille suomalaisille aika tuntematon alue […]

Näistä katkelmista puolestaan käy ilmi myös se, että ranskankielinen Afrikka on Suomessa varsin tuntematonta aluetta eikä ulkopolitiikkamme keskiössä. Tämä alueen tuntemattomuus vaikuttaa siten myös siihen, että ranskan kielen globaali merkitys Euroopan ulkopuolella on tuntematon.

> (48) […] se oli mullekin yllätys huomata, miten korkeissakin viroissa olevia kollegoita vaikka Afrikan maista, että se englannin kieli ei ole mikään hyvä taso välttämättä tai itsestäänselvyys, se ehkä Suomen anglosaksisessa vahvassa kulttuurissa unohdetaan, että eivät kaikki puhu englantia tuolla maailmalla. Siinä mielessä se ranskan kielen taito on ainakin näissä hommissa vielä ihan arvossaan ja todella hyödyllinen.

Tämän katkelman perusteella vaikuttaa siltä, että ranskan kielen globaali merkitys erilaisissa tilanteissa onkin saatettu havaita vasta työn kautta kertyneen kokemuksen myötä.

> (49) […] ranskalaiset diplomaatit nykyään puhuvat myös erittäin hyvin englantia ja mielellään käyttävät englantia, mutta samalla […] pitävät kiinni siitä kielensä muodollisesta statuksesta ja toki arvostavat sitä, että muutkin pystyvät […] sitä käyttämään, paradoksaalisesti […] olen kokenut, että se ranskan kielen asema ja merkitys on vielä voimakkaampi joissakin Ranskan entisissä siirtomaamaissa […] siellä tosiaan sen merkitys on niin suuri, että ilman sitä on vaikea pärjätä kontakteissa niitten maitten kanssa.

Tästä katkelmasta puolestaan käy kiinnostavasti esiin se, kuinka Ranskalla on vahvaa kielipolitiikkaa ranskan kielen aseman suhteen, mutta kuitenkin globaalilla tasolla ranskan kielen asema voi nykyisin näyttäytyä vielä merkittävämpänä ranskankielisen Afrikan maiden osalta. Tämä on näyttäytynyt haastateltavalle jopa paradoksaalisena. Toisaalta esiin nostettiin myös sitä, että tietyillä valtioilla on jännitteinen suhde entisen kolonisoijan kanssa, mikä näkyy osaltaan suhtautumisessa ranskan kieleen. Tämä tulee ottaa huomioon vuorovaikutuksessa näiden valtioiden kanssa.

Haastatteluista kävi selvästi ilmi se, että ranskan kieli ei ole enää diplomatian kieli siinä merkityksessä, joka se on historiallisesti ollut, ja että englannin rooli on hyvin keskeinen kansainvälisissä suhteissa. Englannin kielen aseman nähtiin voimistuneen ja ranskan kielen aseman diplomatian kielenä muuttuneen. Eräs haastateltavista totesi ranskan olevan edelleen yksi diplomatian kielistä, vaikka se ei ole enää ainoa, ”the” diplomatian kieli. Haastateltava korosti englannin kielen merkitystä:

> (50) […] englanti on ihan ensiarvoisen tärkeää, et voi toimia osaamatta hyvin englantia, ja sitten se ranska on semmoinen vähän niin kuin plussa tämmöisessä laajemmassa monenvälisessä yhteistyössä.

Tästä katkelmasta ilmenee, että ranska on eräällä lailla englantia tukeva kieli monenkeskisessä yhteistyössä. Eräs haastateltavista totesi, että kansainvälisten järjestöjen yhteydessä ranska onkin selvästi vahvin toinen kieli englannin jälkeen. Myös sitä tuotiin esiin, kuinka diplomatian jargonissa on edelleen ranskan kielestä tulevaa sanastoa, jolloin tietyntasoinen ranskan ymmärrys on tässäkin suhteessa hyödyllistä. Ranskan perinteinen rooli diplomaattisena kielenä näkyy siten tietyllä tapaa edelleen.

Haastatteluissa tuotiin esiin sitä, että englannin ollessa hallitseva diplomatian kieli on sen rinnalla muita, ikään kuin alueellisia diplomatian kieliä. Ranskan ohella näitä katsottiin olevan esimerkiksi venäjä Itä-Euroopan tietyillä alueilla, saksa saksankielisessä Euroopassa sekä espanja latinalaisessa Amerikassa:

> (51) kyllähän se [diplomatian ykköskieli] nyt on ihan selkeästi englanti, mutta sitten […] tietyissä konteksteissa tietyillä alueilla […] on muitakin kieliä, joilla diplomaattien oletetaan toimivan.

Ranska on siis yksi alueellisista diplomatian kielistä, joiden osaajia ulkosuhteissa tarvitaan. Ranskalla on nähdäkseni kuitenkin muista alueellisista diplomatian kielistä poikkeava asema juuri sen vuoksi, että sillä on edelleen tietynlainen erityisasemansa kansainvälisissä järjestöissä.

> (52) […] vaikka […] englannin kielen asema on nykyään vahva ja sen avulla tulee toimeen melkein kaikissa tilanteissa, niin tietenkin edelleen muitten kielten osaaminen ja ymmärtäminen on tärkeää […] joko kahdenvälisesti tai tietyssä maassa tai seuraa tiettyä aluetta, niin tietenkin sen kielen avulla pääsee paljon laajemmin ja paremmin seuraamaan ja ymmärtämään mitä siellä tapahtuu […]

Tämä katkelma ilmentää sitä, kuinka tiettyä kieltä käyttämällä pääsee paremmin ymmärtämään aluetta, jolla kieltä puhutaan, vaikka englannillakin voisi useimmiten pärjätä. Kielitaito on siten myös osa sosiokulttuurista ymmärrystä.

Eräs haastateltavista toi kuitenkin esiin myös näkemyksen siitä, että ranska voi joissain monikielisissä tilanteissa olla vahvin yhteinen kieli ja lingua franca englannin sijaan:

> (53) […] jos on joku harvinaisempi kieli, jota kukaan ei vahvasti osaa, niin se voi hyvin olla, että ranskan kieli on luontevampi yhteinen kieli sellaisessa tilanteessa kuin välttämättä englanti, en pitäisi englantia globaalina lingua francana nyt kuitenkaan vielä.

Haastatteluissa tuotiin siten esiin sitä, että Suomen ulkoasiainhallinnossa tullaan aina tarvitsemaan jonkin verran ranskan osaajia. Eräs haastateltavista totesi, että ranskaa tullaan tuskin koskaan poistamaan EU:n ja YK:n virallisista kielistä, ja toinen katsoi, että niin kauan kuin Ranska on EU:ssa, on ranskalla merkitystä kielenä eurooppalaisessa yhteistyössä.

Useampi haastateltava toi esiin sen, että ulkoministeriön palveluksessa ei kuitenkaan loppujen lopuksi ole kovin paljon henkilöitä, jotka puhuisivat ranskaa sujuvasti, vaikka moni osaa sitä jonkin verran. Tätä kuvattiin jopa yllättäväksi, ja ranskan osaajien määrän nähtiin vähentyneen. Eräs haastateltavista totesi ranskan kielen erinomaisesta osaamisesta ranskankielisten alueiden osalta seuraavaa:

> (54) […] kyllä sillä sitten erottuu edukseen ja saa luotua suhteita […] se tarkoittaa kaikkea sitä, että voi käyttää huumoria, eri sävyjä toisella lailla, se ei ole pelkkää informaation välittämistä ja vastaanottamista, jos kykenee leikkimään kielellä, kyllä se ranskankielisten kumppaneitten ja alueitten osalta on tärkeää.

Toisaalta myös sitä korostettiin, ettei kieltä tarvitse osata täydellisesti, jotta siitä olisi hyötyä työtehtävien kannalta:

> (55) […] ollakseen hyödyllistä, kielitaidon ei tarvitse olla hirveän vahva, ei tarvitse olla täydellinen kyky hahmottaa ranskankielistä verbimuotoa aivan oikein saati että osaisit kirjoittaa välttämättä ranskankielistä tekstiä, jo sillä että osaa suullista vuorovaikutusta sillä kielellä jollain tasolla, jo siitä on apua. Koen että jos jossain vaiheessa täytyy vaihtaa englantiin […] jotta saa detaljit perille, niin kyllä jo pelkästään se sellainen kyky ymmärtää puhuttua ranskan kieltä niin että pysyy kärryillä siitä, kun joku kokouksessa puhuu ranskaa tai että pystyy vaihtamaan kuulumiset ranskaksi tai muuta […] enemmän pienemmälläkin kielitaidolla on jo merkitys.

Tästä katkelmasta käy ilmi etenkin suullisen vuorovaikutuksen osaamisen merkityksellisyys. Eräs haastateltavista määritteli ikään kuin riittävää työkielitaitoa seuraavasti:

> (56) […] nykymaailmassa sillä voi kyllä saada bonuspisteitä, jos puhuu hirveän sujuvasti jotain kieltä, mutta sekin riittää, että on tietynlainen sellainen, englanniksi sanotaan working proficiency, että silläkin pääsee jo aika pitkälle.

Haastateltavat korostivat monipuolisen kielitaidon merkitystä ylipäänsä muutoinkin kuin ranskan kielen osalta:

> (57) Yleisesti kielitaito on valtavan merkityksekästä. […] se ajatus, että kaikkialla ulkomailla pärjää hyvin englannilla, ei tarvitse opetella kuin yksi vieras kieli, englanti, koko maailmahan sillä pyörii, se ei valitettavasti ole totta, ihan muutkin eurooppalaiset kielet kuin ranska olisivat tärkeitä.

> (58) [...] kielitaito ylipäänsä […] vaikka tekoälystä puhutaan ja siitä, että kohta ihmisten ei enää tarvitse puhua kieliä, mutta kyllä mä sanoisin, että diplomaattien täytyy edelleen opiskella kieliä.

Nämä katkelmat osoittavat nähdäkseni kahta ajankohtaista yhteiskunnallista aihepiiriä, jotka on nähty yleisessä keskustelussa toisinaan eräänlaisena vastapainona monipuolisen kielitaidon tarpeellisuudelle: englannin kielen valta-asema sekä tekoäly. Haastateltavien vastauksista käy kuitenkin ilmi, että kielitaito, muutoinkin kuin englannin osalta, on edelleen tärkeää ja arvokasta kansainvälisten suhteiden kannalta.

> (59) […] ymmärtääkseni trendi Suomessa ollut se, että vieraita kieliä luetaan vähemmän kuin joskus vielä 30–40 vuotta sitten, niin on ehkä hyvä pitää mielessä, että ehdottomasti kansainvälisissä suhteissa on hyötyä eri kielten ja monipuolisesta kielitaidosta.

> (60) […] kielitaitohan on meille yleisesti tietysti ihan välttämätön, ja kyllähän aina joskus kuulee keskustelua siitä, että ollaan vähän huolissaan siitä, että kielitaito yleensä tai kielitaidon moninaisuus erityisesti on mennyt alaspäin, mutta

> se ei ole pelkästään ulkoministeriössä, sitä tietysti kuulee muuallakin yhteiskunnassa […]

Nämä katkelmat puolestaan osoittavat myös sitä, että trendi kielten opiskelun vähenemisestä Suomen kouluissa on havaittu niin ulkosuhteiden kuin muiden yhteiskunnan osa-alueiden osalta. Myös muutama muu haastateltava mainitsi tämän aihepiirin. Tätä ei tulkintani mukaan pidetä diplomaattisten suhteiden kannalta hyvänä kehityskulkuna.

Muina ulkosuhteiden kannalta hyödyllisinä vieraina kielinä mainittiin eurooppalaisista kielistä etenkin espanja, saksa ja venäjä. Tosin venäjän kielen osalta tuotiin esiin myös tämänhetkinen sotatilanne, mikä vaikuttaa suhteisiin Venäjän kanssa ja kenties venäjän kielen käyttöön jatkossakin. Saksan kielen osalta tuotiin esiin myös sitä, että sen merkitys on tullut vähäisemmäksi. Muista kielistä hyödyllisinä kansainvälisten suhteiden kannalta mainittiin maailmankielistä ennen muuta arabia ja kiina. Näiden kielten osaajia ei ulkoasiainhallinnossa ole kovin paljon.

5.2.2 Kielipolitiikka ja kielenkäyttöä koskeva ohjeistus

Yhtenä haastattelukysymyksenä haastateltavilta tiedusteltiin, onko Suomen ulkoasianhallinnossa jonkinlaista kielipolitiikkaa tai kielenkäyttöä koskevaa ohjeistusta. Kukaan haastateltavista ei tällaista varsinaista, eksplisiittistä kielipoliittista ohjeistusta ollut havainnut tai ollut siitä tietoinen.

> (61) […] se [kieli]politiikka on varmaan se, että ihmisillä pitää olla useampi vieras kieli, tai hyvä taito useammassa vieraassa kielessä, ja sitten tietysti se, että pyritään lähettämään sellaisia ihmisiä asemamaihin, että ihmiset pystyvät siellä kommunikoimaan.

Haastateltavien kertoman perusteella ulkoasiainhallinnon kielipolitiikka näyttäytyy ennen muuta kielitaitovaatimusten, kielikoulutusmahdollisuuksien sekä kielitaidon ja sen kehittämisen merkityksen korostamisen muodossa. Kielitaitoa pidetään keskeisenä diplomaatin taitona ja asemamaan kielen opiskeluun kannustetaan.

Monet haastateltavista nostivat tässä yhteydessä ensinnäkin esiin diplomaattiuralle hakeutumiseen vaadittavan kielitaidon ja muistelivat kieliä, joita heidän hakeutuessaan ministeriöön painotettiin. Näissä oli haastateltavien mukaan vaihtelua riippuen ajankohdasta, jolloin Kavaku-kurssille on hakeuduttu.

Lisäksi esiin nostettiin eräänlaisia implisiittisiä kielitaitovaatimuksia tai kielitaito-oletuksia, joita on olemassa, kun henkilö lähetetään hoitamaan tehtävää esimerkiksi kahdenväliseen edustustoon ranskankieliseen maahan. Tällöin on eräänlainen edellytys, että ranskan kielellä pystyy toimimaan. Sama edellytys katsottiin edellä sivutusti olevan olemassa eräiden muiden isojen eurooppalaisten kielten kohdalla näitä kieliä käyttävillä alueilla.

Haastateltavat kertoivat myös siitä, että ulkoministeriön virkamiehille on tarjolla erilaisia kielikoulutusmahdollisuuksia, joilla kielitaitoa voi ylläpitää ja kehittää niin Suomessa kuin asemamaassa. Eräs haastateltavista totesi, ettei ranskan kurssien käymistä tarvitse erikseen perustella, kun taas joidenkin muiden kielten osalta voi kielikurssin tarvetta joutua perustelemaan sitä kautta, minne on menossa tehtävää hoitamaan.

Yksi haastateltavista toi esiin näkemyksensä siitä, että kielenoppimiseen pitäisi kuitenkin kiinnittää Suomen ulkoasiainhallinnossa enemmän huomiota. Hän vertasi tätä kokemuksiinsa joidenkin muiden maiden diplomaattien kielikoulutuksesta. Hänestä kielikoulutuksen pitäisi olla velvoittavampaa, vielä enemmän järjestelmään sisäänrakennettua.

Myös sitä tuotiin esiin, että ranska on kieli, jota monet kertaavat ikään kuin varmuuden vuoksi riippumatta siitä tai tietämättä, mihin maahan seuraavaksi on lähdössä työskentelemään:

> (62) Edelleen ranskan kieleenkin suhtaudutaan positiivisesti, ja ranskan kieltä moni opiskelee eri uran vaiheissa vähän niin kuin kaiken varalta tietämättä, että mitä ne seuraavat pestit välttämättä tulevat olemaan, mutta nähdään, että ranska on semmoinen vähän niin kuin jokaiselle suomalaiselle virkamiehelle ruotsi on myös semmoinen, että se on aina vähän niin kuin pakko olla siellä jossain, että sen voi aktivoida […]

Tässä katkelmassa lainattu haastateltava suhtautuu ranskan kieleen siis eräänlaisena diplomaatin perustaitona. Eräs toinen haastateltava korosti olevansa hyvin tyytyväinen siitä, että oli opiskellut ranskaa jo ennen diplomaattiuraansa. Hänen mukaansa ranskan kielen osaamista oletetaan monenkeskisesti yllättävissäkin konteksteissa ja moni kollega, joka ei ranskaa osaa, on kokenut, että sitä ”pitäisi” osata ja harmittelee sen osaamattomuutta. Kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan olleet näin vahvasti tätä mieltä ranskan kielen osaamisen merkityksestä diplomatiassa, kuten edellisessä alaluvussa on tuotu esiin.

Kukaan haastateltavista ei siis tuonut esiin, että ulkoasiainhallinnossa olisi olemassa varsinaisia kielenkäyttöä tai kielivalintoja ohjaavia normeja diplomaattiseen kanssakäymiseen. Tämä jää diplomaattisten edustajien oman tilannekohtaisen harkinnan varaan:

> (63) […] ei ole tullut vastaan, että meillä olisi siihen ohjausta, kyllä se tulee sitten sen kontekstin perusteella. Oletetaan tietenkin, että suomalaiset diplomaatit osaavat lukea tilanteita ja elää niitten mukaan.

Moni haastateltavista nostikin haastattelun useammassakin kohdassa esiin sen, kuinka kielivalinnat ovat erittäin tilannekohtaisia. Niihin vaikuttavat koko konteksti: osallistujien kokoonpano, onko joku osapuoli ranskankielisestä maasta sekä ylipäänsä mitä asioita ja maantieteellisiä kokonaisuuksia käsitellään. Kielivalintoja pidetään myös joissain tilanteissa eräänlaisen tilannekohtaisen neuvottelun ja valmistautumisen tuloksina. Myös sitä korostettiin, että kielivalinta ei ole vain yhden henkilön valinta.

Eräs haastateltavista nosti esiin sen, kuinka ulkoasiainhallinnossa erittäin hyvää englannin kielen taitoa pidetään kuitenkin tärkeimpänä kielitaidon osana, vaikka tämä ei olekaan varsinaisesti julkilausuttua tai ohjeistettua. Englanti on ensisijainen työ- ja neuvottelukieli. Tämä ei välttämättä ole riippuvainen yksittäisen henkilön valinnoista, vaan myös yleisistä valtionhallinnollisista linjauksista ja valmiuksista:

> (64) […] on kyse myös meidän ministeriön tai ulkoasiainhallinnon ja ylipäätään julkishallinnon valmiudesta ylläpitää semmoista laajempaa kielipalettia, että se ei ole vain siitä yksittäisestä henkilöstä kyse […]

Hän toi myös laajemmin esiin näkemyksensä ulkoasianhallinnon linjauksesta tämän suhteen:

> (65) […] se on myös resurssikysymys, eli jos tulee paljon lisää virallisia kieliä jonnekin, niin sitten siitä tulee myös kustannuksia ja se vie enemmän aikaa, kaikki käännökset ja muu, että se on vähän semmoista tasapainoilua […] meillä on ehkä sellainen aika pragmaattinen lähestymistapa, että pidetään monimuotoisuutta ja moniarvoisuutta tärkeänä myös tässä kielipolitiikassa, mutta meille nyt varmaan voi sanoa sopivan aika hyvin se, että englanti on se pääasiallinen kieli ja sitten informaalimmin niitä muita kieliä käytetään ja tarvitaan.

Tässä katkelmassa tulee esiin kiinnostavalla tavalla kielivalintojen osalta käytävä tasapainoilu kielellisen monimuotoisuuden ylläpitämisen ja tästä aiheutuvien kustannusten ja työmäärän välillä. Katkelmasta käy nähdäkseni ilmi myös se, että kun Suomella ei ole esimerkiksi Ranskan valtion kaltaisia intressejä tai tarvetta pitää yllä suomen kielen kansainvälistä asemaa, sopii englannin käyttö päätyökielenä suomalaisille.

Eräs haastateltavista kertoi joskus kansainvälisen järjestön kokoustilanteessa käyttäneensä englannin sijaan ranskaa sen vuoksi, että kielivalintoihin tulisi enemmän tasapainoa. Tällä tapaa siis myös yksittäiset henkilöt voivat ikään kuin omilla kielivalinnoillaan, asetettujen raamien puitteissa, ottaa kielipoliittista kantaa käytännön tilanteissa.

Kiintoisasti eräs haastateltavista, jolla ranskan kielen taito on vahva, toi esiin toisinaan miettineensä, olisiko hänen tullut EU-yhteyksissä ranskan sijaan käyttää englantia keskustelussa. Hän pohti tällöin, olisiko jollain lailla erikoista, että pohjoismaalainen käyttää ranskaa eikä englantia. Englannin käyttö vaikuttaa olevan siten diplomaattisissa yhteyksissä suomalaisille eräänlainen normi myös silloin, kun keskusteluun osallistujilla olisi kielelliset valmiudet ja mahdollisuus käyttää muutakin kieltä. Kyseinen haastateltava oli myös kokenut, että ranskalaiset saattavat joissain tilanteissa olla yllättyneitäkin, jos heille puhuu englannin sijaan ranskaa.

Suomen kieli on edustustojen virkamiesten työskentelykieli, ja raportointi Suomeen tehdään suomeksi. Osa haastateltavista korostikin myös suomen kielen osaamisen merkitystä. Myös ruotsin kielen rooli nostettiin esiin. Maailmalla muut pohjoismaat ovat Suomelle tärkeä viiteryhmä, jonka puitteissa tehdään yhteistyötä muuallakin kuin varsinaisilla pohjoismaisen yhteistyön foorumeilla. Yksi haastateltavista katsoi ruotsin kielen käytön pohjoismaisissa yhteyksissä olevan eräänlainen ”epävirallinen hyve”, josta on kuitenkin hieman lievennetty, ja toinen haastateltava piti ruotsin kielen käyttöä pohjoismaalaisten kanssa eräänlaisena kirjoittamattomana sääntönä.

Suomen ulkoasiainhallinnossa ei vaikuta siten haastattelujen perusteella olevan organisaation sisäisiä kielipoliittisia virallisia ja eksplisiittisiä kielen käyttöä koskevia ohjeistuksia tai normeja.

Ranskan valtion kielipolitiikka nousi selvästi esiin haastateltavien vastauksissa. On yleisesti tiedossa ja havaittavissa, että Ranskan edustajien on ”pakko” käyttää ranskaa virallisissa yhteyksissä, vaikka he osaisivatkin englantia. Moni haastateltavista toikin esiin, että ranskalaiset diplomaatit osaavat nykyisin hyvin englantia, mutta hallinnon tasolta on määrätty, että ranskaa tulee käyttää virallisissa yhteyksissä. Osa mainitsi myös sen, kuinka ranskankieliset edustajat saattavat saada moitteita, jos eivät ranskaa käytä. Tämä vaikuttaa koskevan nimenomaan Ranskan valtiota, kun taas haastateltavien kertoman mukaan esimerkiksi belgialaisten edustajien osalta ei linjaus vaikuta olevan niin tiukka. Myös ranskalaisten osalta oli havaittu muutosta siihen suuntaan, että nykyisin ranskalaiset saattavat pitää saman puheenvuoron ensin ranskaksi ja sitten englanniksi. Ranskalaiset saattavat olla aiempaa valmiimpia puhumaan englantia ainakin epävirallisissa yhteyksissä. Muutoinkin haastateltavat toivat esiin sitä, että nykyään Ranskassa puhutaan enemmän vieraita kieliä kuin mitä aiemmin on tehty ja jopa yllättävän hyvää englantia. Myös presidentti Macronin hyvä

englannin taito mainittiin. Eräs haastateltavista tosin mainitsi myös Macronin toimiin viitaten hiljattain Ranskaan avatun ranskan kielen keskuksen, jonka tavoitteena on tuoda esiin ranskan kielen merkitystä.

Suomen kieltä ei kielipoliittisessa mielessä tietenkään voida verrata ranskan kieleen, sillä suomen kieli ei ole ranskan kaltainen maailmanlaajuisesti puhuttu kieli, joka ikään kuin kilpailisi elintilastaan englannin kielen kanssa kansainvälisessä yhteistyössä. Suomella ei siten vastaavanlaista kielipoliittista linjausta voisi ollakaan.

5.2.3 Kielivalinnan monet funktiot

Nostan tässä alaluvussa esiin haastateltavien esittämiä näkemyksiä, jotka osoittavat, millaisia erilaisia sosiaalisia funktioita kielivalinnalla voi olla. Tulkintani mukaan tällaisia näkemyksiä esiintyi tavalla tai toisella kaikkien haastateltavien kohdalla. Nostan tämän erillisenä teemana esiin, sillä koen tämän avaavan osuvasti sitä, miten erilaisia rooleja valinnalla käyttää tiettyä kieltä on vuorovaikutuksessa. Tämä havainnollistaa myös sitä, kuinka kyky käyttää kieltä tilanteen vaatimalla tavalla on olennainen osa kielellistä osaamista monikielisissä tilanteissa.

Kielen käyttö ei ole vain sanallista viestinvälitystä, vaan valinta käyttää tiettyä kieltä voi itsessään olla viesti:

> (66) […] joskus se kielen valinta itsessään on viesti. Jos mä esimerkiksi haluan puhua pohjoismaalaisten kanssa ruotsia, se, että valitsen puhua ruotsia, niin se osoittaa vähän tämmöistä yhteenkuuluvuutta. Jos mä haluaisin puhua ranskankielisille ranskaa, niin se osoittaa tietynlaista sinun kulttuurisi arvostamista, että mä osaan tätä ja haluan käyttää. Siinä mielessä, jos tätä haluaa viestittää, niin on se hyödyllistä tietysti.

Tässä sosiaalisessa funktiossa kielellä voidaan vuorovaikutuksessa osoittaa suhtautumista ja asennoitumista keskustelukumppania kohtaan. Asennoituminen voi olla niin yhteenkuuluvuuden luomista ja ikään kuin pohjoismaalaisen identiteetin esiintuomista kuin toisen kielen ja kulttuurin arvostamisen osoittamista. Tästä katkelmasta käy ilmi myös se, kuinka haastateltava peilaa tietyn kielen osaamisen hyödyllisyyttä tämän viestinnällisen funktion kautta.

Kielivalinta voi olla keino edistää omaa asiaa, mutta samalla myös eräänlainen kohteliaisuustekijä:

> (67) […] [jos Suomella on] joku ehdokkuus tai joku kanta, jota ajetaan, niin kyllä siinä, jos haluaa promota sitä omaa asiaansa ja käydä keskustelua ranskankielisten

> kanssa, niin siinä se kielen rooli on tosi tärkeä. Se osoittaa kanssa huomaavaisuutta, ja onhan esimerkiksi ranskankielisessä Afrikassa, sieltä tulee kollegoita, jotka ei välttämättä osaa englantia niin hyvin […] niissä tilanteissa se voi olla ihan kohteliaisuustekijäkin, että puhuu ranskaa. Tietysti välillä pitää olla hirveän sensitiivinen, on myös niin, että siirtomaahistorian takia joskus se ranskan puhuminen taas ei ole hyvä optio […]

Tästä katkelmasta nousee esiin se, että ranskankielisten kumppaneiden kanssa omaa asiaa edistettäessä ranskan kielen käytöllä on yhtäältä tärkeä roolinsa eräänlaisena vakuuttamisen keinona. Toisaalta kielivalinnalla on myös funktio kohteliaisuuden ja huomaavaisuuden osoittamisessa. Tämän lisäksi kielivalinnoissa tulee olla sensitiivinen, sillä joskus ranskan kielen asema voi olla myös jännitteinen. Kaiken kaikkiaan katkelma osoittaa kielivalintojen monia puolia ja sitä, kuinka monia aspekteja tässä tulee huomioida.

Myös toinen haastateltava toi esiin kielivalinnan erilaisia funktioita kuvatessaan asemamaan kielen käyttöä samalla kertaa kunnioittavaksi kuin myös käytännön välineeksi:

> (68) Se on semmoinen kunnioittava ja ihan käytännön työkalukysymys, että jos puhuu kunkin asemamaan kieltä, niin sillä käytännössä pääsee paljon pidemmälle ja tietyllä tavalla ehkä luo paremman suhteen ja pystyy käymään autenttisempaa keskustelua […]

Usea haastateltava nostikin esiin sitä, kuinka keskustelukumppanin kielen käyttämisellä voidaan osoittaa kohteliaisuutta sekä toisen kielen ja kulttuurin arvostamista. Tällä voidaan avata ovia sekä luoda parempia yhteyksiä, ymmärrystä ja luottamusta. Toisaalta myös sitä korostettiin, että asemamaan kielen osaamisen kautta pystyy myös paremmin ymmärtämään asemamaan yhteiskuntaa, kulttuuria ja historiaa. Kun hoitaa tietyn alueen asioita, alueella käytetyn kielen avulla pääsee paljon paremmin seuraamaan ja ymmärtämään alueen tapahtumia. Seuraava katkelma osoittaa, kuinka ranskan kielen osaamisesta ja käytöstä on etua monesta eri näkökulmasta:

> (69) […] se [ranskan kieli] on tämmöinen gateway siihen, että saa enemmän irti siitä asemamaassa olemisestakin niin ammatillisesti kuin varmaan henkilökohtaisessakin elämässä, mutta onhan siitä ranskalaisten kanssa missä tahansa kontekstissa tekemisessä ollessa, oli se sitten YK-neuvottelu tai EU-konteksti tai joku kahdenvälinen, kyllä siitä on hyötyä ja he arvostavat sitä, että jos puhuu ranskaa, ja tuntuu että ranskalaisten nyansseista tai ranskankielisten nyansseista saa enemmän irti ja sillä voi luoda ehkä ranskankieliseen, mä mietin nyt ranskankielistä vaikka Afrikkaa, vähän erilaisen suhteen kuin että puhuisi englantia […]

Tässä katkelmassa korostuu se, kuinka ranskan kieltä käyttämällä pystyy siis luomaan paremman yhteyden ylipäänsä asemamaan ymmärtämiseen kuin suhteiden luomiseen ranskankielisten kumppanien kanssa.

Seuraavassa katkelmassa puolestaan kuvataan kielivalinnan roolia eräänlaisena signaalina sekä samalla tuodaan esiin sitä, ettei tässä yhteydessä kielen osaamisen tarvitse olla täydellistä:

> (70) […] myös Suomessa me aika paljon kuitenkin arvostamme sitä, jos me huomaamme, että joku ulkomaalainen on nähnyt sen vaivan, että on oppinut jonkin verran suomea tai pystyy kommunikoimaan tai osoittaa sellaista valmiutta ja kiinnostusta. Sehän ei tarkoita sitä, että pitää puhua sitä kieltä täydellisesti, mutta signaalina se on myös tärkeää, ja kun diplomatiassa osa siitä viestistä tapahtuu nimenomaan, tai aika merkittävä osakin, tällaisten signaalien kautta, niin se on myös keino, jolla voi hakea sellaista tiettyä goodwilliä ja ymmärrystä, josta sitten voi olla hyötyä taas jossain toisessa tilanteessa.

Tämä katkelma osoittaa mielestäni osuvasti kielen ja kielivalinnan moniulotteista roolia diplomaattisen vuorovaikutuksen tilanteissa. Diplomaattisessa vuorovaikutuksessa on yhtäältä tavoitteena välittää tehokkaasti omat kannat, mutta toisaalta myös kielen sosiaalisella roolilla on oma olennainen ja tärkeä viestinnällinen funktionsa syvemmän yhteyden ja ymmärryksen luomisessa.

6 Johtopäätökset

6.1 Diskussio

Seuraavassa tarkastelen analyysin tuloksia tutkimuskysymyksieni ja hypoteesieni valossa.

Ensimmäisen tutkimusasetelmani tavoitteena oli selvittää, millaisia käytänteitä suomalaisilla diplomaateilla on ranskan kielen käytön suhteen sekä tähän liittyvänä alakysymyksenä tutkia, mitkä tekijät vaikuttavat ranskan ja muiden kielten käyttöön ja kielivalintoihin. Lisäksi halusin selvittää, onko Suomen ulkoasiainhallinnossa kielipolitiikkaa, joka ohjaa kielten käyttöä. Hypoteesini tämän kysymyksenasettelun osalta oli edellä alaluvussa 3.4 esitetysti se, että kielenkäytön käytänteet vaihtelevat tilannekohtaisesti ja että kielivalintoihin vaikuttavat monenlaiset tekijät, jotka ovat niin varsinaisten työtehtävien hoitamiseen liittyviä kuin sosiaalisia. Hypoteesini oli edelleen edellä alaluvussa 3.4 esitetysti se, että englannin kieltä käytetään ensisijaisesti monenkeskisessä yhteistyössä, sillä se on useimmiten osallistujien yhteinen kieli ja siten tehokkain tai varmin kielivalinta. Kahdenvälisissä tilanteissa ranskankielisessä ympäristössä on ranskan kieli puolestaan oletettavasti ensisijainen kieli ranskankielisten kanssa toimittaessa.

Toisessa tutkimusasetelmassa halusin selvittää, millaisena suomalaiset diplomaatit näkevät ranskan kielen nykyisen aseman diplomatian kielenä yhtäältä monenkeskisissä tilanteissa, eli kansainvälisten järjestöjen yhteistyössä, ja millaisena kahdenvälisissä tilanteissa, eli hoidettaessa Suomen kahdenvälisiä suhteita ranskankielisen maan kanssa. Tältä osin hypoteesini oli edellä alaluvussa 3.4 esitetysti se, että englantia pidetään tosiasiallisena diplomatian kielenä nykyisin sen ollessa globaali lingua franca. Ranskalla on oletettavasti kuitenkin edelleen eräänlainen roolinsa monenkeskisessä yhteistyössä, sillä se edelleen virallinen kieli monissa kansainvälisissä järjestöissä. Ranskankielisten maiden kielipolitiikka ranskan kielen aseman ylläpitämiseksi on aktiivista. Oletuksenani oli, että kahdenvälisissä tilanteissa ranskankielisten kumppanien kanssa ranskaa pidetään edelleen diplomatian kielenä.

Haastattelujen perusteella suomalaiset diplomaatit käyttävät ranskan kieltä ennen muuta kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisten toimijoiden kanssa ranskankielisessä asemamaassa. Tällöin ranskan kieli on hypoteesini mukaisesti ensisijainen kielivalinta sekä eräänlainen edellytys ja oletusarvo näissä maissa toimimiseen. Suomalaisten diplomaattien tulee siis osata ranskan kieltä tällaisessa kontekstissa. Haastateltavat toivat esiin, että esimerkiksi Ranskaan ei lähetettäisi hoitamaan diplomaatin tehtävää, jos ei ranskaa osaa.

Monenkeskisessä yhteistyössä ranskan kielen käyttö vaikuttaa olevan ennen muuta ranskan kielen osaamisen hyödyntämistä kuullun ja luetun ymmärtämisen muodossa. Kun kansainvälisissä järjestöissä ranska on usein yksi virallisista kielistä, käyttävät ranskankieliset maat ranskaa kokouspuheenvuoroissaan, ja asiakirjat ovat laadittuina myös ranskaksi. Näissä monenkeskisissä tilanteissa ranskan kieli on siis läsnä, jolloin sen osaaminen ja ymmärtäminen voi olla avuksi kokonaiskuvan hahmottamisessa, vaikka itse puhuisi englantia virallisissa yhteyksissä. Tämä koskee etenkin Euroopan unionissa tehtävää yhteistyötä.

Monenkeskisissä tilanteissa englanti on hypoteesini mukaisesti pääasiallinen ja ensisijainen neuvottelu- ja työkieli suomalaisille diplomaateille. Englantia käytetään pääasiallisesti esimerkiksi kokouspuheenvuoroissa, eikä ranskaa ole pakko käyttää. Ranskaa saatetaan kuitenkin käyttää näissä tilanteissa suoraan ranskankielistä tahoa puhuteltaessa. Monenkeskisten tilanteiden kontekstissa ranskaa käytetään lisäksi epämuodollisesti esimerkiksi Ranskan kollegan kanssa jutusteltaessa.

Kuten hypoteesissani esitin, kielivalintoihin ja kielenkäyttöön vaikuttavat haastattelujen perusteella monenlaiset tekijät. Kielivalinnoilla on erilaisia funktioita. Monenkeskisissä yhteyksissä ranskan kielen käyttämiseen, niin itse kielen tuottamisen kuin sen ymmärtämisen muodossa, vaikuttaa ennen muuta ranskankielisten osallistujien läsnäolo ja heidän valintansa käyttää ranskaa näissä tilanteissa. Siihen, että ranskan kieltä käytetään kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisessä maassa vaikuttaa olevan syynä kokonaisvaltainen ranskalainen kielipolitiikka, joka korostaa ranskan kielen asemaa yhteiskunnassa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Toisaalta etenkin ranskankielisen Afrikan osalta tuotiin esiin myös sitä, etteivät näiden valtioiden edustajat välttämättä osaa puhua englantia kovin hyvin, minkä vuoksi ranskan käyttäminen on keskeisessä roolissa heidän kanssaan.

Haastateltavat korostivat yleisellä tasolla kielivalintojen tilannekohtaisuutta; niihin vaikuttavat niin vuorovaikutukseen osallistujat kuin koko konteksti. Kielivalinta voi olla eräänlaista tilannekohtaista neuvottelua, jolloin toiselta osapuolelta saatetaan kysyä mielipidettä siitä, mitä kieltä keskustelussa käytetään. Näin on ranskankielisessä asemamaassa esimerkiksi silloin, kun toisesta maasta tulevan diplomaattikollegan kanssa keskustellaan ja kysytään tämän preferenssiä kielestä. Muutoin ranskan kielen käyttö on kahdenvälisten suhteiden kontekstissa ikään kuin oletusarvoinen ja luonteva valinta keskustelun ja yhteyksien luomiseen.

Valintaan käyttää englannin kieltä monenkeskisessä yhteistyössä vaikuttaa se, että se on näissä monikielisissä tilanteissa usein enemmistölle osallistujista vahvin yhteinen kieli, jota se on lähes aina myös suomalaisille. Englanti on siten niin sanotusti varmin tai tehokkain valinta omien kantojen esittämiseen virallisissa yhteyksissä myös oman kielitaidon sekä yleisesti Suomen ulkoasianhallinnon kielivarannon ja taustavalmisteluiden vuoksi.

Haastatteluissa korostuikin diplomaattisen vuorovaikutuksen perustavoite, eli omien kantojen esiintuominen mahdollisimman selkeästi. Tällöin kielellä ja kielivalinnalla on eräänlainen tehtävien mahdollisimman sujuvaan hoitamiseen liittyvä tehokkuusfunktio. Käytän tätä käsitettä kuvaamaan sitä, että valitsemalla käyttää kieltä, joka on itselle ja enemmistölle keskustelukumppaneista vahvin yhteinen kieli, viesti saadaan tehokkaimmin ja vakuuttavimmin välitettyä. Tältä osin haastatteluissa nousivat esiin myös monenkeskisten tilanteiden tulkkauskäytännöt, jotka saattavat jättää osan asiasisällöstä pois ja ikään kuin haitata viestin tehokasta välittymistä.

Kuitenkin haastatteluissa nousi esiin hyvin selkeästi se, että kielivalinnalla on vuorovaikutuksessa myös muita, niin sanottuja sosiaalisia funktioita. Kielivalinta voi itsessään olla viesti: valinnalla käyttää keskustelukumppanin kieltä voidaan osoittaa tämän kielen ja kulttuurin arvostusta, kohteliaisuutta, yhteenkuuluvuutta sekä luoda parempia yhteyksiä. Näin ollen kieltä ei tulisi käsittää vain yksittäisen kannan lausumisen kannalta mahdollisimman tehokkaana instrumenttina, vaan kielellä on roolinsa myös syvempien yhteyksien ja suhteiden luomisessa. Ne eivät typisty vain yhteen hetkeen tai neuvottelutilanteeseen. Monikielisessä vuorovaikutuksessa ja siinä tehtävissä kielivalinnoissa keskeisessä roolissa ovat siten kyky käyttää kieltä tilanteeseen sopivalla tavalla sekä kyky ottaa huomioon sosiokulttuuriset seikat, kuten teoriaosiossa luvussa 3 on tuotu esiin.

Suomen ulkoasiainhallinnolla ei haastattelujen perusteella vaikuta olevan varsinaista kielipoliittista ohjeistusta kielen käytön suhteen, vaan kielivalinta jää Suomen edustajien tilannekohtaisen harkinnan varaan. Kielipolitiikan nähdään ulkoasiainhallinnossa ilmenevän kielitaidon merkityksen korostamisessa, kielikoulutustarjonnassa, kielitaitovaatimuksissa diplomaattiuralle pääsemiseksi sekä siinä, että tiettyihin valtioihin, kuten Ranskaan, ei lähetetä hoitamaa diplomaattista tehtävää, ellei alueen kieltä osaa.

Haastatteluvastauksissa ja analyysissani rinnakkaiset tai vastakkaiset kielivalinnat olivat lähes aina ranska ja englanti. Muutama haastateltava nosti esiin myös muutaman muun kielivaihtoehdon, jota saatettiin tilannekohtaisesti käyttää, jos kyseinen kieli olisikin ollut

vahvin yhteinen kieli vuorovaikutustilanteessa. Myös ruotsin kielen, tai ”skandinaaviskan” käyttöä nostettiin esiin. Ruotsia käytetään sosiaalisessa funktiossa ikään kuin pohjoismaalaisen yhteenkuuluvuuden osoittamiseksi; toisaalta ruotsi on tietysti myös toinen kotimainen kielemme. Keskityin kuitenkin analyysissä lähinnä ranskan ja englannin vuorotteluun, sillä se oli ilmeisin valintatilanne ja eräänlainen valta-asetelma, kun tutkimusasetelmassa on kyse ranskankielisistä ympäristöistä sekä kansainvälisistä järjestöistä.

Haastatteluista kävi ilmi hypoteesissani esittämällä tavalla se, että englantia pidetään yleisesti ottaen ensisijaisena globaalina diplomatian kielenä nykyisin. Tällöin suomalaisille diplomaateille ensisijaisen tärkeää on sujuva englannin taito. Toisaalta esiin nostettiin myös se, että on tilanteita, joissa ranska voi olla luontevampi välittäjäkieli kuin englanti tai jopa ainoa yhteinen kieli. Ranskan kieli on diplomatian kieli edelleen ranskankielisten kumppanien kanssa, jolloin se on ikään kuin yksi alueellisista diplomatian kielistä. Haastatteluissa nousi kiinnostavalla tavalla jopa korostuneesti esiin ranskan kielen merkitys Länsi- ja Keski-Afrikan ranskankielisten valtioiden yhteydessä. Ranskan kielellä on siis edelleen asemansa diplomaattisena kielenä ranskankielisten toimijoiden kanssa niin Euroopan kuin globaalin frankofonian tasolla. Se on lisäksi edelleen yksi kansainvälisissä järjestöissä käytettävistä kielistä.

Monenkeskisissä tilanteissa ranskan osaamisesta ainakin ymmärtämisen tasolla katsotaan olevan hyötyä eräänlaisena englantia tukevana kielenä. Ranskan osaamisesta on apua esimerkiksi taustakeskustelujen ja -aineistojen ymmärtämisessä ja eräänlaisen kokonaiskuvan hahmottamisessa. Näin nähdään olevan etenkin EU-yhteyksissä, joissa voi usein olla oletuksena, että osallistujat ymmärtävät myös ranskaa. Kuitenkaan monenkeskisissä yhteyksissä ei ranskan osaamista pidetä aivan välttämättömänä. Haastatteluissa korostui se, että ranskan kielen asema tulee säilymään eurooppalaisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä niin kauan kuin ranskankieliset valtiot käyttävät ranskaa näillä foorumeilla, ja että Suomen ulkoasiainhallinnossa on tärkeää olla ranskaa osaavia diplomaatteja. Ranskan perinteinen rooli diplomatian kielenä näkyy siten tietyllä tapaa edelleen monenkeskisessä yhteistyössä.

Tutkielmani on laadullinen tapaustutkimus, joten sen perusteella on vaikea tehdä yleistyksiä, mutta tutkimus tarjoaa suuntaviivoja aihepiirin tarkasteluun. Tässä tulee kuitenkin huomioida se, että kaikki tutkielmaa varten haastatellut henkilöt osaavat ranskaa ja he ovat työskennelleet ranskankielisissä maissa. Tämä luonnollisesti vaikuttaa heidän kokemuksiinsa ja näkemyksiinsä ranskan kielen osaamisen merkityksellisyydestä. Jos haastateltavina olisi ollut

myös Suomen ulkosuhteiden parissa työskenteleviä, jotka eivät ranskaa osaa, olisivat tutkimusaineisto ja johtopäätökset olleet epäilemättä erilaisia.

Pidän tästä huolimatta tutkimuksellista valintaa perusteltuna ennen muuta siksi, että tässä tutkielmassa tavoitteena oli myös kerätä tietoa ranskan kielen käyttötilanteista Suomen ulkosuhteiden kontekstissa. Mikäli ranskan kielen nykyistä roolia diplomatian kielenä tutkittaisiin edelleen, voisi näkemyksiä ja kokemuksia ranskan kielen osaamisen merkityksestä tiedustella myös esimerkiksi monenkeskisen yhteistyön parissa toimivilta henkilöiltä, jotka eivät ranskaa osaa. Tutkimuksen arvoinen aihepiiri olisi myös muiden kielten rooli ja käyttö diplomaattisissa yhteyksissä englannin valtakaudella.

Myös se, missä edustustoissa haastateltavat ovat työskennelleet, vaikuttaa tutkimusaineistoon. Tässä tutkielmassa en kuitenkaan anonymiteetin takaamiseksi eritellyt, missä edustustoissa haastateltavat ovat toimineet, mikä osaltaan vaikuttaa analyysitulosten ja päätelmien esittämistapaan. Haastattelujen otanta on myös suhteellisen pieni, jolloin yksittäisenkin henkilön kokemukset saattavat vaikuttaa huomattavastikin johtopäätöksiin. Tämä ei kuitenkaan ollut esteenä laadulliselle analyysille. Laadulliselle tutkimukselle ominaisesti tutkielman tavoitteena ei ollut luoda kaikenkattavasti yleistettävää dataa, vaan tarjota uusia näkökulmia ja tietoa aihepiiriin liittyen.

6.2 Lopuksi

Ranskan kielen käyttö, sen merkitys ja rooli diplomaattisena kielenä näyttäytyy siis ennen muuta sellaisissa tilanteissa, joissa on läsnä ranskankielisistä maista tulevia osapuolia. Ranska on edelleen yksi diplomatian kielistä: vaikka englanti onkin varsin kiistatta maailmanlaajuinen lingua franca, on ranskalla roolinsa välittäjäkielenä ja diplomaattisena kielenä tietyillä alueilla ja ranskankielisten maiden kanssa toimittaessa. Sillä on edelleen roolinsa myös monenkeskisessä yhteistyössä.

Ranskan asema tuskin tulee tulevaisuudessa erityisesti korostumaan, mutta se tulee luultavasti säilyttämään roolinsa diplomatian kielenä ainakin niin pitkään kuin ranskankieliset maat pitävät yllä ranskan kielen käyttöä ulkosuhteissaan sekä eurooppalaisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Ranskan kielipoliittinen linja vaikuttaa jokseenkin lientyneen aiemmasta, ja ranskalaiset osaavat aiempaa paremmin englantia. Nähtäväksi jää, millaisiksi ranskankielisten tahojen kielipoliittiset linjaukset tulevat muotoutumaan tulevaisuudessa ja miten tämä tulee vaikuttamaan ranskan kansainväliseen asemaan.

Vaikka ranska on perinteinen diplomatian kieli, on myös muilla kielillä merkitystä Suomen kansainvälisissä suhteissa. Haastatteluissa tuotiin esiin sitä, että niin sanottujen isojen eurooppalaisten kielten (saksa, espanja, venäjä), joita Suomessa on perinteisesti opiskeltu, osaaminen on suomalaisille diplomaateille edelleen olennaista. Toisaalta esiin nostettiin myös se, että esimerkiksi kiinan ja arabian osaajille olisi tarvetta ulkoasiainhallinnossa. Tässä voidaan havaita eräänlainen muutos: muualle maailmaan kolonialismin seurauksena levinneet eurooppalaisten kielet ovat edelleen merkityksellisiä ulkosuhteissa, mutta niiden rinnalle on noussut uusien maailmanmahtien kieliä näiden alueiden globaalin merkityksen kasvaessa. Toisaalta ranskan kielenkin globaali merkitys voi tulevaisuudessa korostua ennen muuta ranskankielisen Afrikan vaikutusvallan kasvaessa. Ylipäänsä haastatteluissa korostui monipuolisen kielitaidon tarve. On tärkeää, että Suomen ulkosuhteiden parissa työskentelee eri kieliä osaavia henkilöitä.

Maailmanlaajuisen frankofonian esiintuominen suomalaisessa tutkimuksessa on tärkeä nosto, sillä usein suomalaisessa keskustelussa ranskan kielen tarpeellisuus kansainvälisessä yhteistyössä tavataan yhdistää ennen muuta Euroopan unioniin sekä kahdenvälisiin suhteisiin nimenomaan Ranskan valtion kanssa, kun taas koko frankofonisen maailman tunnistaminen ei ole yleistä. Minusta tutkijana oli jopa yllättävää se, kuinka korostuneesti ranskankielisen Afrikan rooli nousi esiin haastatteluissa. Suomessa siis selkeästi frankofoninen maailma kokonaisuudessaan on varsin tuntematonta aluetta.

Tämän tutkielman ydin voidaan näkemykseni mukaan tiivistää seuraaviin loppupäätelmiin:

Diplomatiassa vuorovaikutuksen tavoitteena on esittää selkeällä tavalla omat kannat muille ja ymmärtää toisten kannat. Tämän vuoksi virallisissa tilanteissa on tärkeää käyttää sitä kieltä, jolla pystyy ilmaisemaan itseään parhaiten ja joka on myös muille osapuolille sujuvin yhteinen kieli. Usein monenkeskisissä tilanteissa, eli useiden osallistujien kesken tehtävässä kansainvälisessä yhteistyössä, on suomalaisesta näkökulmasta tämä kieli varsin luonnollisesti englanti. Suomen kahdenvälisissä suhteissa ranskankielisen kumppanin kanssa tai tilanteissa, joissa on useampi ranskankielinen kumppani, voi tämä sujuvin yhteinen kieli olla ranska, jos suomalaisen kielitaito on tähän riittävän vahvalla tasolla.

Kuitenkin diplomatia ja diplomaattinen vuorovaikutus ei tarkoita vain virallisia kokouksia ja tapaamisia ja niissä Suomen kantojen esittämistä. Diplomatiaan kuuluu myös yhteyksien luominen, jossa kielivalinta voi itsessään olla, haastateltaviani lainaten, viesti tai signaali. Kun suomalainen diplomaatti valitsee käyttää ranskan kieltä ollessaan vuorovaikutuksessa

ranskankielisen kanssa, osoittaa hän samalla kohteliaisuutta ja huomaavaisuutta, toisen kielen ja kulttuurin arvostamista. Tässä tilanteessa ranskan kielen käytöllä, nimenomaan valinnalla käyttää ranskan kieltä, voi olla erityinen viestinnällinen ja sosiaalinen funktionsa. Tällöin ranskaa ei tarvitse osata täydellisesti tai sujuvasti, jotta siitä olisi hyötyä vuorovaikutuksessa ja diplomaattisissa suhteissa. Sama koskee luonnollisesti muitakin kieliä kuin vain ranskaa. Kielen hyödyllisyyden mittaaminen ei ole yksiselitteisesti muutoinkaan mahdollista, sillä se on paljon muutakin kuin pelkkä instrumentti; se on osa kulttuuria.

Ranskan kieli avaa ovia ranskankielisten yhteiskuntien parempaan ymmärtämiseen. Jos ranskankielisen alueen asioita seuraa esimerkiksi vain englanninkielisen aineiston kautta, jättää tämä osan nyansseista ja sisällöstä väistämättä pois. Jos Suomen ulkoasiainhallinnossa ei olisi ranskaa osaavia henkilöitä, jäisi sieltä uupumaan paljon ranskankielisten toimijoiden ja ranskankielisen maailman ymmärrystä. Loppujen lopuksi frankofoninen maailma kattaa varsin merkittävänkin osan maapallostamme.

Lähteet

Raportit ja selvitykset

Asetus N:o 1/1958. *Asetus N:o 1 Euroopan talousyhteisössä käytettäviä kieliä koskevista järjestelyistä*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 2.3.2024. Saatavissa: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A01958R0001-20130701

Council of Europe (2020). *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing. Saatavissa: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4

Euroopan unioni (EU) (2024). *Kielet*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 2.3.2024. Saatavissa: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/languages_fi

Euroopan unionin tuomioistuin (2024). *Kielijärjestelyt*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 20.3.2024. Saatavissa: https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_10739/fi/

Leclerc, J. (2024a). *Les États où le français est langue officielle ou co-officielle.* [Verkkojulkaisu.] Viitattu 7.4.2024. Saatavissa: https://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/francophonie_tableau1.htm

Leclerc, J. (2024b). *Qu'est-ce que la Francophonie* ? [Verkkojulkaisu.] Viitattu 7.4.2024. Saatavissa: https://www.axl.cefan.ulaval.ca/francophonie/francophonie.htm

Lequesne, C. (2020). *Diversité linguistique et la langue française en Europe.* Un rapport sous la direction de Christian Lequesne. Paris: Ateliers Henry Dougier. Saatavissa: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/rapportlequesne_complet_avec_couverture_-_10.21_002__cle055dd6-1.pdf

Nations Unies (2024a). *Multilinguisme*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 2.3.2024. Saatavissa: https://www.un.org/sg/fr/multilingualism/index.shtml

Nations Unies (2024b). *Langues officielles de l'ONU*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 2.3.2024. Saatavissa: https://www.un.org/fr/our-work/official-languages

Organisation internationale de la Francophonie (OIF) (2011). *Guide pratique de mise en œuvre du Vade-mecum relatif à l'usage de la langue française dans les organisations internationales*. Paris: Éditions Nathan. Saatavissa: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/Guide_pratique_du_VADEMECUM.pdf

Organisation internationale de la Francophonie (OIF) (2020). *7e Document de suivi du Vade-mecum relatif à l'usage de la langue française dans les organisations internationales*.

Passer à l'action. Saatavissa: https://www.francophonie.org/sites/default/files/2021-01/7%C3%A8me-document-de-suivi_vademecum_OIF-Octobre-2020_VF.pdf

Organisation internationale de la Francophonie (OIF) (2022). *La langue française dans le monde. 2019–2022*. Paris: Éditions Gallimard. Saatavissa: https://www.francophonie.org/sites/default/files/2023-03/Rapport-La-langue-francaise-dans-le-monde_VF-2022.pdf

Organisation internationale de la Francophonie (OIF) (2024a). *L'Organisation internationale de la Francophonie*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 7.4.2024. Saatavissa: https://www.francophonie.org/lorganisation-internationale-de-la-francophonie-81

Organisation internationale de la Francophonie (OIF) (2024b). *88 Etats et gouvernements*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 7.4.2024. Saatavissa: https://www.francophonie.org/node/125

Pyykkö, R. (2017). *Monikielisyys vahvuudeksi. Selvitys Suomen kielivarannon tilasta ja tasosta.* Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:51. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160374/okm51.pdf

Secrétariat général des affaires européennes. (2021). *Vade-mecum - Le français dans les institutions européennes*. Saatavissa: https://sgae.gouv.fr/files/live/sites/SGAE/files/Contributed/SGAE/01_SGAE/documents/1-%20Vade-mecum%20-%20Le%20fran%C3%A7ais%20dans%20les%20institutions%20europ%C3%A9ennes%20-%20octobre%202021.pdf

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Saatavissa: https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Ulkoasiainhallintolaki. 25.2.2000/204. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000204

Ulkoministeriö (2024a). *Suomen ulkomaanedustustojen tehtävät*. [Verkkojulkaisu.] Viitattu 6.2.2024. Saatavissa: https://um.fi/edustustot

Ulkoministeriö (2024b). *Kavaku – kansainvälisten asioiden valmennuskurssi.* [Verkkojulkaisu.] Viitattu 23.4.2024. Saatavissa: https://um.fi/kavaku-kansainvalisten-asioiden-valmennuskurssi

Ulkoministeriö (2024c). *Suurlähetystöt, pääkonsulaatit ja kunniakonsulaatit maittain.* [Verkkojulkaisu.] Viitattu 6.4.2024. Saatavissa: https://um.fi/edustustot-maittain

Ulkoministeriö (2024d). *Edustustot kansainvälisissä järjestöissä.* [Verkkojulkaisu.] Viitattu 6.4.2024. Saatavissa: https://um.fi/edustustot-kansainvalisissa-jarjestoissa

Vie publique (2019). *Qu'est-ce que la diplomatie ?* [Verkkojulkaisu.] 27.8.2019. Viitattu 7.4.2024. Saatavissa: https://www.vie-publique.fr/fiches/269886-quest-ce-que-la-diplomatie

Tieteellinen kirjallisuus

Ammon, U. (2006). Language conflicts in the European Union: On finding a politically acceptable and practicable solution for EU institutions that satisfies diverging interests. *International Journal of Applied Linguistics, 16*(3), 319–338. https://doi.org/10.1111/j.1473-4192.2006.00121.x

Anderson, M. S. (1993). *The Rise of Modern Diplomacy 1450-1919*. London: Longman.

Angouri, J. (2013). The multilingual reality of the multinational workplace: language policy and language use. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, *34*(6), 564–581. https://doi.org/10.1080/01434632.2013.807273

Barner-Rasmussen, W., Gaibrois, C. & Wilmot, N. V. (2024). Perfection, hybridity or shutting up? A cross-country study of how language ideologies shape participation in international business. *International Business Review*, *33*(1), Article 102189. https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2023.102189

Bilaniuk, L. (2010). Language in the balance: the politics of non-accommodation on bilingual Ukrainian–Russian television shows. *International Journal of the Sociology of Language, 201*, 105–133. https://doi.org/10.1515/ijsl.2010.006

Blommaert, J. (1999). The debate is open. Teoksessa J. Blommaert (toim.), *Language Ideological Debates* (s. 1–38). Berlin: Mouton de Gruyter. https://doi.org/10.1515/9783110808049.1

Blommaert, J. (2010). *The Sociolinguistics of Globalization*. New York: Cambridge University Press.

Blommaert, J., Collins, J. & Slembrouck, S. (2005). Spaces of multilingualism. *Language & Communication, 25*(3), 197–216. https://doi.org/10.1016/j.langcom.2005.05.002

Calvet, L.-J. (2017). *Les langues : quel avenir ? Les effets linguistiques de la mondialisation.* Paris: CNRS Éditions.

Calvet, L.-J. (2021). Politique linguistique. *Langage et société, 2021*(HS1), 275–280. https://doi.org/10.3917/ls.hs01.0276

Chesterman, A. (2005). Englanti globaalina ja eurooppalaisena lingua francana. Teoksessa M. Johansson & R. Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa – Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* (s. 115–128). Helsinki: Gaudeamus.

Creutz, K. (2022). Monenkeskisen yhteistyön politiikka: Arvopohjainen multilateralismi kiristyvässä maailmanpoliittisessa tilanteessa. *Kosmopolis, 52*(3), 49–64.

Duchêne, A. & Heller, M. (2012). Language policy in the workplace. Teoksessa B. Spolsky (toim.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (s. 323–334). Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026.020

Dufva, H. & Pietikäinen S. (2009). Moni-ilmeinen monikielisyys. *Puhe ja kieli 29*(1), 1–14.

Dufva, H., Aro, M., Suni, M. & Salo, O.-P. (2011). Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. *AFinLA-e. Soveltavan kielentutkimuksen tutkimuksia, 3*, 22–34.

Franceschini, R. (2009). The genesis and development of research in multilingualism. Perspectives for future research. Teoksessa L. Aronin & B. Hufeisen (toim.), *The Exploration of Multilingualism: Development of research on L3, multilingualism and multiple language acquisition* (s. 27–61). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/aals.6.03ch3

Gal, S. (2006). Migration, Minorities and Multilingualism: Language Ideologies in Europe. Teoksessa C. Mar-Molinero & P. Stevenson (toim.), *Language Ideologies, Policies and Practices* (s. 13–27). London: Palgrave Macmillan UK. http://doi.org/10.1057/9780230523883_2

Garrett, P. (2010). *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511844713

Gohard-Radenkovic, A. (1999). *Communiquer en langue étrangère : De compétences culturelles vers des compétences linguistiques*. Bern: Peter Lang.

Gueunier, N. (2003). Attitudes and representations in sociolinguistics: theories and practice. *International Journal of the Sociology of Language*, *160*, 41–62. https://doi.org/10.1515/ijsl.2003.020

Hamilton, K. & Langhorne, R. (2010). *The Practice of Diplomacy: Its evolution, theory and administration*. Second edition. London, New York: Routledge.

Heller, M. (2013). Préface. Teoksessa J. Simonin & S. Wharton (toim.), *Sociolinguistique du contact. Dictionnaire des termes et concepts.* (s. 9–12). Lyon: ENS Éditions. https://doi.org/10.4000/books.enseditions.12381

Heller, M. (2023). *Éléments d'une sociolinguistique critique*. Lyon: ENS Éditions. https://doi.org/10.4000/books.enseditions.46758

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2010). *Tutkimushaastattelu – Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.

House, J. & Rehbein, J. (2004). What is 'multilingual communication'? Teoksessa J. House & J. Rehbein (toim.), *Multilingual Communication* (s. 1–17). Philadelphia: John Benjamins.

Johansson, M. (2005). Ranskan kieli ja ranskalainen kielipolitiikka. Teoksessa M. Johansson & R. Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa – Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* (s. 165–180). Helsinki: Gaudeamus.

Johansson, M. (2011). Higgsin bosonia etsimässä. Kieli ja työ kansainvälisessä tutkijayhteisössä CERNissä. Teoksessa M. Johansson, P. Nuolijärvi & R. Pyykkö (toim.), *Kieli työssä – Asiantuntijatyön kielelliset käytännöt* (s. 108–137). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Johansson, M. & Wiberg M. (2005). Institutionaalinen monikielisyys Euroopan unionissa: monesta kohti yhtä? Teoksessa M. Johansson & R. Pyykkö (toim.), *Monikielinen Eurooppa – Kielipolitiikkaa ja käytäntöä* (s. 29–47). Helsinki: Gaudeamus.

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 9–19). Helsinki: Gaudeamus.

Jönsson, C. (2002). Diplomacy, Bargaining and Negotiation. Teoksessa W. Carlsnaes, T. Risse & B. A. Simmons (toim.), *Handbook of International Relations* (s. 212–234). London: SAGE Publications.

Kawashima, T. (2021). English use by the heads of state at the United Nations General Assembly: Biennial survey of 1,540 speeches between 2004 and 2018. *English Today 37*(2), 92–114. https://doi.org/10.1017/S0266078419000464

Krämer, P., Vogl, U. & Kolehmainen, L. (2022). What is "Language Making"? *International Journal of the Sociology of Language, 274*, 1–27. https://doi.org/10.1515/ijsl-2021-0016

Kużelewska, E. (2021). Quo Vadis English? The Post-Brexit Position of English as a Working Language of the EU. *International Journal for the Semiotics of Law, 34*(5), 1417–1432. https://doi.org/10.1007/s11196-020-09782-x

Lejot, E. (2015). *Pratiques plurilingues en milieu professionnel international : Entre politiques linguistiques et usages effectifs*. Frankfurt am Main: Peter Lang. http://doi.org/10.3726/978-3-653-04434-8

Mauranen, A. (2010). Introduction. Teoksessa A. Mauranen & E. Ranta (toim.), *English as a Lingua Franca: Studies and Findings* (s. 1–7). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.

Melgin, E. & Nieminen, H. (2018a). Esipuhe. Teoksessa E. Melgin & H. Nieminen (toim.), *Diplomaattinen viestintä. Procomma Academic 2018* (s. 10–11). Helsinki: Libris.

Melgin, E. & Nieminen, H. (2018b). Julkisuusdiplomatia ja viestintä. Teoksessa E. Melgin & H. Nieminen (toim.), *Diplomaattinen viestintä. Procomma Academic 2018* (s. 13–29). Helsinki: Libris.

Meierkord, C. (2007). Lingua franca communication in multiethnic contexts. Teoksessa H. Kotthoff & H. Spencer-Oatey (toim.), *Handbook of Intercultural Communication* (s. 199–218). Berlin, New York: Mouton de Gruyter.

Modiano, M. (2017). English in a post-Brexit European Union. *World Englishes, 36*(3), 313–327. https://doi.org/10.1111/weng.12264

Mowbray, J. (2010). Language in the UN and EU: linguistic diversity as a challenge for multilateralism. *New Zealand Journal of Public and International Law, 8*(1), 91–115.

Mäntynen, A., Halonen, M., Pietikäinen, S. & Solin, A. (2012). Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. *Virittäjä*, *116*(3), 325–348.

Nick, S. (2001). Use of Language in Diplomacy. Teoksessa J. Kurbalija & H. Slavik (toim.), *Language and Diplomacy* (s. 39–47). Malta: DiploProjects, Mediterranean Academy of Diplomatic Studies, University of Malta.

Pennycook, A. (2021). *Critical Applied Linguistics. A Critical Re-introduction*. Second edition. Oxford: Routledge.

Phan, T. & Guillou, M. (2011). *Francophonie et mondialisation. Tome 1 : Histoire et institutions des origines à nos jours.* Paris: Belin.

Phillipson, R. (2006). Language Policy and Linguistic Imperialism. Teoksessa T. Ricento (toim.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* (s. 346–361). Malden: Blackwell Publishing.

Picoche, J. & Marchello-Nizia C. (1994). *Histoire de la langue française.* 3ème édition revue et corrigée. Paris: Nathan.

Ricento, T. (2006). Language Policy: Theory and Practice – An Introduction. Teoksessa T. Ricento (toim.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* (s. 10–23). Malden: Blackwell Publishing.

Sanaker, J., Holter, K. & Skattum, I. (2017). *La francophonie* : *une introduction critique*. 9. opplag. Oslo: Fagbokforlaget.

Schiffman, H. (2006). Language Policy and Linguistic Culture. Teoksessa T. Ricento (toim.), *An Introduction to Language Policy: Theory and Method* (s. 111–125). Malden: Blackwell Publishing.

Spolsky, B. (2012). What is language policy? Teoksessa B. Spolsky (toim.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (s. 3–15). Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026.003

Tiittula, L. & Ruusuvuori, J. (2005). Johdanto. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (s. 9–21). Tampere: Vastapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Varennes de, F. (2012). Language policy at the supranational level. Teoksessa B. Spolsky (toim.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (s. 149–173). Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026.011

Wodak, R., Krzyżanowski, M. & Forchtner, B. (2012). The interplay of language ideologies and contextual cues in multilingual interactions: Language choice and code-switching in European Union institutions. *Language in Society, 41*(2), 157–186. https://doi.org/10.1017/S0047404512000036

Wright, S. (2012). Language policy, the nation and nationalism. Teoksessa B. Spolsky (toim.), *The Cambridge Handbook of Language Policy* (s. 59–78). Cambridge: Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511979026.006

Liitteet

Liite 1. Haastattelukysymykset

Ranskan kielen käyttö

- Mitä kieliä käytät työssäsi Suomen ulkosuhteiden parissa?
- Millaisia ovat kielenkäyttöä koskevat valintasi työssäsi seuraavien esimerkkien tilanteissa:
    - Ranskankielisessä maassa/ympäristössä ranskankielisten henkilöiden kanssa?
    - Ranskankielisessä maassa/ympäristössä henkilöiden kanssa, jotka eivät puhu ranskaa ensimmäisenä kielenään?
    - Ei-ranskankielisessä maassa/ympäristössä ranskankielisten kanssa?
    - Ei-ranskankielisessä maassa/ympäristössä henkilöiden kanssa, jotka eivät puhu ranskaa ensimmäisenä kielenään?
- Onko ranskan kielen käytössä ja muissa kielivalinnoissa eroja riippuen siitä, onko kyseessä kahdenvälinen vai monenvälinen tilanne?
- Onko ranskan kielen käytössä ja muissa kielivalinnoissa eroja riippuen siitä, mitä aihetta keskustelu koskee?
- Onko ranskan kielen käytössä ja muissa kielivalinnoissa eroja riippuen siitä, onko kyseessä formaali tilanne (esim. neuvottelu) vai epäformaali tilanne (esim. ”käytäväkeskustelu”)?
- Tuleeko mieleesi joitain ammatillisia tilanteita tai yhteyksiä, joissa ranskan kielen rooli ja käyttö korostuu?

Näkemykset ranskan kielen asemasta

- Koetko, että ranskan kielen taito on hyödyllinen taito Suomen ulkosuhteiden ja kansainvälisen yhteistyön kannalta?
    - Mikä on ranskan kielen osaamisen merkitys 1) ranskankielisten kumppaneiden ja alueiden osalta ja 2) ei-ranskankielisten kumppaneiden ja alueiden osalta?

- Onko ranskalla mielestäsi vielä asema diplomatian kielenä, jollaisena sitä on perinteisesti pidetty?
    - Onko tällä eroa Euroopan tasolla verrattuna maailmanlaajuiseen yhteistyöhön?
    - Oletko urallasi huomannut muutosta tämän suhteen?
- Onko Suomen ulkoasiainhallinnossa omaa kielipolitiikkaa tai jonkinlaista ohjeistusta kielen käyttöön ja kielivalintoihin?
    - Miten ulkoasiainhallinnossa suhtaudutaan ranskan kielen ja muun kielitaidon merkitykseen?
- Minkä muiden kielten osaamista pitäisit erityisen tärkeänä Suomen ulkosuhteiden kannalta kokemustesi perusteella?

Liite 2. Ranskankielinen lyhennelmä

Introduction

La langue française est une langue internationale. En 2022, il est estimé que 321 millions de personnes savent parler français à l'échelle mondiale. La langue française est la cinquième langue la plus parlée dans le monde par le nombre de locuteurs après l'anglais, le mandarin, l'hindi et l'espagnol. (OIF, 2022 : 22.) Le français est une langue officielle unique ou langue co-officielle dans 29 états souverains (Leclerc, 2024a).

La diffusion de la langue française et sa position comme langue internationale est majoritairement due à l'expansion coloniale française, surtout en Afrique. Après le temps de la colonisation, le français a continué à être une langue officielle et langue d'usage dans plusieurs pays. (Phan & Guillou, 2011 : 79.) Aujourd'hui, l'Organisation internationale de la Francophonie (OIF) compte 88 États et gouvernements membres. Son objectif est de promouvoir le français et de mettre en œuvre une coopération multilatérale francophone. (OIF, 2024a.)

De surcroît, le français était en règle générale la première langue de la diplomatie jusqu'à la fin de la première guerre mondiale (Picoche & Marchello-Nizia, 1994 : 158-159). Cela a été suivi par la montée de l'anglais comme première langue internationale. Le rôle du français comme langue diplomatique est ainsi devenu moins important au profit de l'anglais au fil du XXème siècle. (de Varennes, 2012 : 150.) Tout de même, le français joue toujours un rôle dans les relations internationales au niveau mondial ainsi que dans la coopération européenne. Elle est une langue officielle dans plusieurs organisations internationales.

Dans ce mémoire de master, nous traitons le rôle et la position actuelle du français comme langue diplomatique du point de vue des affaires étrangères finlandaises. Plus précisément, nous étudions ce sujet à travers des interviews des agents diplomatiques finlandais qui travaillent ou ont travaillé dans les représentations finlandaises dans les pays francophones. Notre but est de savoir dans quelles situations les diplomates finlandais emploient le français et quelles sont leurs attitudes vis-à-vis de la notion de français comme langue diplomatique. Ainsi, nous voulons mettre en relief les expériences et les réflexions des interviewés sur cette thématique.

Notre première question de recherche est la suivante : Quelles sont les pratiques langagières des diplomates finlandais en ce qui concerne la langue française ? Les questions

supplémentaires liées à cette thématique sont les suivantes : Quels facteurs influent sur l'usage du français et des autres langues et les choix de langue ? Y-a-t-il une politique linguistique concernant l'usage des langues dans les affaires étrangères finlandaises ?

Notre deuxième question de recherche est la suivante : Quelles sont les attitudes des diplomates finlandais vis-à-vis du statut du français comme langue diplomatique dans les situations multilatérales et dans les situations bilatérales ?

Selon notre hypothèse, le français est la langue dominante dans les relations bilatérales entre la Finlande et les pays francophones. Ce point de départ est soutenu par la politique linguistique des pays francophones qui a comme objectif la promotion du statut du français dans la société et dans les relations internationales. En ce qui concerne les situations multilatérales, nous supposons que l'anglais est la langue principalement employée par les représentants finlandais, puisqu'il est souvent la langue la plus courante pour la majorité des participants dans ces situations multilingues. De plus, nous supposons qu'il existe plusieurs facteurs qui influent sur les choix de langue.

Comme l'anglais est la lingua franca globale de nos jours, nous supposons qu'également les diplomates finlandais le perçoivent comme la première langue de la diplomatie. Les statistiques démontrent que la position de l'anglais est devenue de plus en plus importante au sein des organisations internationales au détriment du français (Calvet, 2017 : 169-170 ; OIF, 2020 : 18, 33 ; Lequesne, 2020 : 50, 52-53). Tout de même, nous supposons que le statut traditionnel du français dans les organisations internationales est toujours visible et qu'il joue toujours un rôle dans la coopération multilatérale. De plus, dans les relations bilatérales avec les pays francophones, le français est vraisemblablement toujours perçu comme une langue diplomatique du point de vue finlandais.

À notre avis, ces questions de recherche méritent d'être examinées parce que cette thématique n'a pas été étudiée en Finlande. L'apprentissage de langues facultatives a diminué dans les écoles finlandaises (Pyykkö, 2017). Il est important de mettre en lumière l'importance des compétences linguistiques et de la diversité linguistique du point de vue des affaires étrangères et de la coopération internationale.

Contextualisation et cadre théorique

Le contexte de cette étude est celui de la diplomatie. La diplomatie peut être conduite à un niveau bilatéral, c'est-à-dire entre deux pays, ou à un niveau multilatéral, c'est-à-dire entre

plusieurs participants (Vie publique, 2019). Il y a huit (8) ambassades finlandaises dans les pays francophones. Elles se situent en Algérie, en Belgique, au Canada, au Maroc, en France, au Sénégal, en Suisse et en Tunisie. (Ulkoministeriö, 2024c.) De plus, la Finlande dispose de représentations permanentes au sein des organisations internationales dans les pays francophones : auprès de l'Union européenne et auprès de l'OTAN à Bruxelles, auprès de l'OCDE à Paris, auprès du Conseil de l'Europe à Strasbourg et auprès de l'Office des Nations Unies à Genève (Ulkoministeriö, 2024d).

Notre étude est une recherche sociolinguistique. Notamment, nous traitons nos questions de recherche du point de vue de communication multilingue dans un contexte sociolinguistique, celui de la diplomatie. Les termes et concepts clés dans cette étude sont le multilinguisme, les attitudes linguistiques et la politique linguistique. Les attitudes linguistiques peuvent se voir dans le comportement linguistique dans la communication multilingue. La politique linguistique, quant à elle, peut influer sur les choix de langue d'une manière implicite ou explicite.

Le multilinguisme peut être défini comme la capacité des sociétés, des organisations, des groupes sociales et des individus d'utiliser plusieurs langues d'une manière régulière (Franceschini, 2009 : 33). Dans cette étude, nous utilisons cette notion pour désigner le multilinguisme à tous ces niveaux. Dans les organisations de travail multilingues, il existe plusieurs facteurs qui peuvent influer sur les choix de langue. La langue choisie peut être la langue qui est perçue comme le choix évident ou le plus sûr, ou elle peut être négociée pour une telle ou telle situation. Le choix de langue tient également une fonction sociale. (Angouri, 2013 : 569-571.)

Dans le contexte de la diplomatie multilatérale, certains facteurs influant sur les choix de langue peuvent être repérés. L'usage de l'anglais est favorisé puisqu'il est souvent la langue commune pour la majorité de participants, et il est ainsi le choix le plus efficace pour convaincre les autres. Les facteurs liés à l'identité peuvent aussi influer sur l'usage d'une langue dans la coopération multilatérale. (Kawashima, 2021 : 93-94.)

Corpus et méthode d'analyse

Notre corpus consiste de neuf (9) interviews individuelles et anonymes réalisées en ligne. Les interviews ont été enregistrées et retranscrites. Nos neuf (9) interviewés finlandais ont tous travaillé ou travaillent comme représentants diplomatiques dans les pays francophones. Notre

étude est une recherche qualitative. Nous analysons le contenu des interviews pour répondre à nos questions de recherche en utilisant la méthode inductive, c'est-à-dire en nous appuyant sur le corpus pour en tirer des conclusions. Dans l'analyse, nous visons à trouver des thèmes communs concernant l'usage du français dans les affaires étrangères ainsi que les attitudes linguistiques vis-à-vis du français comme langue diplomatique.

Analyse

Notre analyse de pratiques langagières est divisée en trois thèmes : les situations bilatérales, les situations multilatérales et les situations formelles et informelles. Cette catégorisation sert le traitement du corpus. À travers notre analyse, nous avons pu constater que dans les situations bilatérales dans les pays francophones, le français est la langue d'usage principale pour les diplomates finlandais. Dans les pays francophones, surtout en France, il est exigé que les diplomates finlandais savent communiquer et effectuer ses missions en français. Dans ces pays, le français est d'une manière générale utilisé également par exemple avec les représentants diplomatiques provenant d'autres pays. La position du français est ainsi dominante dans les pays francophones en ce qui concerne les relations bilatérales.

En revanche, dans les situations multilatérales, l'anglais est la langue principalement utilisée par les diplomates finlandais. Il est utilisé dans les négociations et dans autres réunions formelles au sein des organisations internationales. Cependant, dans ces situations, il est utile de comprendre le français à l'oral et l'écrit également du point de vue des diplomates finlandais. Comme le français est toujours une langue officielle dans plusieurs organisations internationales, les représentants francophones s'expriment en français, et les documents sont rédigés également en français.

Quant à la distinction entre les situations formelles et informelles, le français est utilisé davantage dans les contextes informels que dans les contextes formels au sein de la coopération multilatérale. Dans la plupart des cas, les agents diplomatiques finlandais savent mieux parler l'anglais que le français. Par conséquence, ils préfèrent naturellement s'exprimer en anglais dans les situations officielles. Par contre, le français est utilisé par exemple en discutant d'une façon informelle avec un homologue français.

Les résultats indiquent qu'il y a plusieurs facteurs qui influent sur les choix de langue. L'usage du français est surtout dû à la présence des participants francophones et à leur politique linguistique. En revanche, l'anglais est utilisé puisqu'il est souvent la langue

commune pour la plupart des participants dans les situations multilatérales et multilingues. Il s'agit ainsi de la langue la plus efficace pour transmettre de l'information et pour exprimer les positions de la Finlande dans le contexte de travail officiel.

Selon les interviews, les affaires étrangères finlandaises n'offrent pas de consignes officielles en ce qui concerne les choix de langues. Les représentants diplomatiques font le choix selon le contexte en utilisant le bon sens. La politique linguistique des affaires étrangères se voit à travers de l'accent mis sur les compétences linguistiques, la formation linguistique et par le fait que les compétences préalables sont exigées dans certaines langues comme le français avant d'aller travailler dans un pays francophone.

Pourtant, dans la diplomatie le choix de langue a également une fonction sociale : le choix d'utiliser une telle ou telle langue peut être un message en soi. En utilisant la langue de l'interlocuteur, il est possible d'exprimer de la politesse et montrer de l'intérêt pour sa langue et sa culture. Ainsi, dans le contexte de la diplomatie, une langue n'est pas seulement utilisée pour exprimer les positions officielles d'une manière aussi efficace que possible. Dans les relations diplomatiques, il s'agit également de créer des liens plus profonds. De plus, en utilisant la langue française on peut mieux comprendre les sociétés francophones.

De toute évidence, les choix de langue dépendent toujours du contexte, comme de l'ensemble de participants et de sujets traités. Cela étant, il n'est pas possible de faire de grandes généralisations en nous appuyant sur le corpus. Pourtant, cela n'est même pas l'objectif d'une étude qualitative dont le but est d'offrir de nouvelles perspectives concernant une thématique.

Quant aux attitudes linguistiques des diplomates finlandais, selon les résultats, il est clair que l'anglais est la langue diplomatique la plus importante de nos jours. Tout de même, le français est perçu comme une des langues diplomatiques. Il est une langue diplomatique dans l'interaction avec les parties francophones, surtout avec la France et avec les pays francophones de l'Afrique subsaharienne. D'une manière surprenante, le rôle des pays africains francophones était prononcé dans le corpus en ce qui concerne l'importance du français comme langue internationale. De plus, le français est toujours utilisé au sein des organisations internationales. Les connaissances du français sont ainsi perçues comme bénéfiques dans le cadre de la coopération multilatérale, puisque les parties francophones emploient le français dans ce contexte. Surtout au sein de l'Union européenne, il est utile d'au moins comprendre le français oral et écrit.

Conclusion

Dans ce mémoire, nous avons démontré que le français est toujours une des langues diplomatiques du point de vue finlandais. Son usage est nécessaire dans les relations avec les partenaires francophones dans les pays où le français est utilisé. La langue française est toujours présente dans le cadre de plusieurs organisations internationales et dans l'Union européenne, et par conséquence, il est un atout d'avoir des connaissances du français. On peut constater que le français gardera sans doute sa position comme langue diplomatique aussi longtemps que les parties francophones continuent à utiliser le français dans ses relations internationales. Pour conclure, il semble indispensable qu'il y ait toujours des diplomates finlandais qui peuvent travailler et s'exprimer en français et qui ont ainsi des connaissances approfondies sur le monde francophone.